

UDK: 811.163.42
Izvorni znanstveni rad
Priljubljen: 13. 6. 2016.
Prihvaćen: 12. 12. 2017.

ROBERT ŠPRALJA
Zaglav
Zaglav 31, 23281 Sali, Dugi otok
rspralja@gmail.com

KONSONANTIZAM GOVORA ZAGLAVA NA DUGOM OTOKU

U radu je na temelju desetogodišnjih terenskih istraživanja izvršen opis konsonantskih značajki mjesnog govora Zaglava na Dugom otoku koji pripada srednjočakavskom dijalektu. Na to su nas dodatno motivirali propusti prethodnih istraživača, kao i munjevite promjene kojima smo svjedoci u govoru mlađih naraštaja. Stoga je istraživanje bilo primarno orijentirano na govor starije dobne skupine, naročito onih govornika koji su zadovoljavali dijalektološke kriterije. Međutim, pomno je istražen i govor srednje i mlađe dobne skupine, kako bi se utvrdilo u kojoj su mjeri u njih očuvane tipične čakavske jezične crte, odnosno koliki je udio (novoštokavskih) inovacija, te je li dodir sa susjednim govorima, posebno saljskim, ostavio kakva traga na njihov govor. Zatečeno je stanje uspoređivano s ostalim dugootočkim čakavskim govorima, a ponekad, kada se to činilo korisnim, i s nekim drugim govorima, i to ne samo onima srednjočakavske fizionomije. Prikaz je načelno sinkronijski, a prema potrebi se daju dijakronijska tumačenja.

Utvrđeno je da se govor konzervativnih govornika odlikuje čuvanjem čakavskih elemenata, ali i nekim inovacijama, od kojih je neke moguće pripisati utjecaju doseljenika novoštokavaca još negdje u 16., 17. st. (npr. *moždâni*, uz stariji čakavski lik *muženâli* | *muženâli*). U nekonzervativnih je posvjedočena prevlast inovacija na planu konsonantizma, uz neke iznimke (npr. dosljedno čuvanje *x, f, jd, jt*, razlikovanje *č* i *t'*). Može se reći da konsonantizam zaglavskoga govora obilježava prožimanje arhaičnih i inovativnih elemenata¹.

Ključne riječi: čakavština, srednjočakavski dijalekt, konsonantizam, arhaizmi, inovacije, Zaglav

1 Napominjemo da se tekst sažetka djelomično podudara s tekstovima sažetaka u dvama objavljenim radovima (Špralja 2016b, Špralja 2016c).

1. Dosadašnje proučavanje zaglavskoga govora²

Govor Zaglava, najmlađeg naselja na Dugom otoku³, u dosadašnjoj dijalektološkoj literaturi nije sustavno opisan. U preglednoj studiji *Dugootočki čakavski govori* B. Finka (1977.) donosi najviše potvrda iz rodnog saljskog govora, a samo u osnovnim crtama naznačuje razlike između mjesnih govora. Ne zapaža mnoge fonološke, morfološke i sintaktičke specifičnosti, osobito u „zmošašnjanskoj” (sjeverozapadnoj) skupini sela. Mnogi propusti u Finkinom radu posljedica su poopćavanja, a to je očito povezano i s izabranim ispitanicima koje ne možemo smatrati reprezentativnim uzorkom.⁴ To se osobito odnosi na opis akcenatskog stanja, jer ono u stvarnosti nije podudarno ni u govorima jedne skupine sela (JI ili SZ). Ako se navedeni rad dosad smatrao besprijekornim, krajnje je vrijeme da se stanje dubinski preispita. Na to, uostalom, poziva i sâm autor:

-
- 2 Napominjemo da je tekst ovoga poglavlja gotovo identičan tekstu u trima objavljenim radovima. Pojavljuje se kao dio poglavlja *Proučavanje zaglavskoga govora* u Špralja 2016a, kao istoimeno poglavlje u Špralja 2016b te kao dio *Uvoda* u Špralja 2016c. Ovdje je tekst donesen s malim dopunama.
 - 3 „Lokalitet ‘Zaglav’ na Dugom otoku spominje se mnogo prije nego li se može arhivskim dokumentima potvrditi naseljenost tog lokaliteta” (Runje 1998: 13), tj. u najamnom i kupoprodajnom ugovoru zadarskih plemića iz 1397. (Fanfogna), odnosno 1403. g. (Nassis), a 1417. g. na Zaglavu se nalaze posjedi veleposjedničke obitelji svjetovnoga plemstva Mataffaris koje daju na obradu pa je moguće da je i nastanjen početkom 15. stoljeća (usp. Runje 1998: 13). Svakako su nove migracije na zadarsko područje, izazvane turskim prodorom (osobito nakon 1468. g., a najintenzivnije od 16. st. pa sve do konca 17. st.), imale znatan utjecaj na etničke i jezične prilike na otocima. Iako se često govori o Bosancima (Bošnjacima), izbjeglice su bili većinaom iz zadarske okolice (tada čakavci), no među njima je zasigurno bilo potomaka doseljenikā iz Bosne i Hercegovine, mahom novoštokavaca, najprije iz zapadne Hercegovine, a potom iz istočne Hercegovine (usp. Lisac 1996: 32; Lisac 2003: 50–54, 99–100; Finka 1977: 24). Kroz nekoliko naraštaja doseljeno stanovništvo pomiješalo se sa starosjedilačkim (čakavskim) i u određenoj mjeri utjecalo na njegov govor, osobito akcentuaciju, „(...) ali budući da novi doseljenici nisu dolazili u većim i kompaktnijim skupinama, nisu mogli bitno izmijeniti osnovnu strukturu starinačkoga dugootočkoga stanovništva i znatnije poremetiti čakavski govor stari-naca” (Finka 1977: 24).
 - 4 Tako je jedan od zaglavskih ispitanika slovio kao seoski „mudrijaš“, „diplomat“, a slično je primijetio i Zlatko Vidulić za žmanske (i priopćio nam to usmeno). Nerazmjer je i u broju ispitanika (u Salima čak sedam, u Zaglavu i Žmanu po dva, a u ostalim selima samo po jedan). U Salima je Finka ispitivao nešto žena, a u ostalim selima samo muškarce (usp. Finka 1977: 13–14). Očito je sa svojim obavjesnicima radio kao s „ispitanicima“ (kako ih i sam naziva) u punom smislu riječi, odnosno nije snimao ili na papir bilježio slobodni govor (osim u Salima).

» (...) Zato će mnoga dijalekatska pitanja trebati ostaviti bližoj ili daljoj budućnosti i budućim istraživačima.« (Finka 1977: 7).

Finka je objavio i *Pogled na čakavski govor sela Zaglav* u monografiji *Zaglav* (1998. g.) gdje tek sumira općepoznate podatke objavljene u *Dugootočkim čakavskim govorima* te donosi popis riječi u kojem, nažalost, ima dosta pogrešaka. Zbirku pjesama *Sûncazâpâd*, napisanu najvećim dijelom na idiomu ovoga mjesta, kao srednjoškolac (2010. g.) je objavio autor ovih redaka (vidi Špralja 2010). Također, godinama prikuplja građu za rječnik. Nedavno su objavljena četiri njegova rada o zaglavskom govoru (vidi Špralja 2016a, Špralja 2016b, Špralja 2016c, Špralja 2017). Nakon izlaska *Vokalizma* i *Prozodije*, ovim se, dakle, prilogom, zaokružuje fonološki opis toga idioma.

2. Metodologija⁵

Građa korištena u ovomu radu⁶ ekscerpirana je iz korpusa bilježaka i diktafonskih (i video) snimaka s terena napravljenih tijekom dijalektološkog istraživanja koje u Zaglavu provodimo još od 2006. godine, a u ostalim dugootočkim selima od 2012. do danas.⁷ Informanti su „ispitivani“

5 Napominjemo da je tekst ovoga poglavlja gotovo identičan tekstu istoimenih poglavlja u Špralja 2016b i Špralja 2016c. Razlikuju se jedino popisi korištenih kratica.

6 Riječ je o prerađenom dijelu diplomskog rada *Fonologija govora Zaglava na Dugom otoku* izrađenog pod mentorstvom prof. dr. sc. Josipa Lisca i obranjenog 25. veljače 2016. u Zadru. Zahvaljujem svom mentoru, vodećem hrvatskom dijalektologu, koji je prepoznao vrijednost moga dugogodišnjeg rada, podupirao me u mojim nastojanjima, savjetovao me u mnogim dilemama i bodrio me da ne posustajem u pripremanju priloga za objavu. Neizrecivu zahvalnost upućujem dragom prijatelju Josipu Galiću, prof. (asistentu prof. Lisca), mom neslužbenom komentoru, koji je unatoč brojnim obvezama prionuo na čitanje rada i obavio to zaista brzo, stručno, savjesno i minuciozno te me upozorio na manje stručne interpretacije jezičnih pojava, predložio bolja (preciznija) rješenja i dao nekoliko veoma korisnih savjeta za upotpunjenje nekih dijelova. Također, na veoma korisnim savjetima zahvalan sam izv. prof. dr. sc. Gordani Čupković i doc. dr. sc. Anti Periši, članovima povjerenstva za obranu rada. Odgovornost za preostale propuste je isključivo moja. Rad je posvećen **Danici Čuki** (po zâglavsku: *Dânici Čûkinoj*) (26.7.1926. – 29.11.2014.), koju sam volio poput majke, a ona mene kao rođenog sina. Ona me je odgojila i od nje sam i naučio ovaj prekrasan govor. Neka joj je vječna slava i hvala!

7 K tomu, napominjemo kako u ovu svrhu nije bilo moguće iskoristiti svu prikupljenu građu iz razloga što je velik broj neobrađenih snimki, a rukopisna građa, koja nije digitalizirana, vrlo je opsežna i „nepregledna“.

kroz vođeni razgovor (intervju), ali se najčešće bilježio ili snimao govor u svakodnevnim (raz)govornim situacijama, obično bez znanja „ispitavnika“ da je njihov govor podvrgnut istraživanju.

Sve potvrde koje donosimo u radu su autentične, odnosno više su puta izgovorene u spontanom govoru, a one koje su nam se činile nepouzdanima (iz raznih razloga) provjerene su kod barem tri osobe. U tu svrhu, ali i radi usporedbe s ostalim dugootočkim govorima, izrađivani su posebni dijalektološki upitnici.

U radu je primijenjena standardna dijalektološka transkripcija.⁸ Potvrde su akcentuirane i navedene u kurzivu, a tumačenje teže raspoznatljivih značenja je u polunavodnicima, običnim slovima. Ukoliko je riječ višeznačna, značenja su striktno međusobno odijeljena točkom sa zarezom. Navedene su sve poznate nam varijante (na svim jezičnim razinama), odnosno značenjski ekvivalenti (npr. *kuntènat* || *zadovòlan*). Oprimjerenja (primjeri upotrebe) međusobno su odijeljena točkom sa zarezom. Gdje god je bilo potrebno, u zagradama je navedena frekvencija upotrebe (kratica: „rij.“, „vrlo rij.“, „češće“, „najčešće“), stilska upotreba (npr. „fig.“, „šaljivo“), pripadnost idiolektu, tj. individualna uporaba („pojed.“), a posebno su istaknuti neologizmi, novije primljenice („novo“, „novije“ *opr.* „starije“, „izvorno“). Oznake „A:“ i „B:“ označavaju sudionike dijaloga. Uz romboidan lik (◊) navode se frazemi, a kratica „prov.“ označava proverbije (izreke). Većom zvjezdicom (*) označeni su protojezični (praslavenski) oblici, a manjom (*) neposvjedočeni likovi (pretpostavljeni ili rekonstruirani (negdašnji) oblici, najčešće u mjesnom govoru).

8 Izdvajamo samo foneme koji su bilježeni posebnim grafemima. Vokali: *a* – tzv. „šwa“, ni prednji ni neprednji glas; *y* – „široki“ glas tipa *i*, s oslabljenom prednjom artikulacijom; Sonanti: *ñ* – sliveno *nj*, glas koji se ob. piše kao *nj*; *ʎ* – sliveno *lj*, glas koji se ob. piše kao *lj*; Šumnici: *tʰ* – bezvučni palatalni ploziv; *dʰ* – zvučni palatalni ploziv; *h* – velar *h* (koji se u stručnoj literaturi često bilježi znakom *x*) (usp. Lisac 2009: 9–10). Korišteni su sljedeći prozodijski znakovi: " = kratkosilazni akcent; " = inačica kratkosilaznog akcenta (između "i produljenog (^)); ^ = dugosilazni akcent; ^ = produljeni („poludugi“) akcent (u zaglavskom rijetko; inačica ") (dolazi u SZ skupini sela, npr. *iskâti*, *lopâta*, *iskra*); ˘ iznad samoglasnika označava nenaglašenu duljinu; točka ispod samoglasnika označava zatvoreni izgovor (npr. *svĕtâc*); ˙ ispod vokala ili *ŋ* = nazalitet (zbog tehničkih poteškoća ne običavamo ga bilježiti, iako je u konzervativnih govornika izrazit, npr. *grûŋ*, *jâ san sâŋ*, *Stâŋko*, *tîŋda*). Glasovi s oslabljenom artikulacijom označeni su eksponentima (npr. ostvarivo je *jâ_ɡovʳiŋ* || *jâ_ɡovʳiŋ*, i sl. || *jâ_ɡovʳiŋ* || *jâ_ɡovʳiŋ*, *desʳtâk* || *desĕtâk*, *kapʳtâŋ* || *kapitâŋ*). Uobičajeni su znakovi: ʔ – jor, ʃ – jer, ʎ – stražnje *i*, ɛ – prednji nazal, ɔ – stražnji nazal, ě za *jat*, ĉ za *šta*.

Etimologija riječi oslanja se na priloženu literaturu.⁹ Korištene su i kratice naselja¹⁰ ili skupine dugootočkih naselja¹¹ u kojima je zabilježena potvrda. Popis gramatičkih i ostalih korištenih kratica i odrednica priložen je na kraju rada.

U istraživanju su zastupljene sve dobne skupine, s time da je najveća pozornost posvećena govoru starije dobne skupine. Razlikujemo konzervativne govornike od nekonzervativnih. Pod *konzervativnim* govornicima podrazumijevamo upravo one govornike čiji se govor odlikuje izvornošću (čuvanjem staroga stanja) na svim jezičnim razinama. Konzervativni danas imaju uglavnom preko osamdeset godina¹², a od mladih (manje od 40 godina) se, bez pretjerivanja¹³, konzervativnim govornicima može pribrojiti jedino autor ovih redaka (rođen 22.1.1992. g.) koji je, igrom slučaja, odgojen u obitelji u kojoj se najbolje umije govoriti *po starínsku* i koji unatoč obrazovanju, medijima, i dr., govori onako kako je u svoje

-
- 9 Arapski jezik (**arap.**): Hrvatski jezični portal (<http://hjp.znanje.hr/indeh.php?show=search>) (URL¹); Engleski jezik (**angl.**): URL¹; grčki jezik (**grč.**): URL¹; latinski jezik (**lat.**): URL¹; mađarski jezik (**hung.**): URL¹; mletački (venecijanski) dijalekt (**mlet.**): Boerio (1867); njemački jezik (**germ.**): Miličević (2006), URL¹; romanski jezici (**rom.**): Jernej (2005), Boerio (1867), URL¹; ruski jezik (**rus.**): URL¹; talijanski jezik (**tal.**): Jernej (2005), URL¹; turski jezik (**tur.**): URL¹. Staroslavenski su likovi (**stsl.**) preuzeti iz: Damjanović <et al.> 2004.
- 10 Evo ih abecednim redom: **Bo** (Božava), **Br** (Brbinj), **D** (Dragove), **L** (Luka), **Po** (Polje (zaseok Velog Rata)), **S** (Sali), **Sav** (Savar), **So** (Soline), **SP** (saljski *Pòrat* (dio Sali)), **SS** (saljsko *Selò* (dio Sali)), **Ver** (Verunić (zaseok Velog Rata)), **VR** (Veli Rat), **Z** (Zaglav), **Ž** (Žman).
- 11 **Jl skupina** (etnik (pl.): *Jùžane*) = jugoistočna skupina naselja (*Sàle* (= hrv. standardnomu *Sali*), *Zàglav*, *Žmàn*, *Lùka*); **SZ skupina** (etnik (pl.): *Zmòrašnane*) = sjeverozapadna skupina naselja (*Sàvar* || *Sàvar*, *Bybîn*, *Dràgove*, *Božàva* || (u govoru *Jùžanov*) *Božàva*, *Sòline*, *Veròna* || (u govoru *Jùžanov*) *Verunìt* '|| *Verunìt* ', *Pòlje*, *Vèli Rât* || *Veli Rât* || (u govoru *Jùžanov*) *Vèli Rât*).
- 12 Međutim, i oni se razlikuju po stupnju izvornosti! Važno je imati na umu kako su muškarci po mnogim pitanjima manje konzervativni od žena. Ima, pak, govornika srednje dobi koji su po mnogim jezičnim značajkama konzervativniji od nekih starih. Isto tako, čak ni najkonzervativniji, primjerice, ne govore redovito *bin* (stari čakavski kondicional, 1. l. sg.), već često *bih* ili *bi*, dok ima mladih, nekonzervativnih govornika koji redovito govore *bin* (moguće pod utjecajem susjednog saljskog u kojem je beziznimno *bin*).
- 13 Osim u mjeri u kojoj nije duboko povezan s negdašnjim načinom života pa time, na dubinskoj razini, ni sa starim poljoprivrednim i ribarskim nazivljem. Naravno, nije *izvoran* u mjeri u kojoj su njegovi predci, iz prostog razloga što je njegova percepcija svijeta gotovo iz temelja drugačija; moderan način života, ma koliko mu se god odupirali, prije ili kasnije uzima svoj danak.

dane naučio od najstarijih živućih. Naravno, ovo je izvanredan slučaj, odnosno kod ovog je govornika presudna briga i svijest o potrebi za očuvanjem izvornoga govora. Ostali su govornici srednje konzervativni ili nekonzervativni.

Glavni informanti iz Zaglava su Danica Čuka (26.7.1926. – 29.11.2014.), Zorka Špralja, rođ. Čuka (4.7.1934.) i Petar Špralja (11.4.1931. – 4.1.2017.). Oni su ujedno i najkvalitetniji izvorni govornici s kojima smo se susreli i među najboljima na čitavom otoku. Četrdesetak ostalih informanata konzultirali smo uglavnom kako bismo razriješili neke nedoumice (koje većinom prelaze okvire ovoga rada), a govor desetak njih smo i snimali. Mnogo smo slušali i govor mladih, no njega je teško obuhvatiti ovakvim radom, budući da se zapažaju brojne individualne crte, odnosno stupanj čakavnosti / štokavnosti dosta varira od govornika do govornika. Ovdje ne navodimo imena informanata iz ostalih naselja.

3. Konsonantizam

3.1. O konsonantskom inventaru i o izgovoru pojedinih konsonanata

Konsonantski inventar čini 24 fonema¹⁴: /b/, /c/, /č/, /tʰ/, /d/, /dʰ/, /f/, /g/, /h/, /j/, /k/, /l/, /lʲ/, /m/, /n/, /ń/, /p/, /r/, /s/, /š/, /t/, /v/, /z/, /ž/. Konsonantski sustav mlađe dobne skupine, k tomu, može uključivati zvučni afrikat /ʒ/ (u pojedinim¹⁵ posuđenicama, namjesto /dʰ/ ili /ž/), /ʒ/ (namjesto /dʰ/ ili /j/) te /čʰ/ (namjesto /tʰ/). Većina se fonema izgovara približno kao i u hrvatskomu standardnom jeziku, izuzev pojedinih o kojima će biti riječi u nastavku.

14 Podrobnije o konsonantskim fonemima, varijantama, kao i o izgovoru tzv. polukonsonanata – poluvokala vidi u Finka (1977: 38: 44–48).

15 Naime, i nekonzervativni će reći *narânzâ*, *žigerica*, *pid'âma* (konzervativni: *pid'ama*), *d'ëmper* (konzervativni i: *d'ûmper* | *jûmper*), no neće reći *žëp* (što je inače novija riječ, izvorno i najčešće u svih dobnih skupina je *tâška* (rom.)), već *žëp*, neće reći *d'âmija*, *žûngla*, *svidôžba*, *D'ibôni*, već *žâmija*, *žûngla*, *svjêdožba*, *žibôni*, itd.

16 Ipak ne /č/ (tzv. srednje č). Naime, u konsonantskom inventaru mlađe dobne skupine uvijek se razlikuju dva afrikatska para (prvi fonem u paru je zvučni, a drugi bezzvučni): /ʒ/ (fakultativno) i /č/ te /ʒ/ i /č/ ili /dʰ/ i /tʰ/. Može se reći da prâvo /ʒ/ i /č/ (štokavske artikulacije) neki mladi govore većinom u razgovoru s prijateljima iz Zadra.

Specifični su zvučni (/d'/)¹⁷ i bezvučni (/t'/) palatalni ploziv. Potonji je praslavenska baština čakavskoga narječja. Valja pripomenuti da se, prema našem akustičnom utisku, izgovor zaglavskoga /t'/¹⁸ ipak ponešto razlikuje od izgovora kakav možemo čuti od *Istrijānov* (Istrana)¹⁹, tj. ipak nije toliko *umekšan*. Samo u posebnim govornim prilikama, kakav je stilski obilježen govor (npr. ironija), možemo čuti drugačiji izgovor, tj. /t'/(ovdje ga bilježimo s *t*) koje se približava svom zvučnom parnjaku (npr. A: *Tò t'e se osmrditi*. B: *Ōte!*; A: *Ōto grōzje t'e ti zgñiliti tōte*. B: *Ōte Gōspē mi!* 'kako da neće!'). Pritom i susjedni vokal /o/ ima osobit, „odsječan“ ton (približava se *ə*). Ta bi pojava mogla biti ključ za tumačenje kolebanja u artikulaciji leksema *mant'èla* || *mand'èla* 'veliki crni t'ija (cipal).'²⁰

Zapažanje o izgovoru fonema *č* iznosi Finka (1977: 46)²¹ i s njime se načelno slažemo. Dakle, prevladava izgovor *č̣* (srednje *č*) koje u ovom radu bilježimo grafemom *č*. Pozicijski uvjetovano *māčji* umjesto *māč̣ji*, koje navodi Finka (1977: 46) u današnjem govoru nismo registrirali, osim pri tepanju djeci, odnosno stilski uvjetovano.

17 Moguš (1977: 65) piše kako se u čakavskom pored *j* javlja i novije *d'*, „koje je „mnogo mekše od štokavskoga, te se gotovo razabira u govoru sinteza glasova *d + j*“, ali da »ne treba, dakako, isključiti ni izgovor *đ* (...) što se obično smatra štokavskim utjecajem, iako M. Hraste konstatira da je „taj suglasnik *đ* svakako nešto mekši od štokavskoga *đ*“«.

18 Moguš (1977: 65), zahvaljujući stručnoj pomoći mr. Damira Horge, donosi opis izgovora *t'* kakvo on, izvorni čakavac (Senjanin), izgovara: „Kod čakavskoga *č* vrh jezika se upire u donje alveole ne dodirujući donje zube [dok se štokavsko *č* upire o donje zube]. Mjesto dodira jezika s nepcem je gotovo palatalno. U tvorbi okluzije i tjesnaca učestvuje srednji dio jezika. Neznatno je slabija zračna struja i još labavija opća artikulacija.“ Taj opis vrijedi i za izgovor *t'* u Zaglavaca starije i srednje dobi (i nekih mladih).

19 Usp. npr. URL².

20 Zanimljivo je da su oba lika ovjerena u rječnicima: u saljskom (Piasevoli 1993: 176) *mant'èla*, a u bibinjskom (Šimunić 2013: 376) *mand'èla*.

21 „Alofone varijante *č̣ č̣ č̣* fonema *č* često su rezultat i slobodnoga izbora, tj. mogu biti upotrijebljene u identičnoj poziciji (npr. *čovik-čovik-čovik*), ali je još češće njihov izbor uvjetovan. Varijanta je *č̣* normalan ostvaraj, osim ako se ne ostvaruje zbog stilematskih razloga. Ostvarivanje varijante *č̣* uvjetovano je samo stilematski (povođenje za književnim izgovorom, za izgovorom u kojem drugom dijalektu ili oponašanje osobitoga izgovora pojedinačnih govornika iste ili koje druge govorne sredine). I varijanta *č̣* uvjetovana je pretežno stilematski, kao i varijanta *č̣*, ali i pozicijski. Premda nema oštre granice, u dodiru s ostvarajima zvučnoga sklopa fonema *j* običniji je izgovor *č̣* nego *č̣* (npr. *mačji* - *mač̣ji*).“

Odsutnost zvučnih parnjaka afrikatā /č/ (apsolutna) i /t'/ (ipak relativna) u govoru izvornih govornika, uz neznatna odstupanja (/d'/ je frekventnije u posuđenicama, nego kao refleks prasl. *d') jedna je od specifičnih značajki čakavskog konsonantizma (usp. Lisac 2009: 17). /ž/ se u posuđenicama i domaćim riječima zamjenjuje fonemom /ž/ (žep (tur.; vrlo rij., ob. fig.) || (redovito) tâška (rom.), žigerica (tur.) 'jetra', žungla (angl.), narânzâ (tur.), svidôžba, sžžba, i dr.), a s /d'/ u orijentalizmima (d'âbe || (češće) zamân / zalûdu 'uzalud', d'âmija, d'ûnbus, fêred'a, hòd'a, i dr.) i uglavnom novijim anglizmima (pîd'ama || (nekonzervativni) pid'âma, d'êm || (češće) m̃rmelâda || marmolâda, d'îp, d'ûmper || (rij.) jûmper || (najnovije) d'êmper, D'ibôni (pjevač Gibboni), d'òker, i dr.). U jednom je primjeru reducirano (uvegija || vegija (tur.) 'mladoženja, zaručnik') (ž > d' > j > Ø). Prevladavaju, kao što vidimo, posuđenice. Dodajmo kako je neutralizirano štokavsko /ž/ i /č/ izvornim govornicima smiješno.²²

Isključivo pri tepanju djeci, kadšto i mladunčadi (npr. jânçit'u) izostavlja se *r* (ili je namjesto njega *l*), *l* može biti umekšanije, a dolazi i do pojave čakavizma (npr. Mâlo, d'âgo stvøre, pos'âno! ; G'êmo nâmo; Că t'emo? pâpiti? ; Dî je slâ mâška? U bûžu je slâ, rêci).

Pokušaj rekonstrukcije (u kraćim crtama) konsonantizma izumrloga govora jedine zaglavske stare štokavske obitelji (Šešeljinih - Dûjmovih) iznesen je u članku u *Zadarskoj smotri* (Špralja 2016a: 123–124).

3.2. Distribucija konsonanata (d', x, l, l̃, ñ, m, n)

D'. O veoma važnom odrazu praslavenskih *d'* i *daj* vidi u 3.3. Ovdje ćemo razmotriti *d'* u romanizmima.²³ Od (g)gi [dʒi], odnosno ge [dʒe] dobiveno je najčešće *d'* (npr. d'irâti '(fig.) šetati', d'ilôž 'ljubomorani', lid'êro 'razrijeđeno; krhko', vèrd'ina 'nevina (djeвица)', mened'ite (pl.

22 Tako se npr. ismijava govor jedne *pyplövine* '(fig.) doseljenice', *Vlâhinke* 'Vlajne' iz Zatona koja svog muža zove *Ânželo*. Koliko je zbnjujuć štokavski „srednji“ izgovor afrikata (kakav se može čuti na televiziji) svjedoči uvriježen lik *Tûžman* umjesto *Tûd'man* (prezime pok. predsjednika; čuje se često posvuda) i novije primljenice *spavačica* 'spavačica' i *môkrača* (samo u vezi s liječenjem; izvorno i češće: *pišîna* || *pišôka*). Nije to rezultat nerazlikovanja *č* : *ć*, odnosno *dž* : *đ* u nas čakavaca (naprotiv, mi ih savršeno razlikujemo), već je uzrokovano jednakom, gotovo jednakom ili neznatno različitom artikulacijom tih fonema u prenositelja poruke, tj. štokavaca.

23 Kao i inače, ne želimo opterećivati tekst stalnim navođenjem pretpostavljenih ishodišnih (romanskih) likova. Navodimo ih samo nekoliko, a ostale zainteresirani mogu pronaći u rječniku venecijanskoga dijalekta (Boerio 1867) ili npr. na URL¹.

tantum) || (novo) *mened'itis* 'meningitis', *D'ornâli* (nadimak)), ž (npr. *pržûn* 'zatvor', *tražèt* 'morski tjesnac (ne nužno uzak!)') ili *j*²⁴ (npr. *jùšto* (|| *tòčno* / *tòšno* || *tàčno*) 'točno', *kuräj* 'hrabrost' (mlet. *coragio*), *vijäj* 'putovanje' (mlet. *viagio* / *viazio*), *lúj* 'srpanj' (mlet. *lugio*), *bujô* 'drveni kablčić' (mlet. *bugiòl*), *famèja* 'obitelj' (mlet. *famègia*)), iznimno *i* u dubletu (*ità* (pojed., starije) || *d'ità* 'izlet' (tal. *gita*)). Registriran je i primjer dubletna ostvaraja (ž || j) (*žardîn* || *raždîn* (premetnuto) || *jardîn* 'mali povišeni obzidani vrt uz kuću' (tal. *giardino*, mlet. *zardîn*)), odnosno tripletnoga (j || i || ž) (*je(n)dârma* || *indârma* || (novije) *žèndar* 'žandar'). Stariji pamte negdašnji izgovor *àn'je*²⁵ 'anđeo', no danas je *ànd'e*. Istina, jednom smo registrirali *Àn'jelo* umjesto *Ànd'elo*. Od konzervativnih i danas registri-ramo *Nèvijane*²⁶ i etnike *Nevijânac*, *Nevijânka* te ktetik *nevijânski*. Od dvaju mletačkih likova *giugno* || *zugno* imamo *zûn* 'lipanj.' Romanizam *diabolo* / *diavolo* dao je *djâva* || (rjeđe) *jâva* – frazeološki iznimno plodan lik²⁷ (jedino kod nekonzervativnih, ponekad, *d'âva*), a od *diacus* je postao *d'âk*. Od romanskog npr. *giacca*, *goacchetta* (tal.) imamo *d'âka* 'jakna' i *jakèta* 'jakna; u staro doba umjesto *blûze* te kao odijelo (*veštîd*), svečano svadbeno ruho.' Zanimljivo je i nesliveno *dj* u *faštîdjâti* '=činiti *faštîd* ||

24 Važno je napomenuti da se *j* izgovara i u mletačkom dijalektu, iako Boerio transkribira kao *gi* (npr. *justo*, *fameja*, *lujo*, *corajo*), dakle te su riječi primljene izravno iz njega! (usp. URL⁶).

25 U D smo više puta imali prilike čuti *àn'je* i *Àn'jelo* od pokojne Marije Bijelić, rođ. Matulić (rođ. 1913.).

26 Zapravo u etimonu nije bilo *gi*, već je naziv naselja nastao od antičkog *villa Neviana*, ali se to kasnije pučkom etimologijom povezano s *vidjeti* (*nevid'*-) (usp. URL¹).

27 Čini se da je češće nego *vrag* (pl. *vrazi*). Npr. *Djävli mu ôči zdûbli i rôzi klâli!* [*pošt'êru*, *zâč nî pènsiju donèsa*] ; *Daži kako svi djävli.* ('jako kiši') ; A: *Vàja je pàlo ništo* [*dâžja*] B: *Pâ je djâva kî ga nòsi.* ('vraga je palo, tj. nije kišilo ništa') ; *A jê ti djâva u kôži, zapečât'eni!* ; *A jësi (d)jâvlu* || (češće) *vrâgu svôj!* ('blizak si s vragom, tj. zločest') ; A: *Kâko si?* B: *Kâko vrâg u màlo vodê!* ('loše'). Često je i (*d*)*jaule*, osobito u psovci, i tada se često mijenja i rod, duljina naglasaka varira, kao i oblik optativa (*Djâule zakôjli!* ; *Djâule te ponêšle* || *ponêšli* || *ponêsi!* ; *Djâule te udûši!* ; *Djâule ju stvorîle!* ; *Jâuli te stvorîli i nâ me namîrîli!*, itd.), ali i npr. u *djâula nî!* 'kako da ne! (u neslaganju sa sugovornikom).' Moguće da je vokativ tu zamijenio nominativ (kao ekspresivno sredstvo), kao što je to često npr. u *stvôre*, *skôp'e*, i kako je u narodnim pjesmama ili Šenoinom *Postolaru* i *vragu* (*Skoči vraže, ludo zvijere* ; *Vrag se tresse, vraže stenje*). Umjesto *djâva* često se koristilo (danas rijetko) i eufemističke zamjene, npr. *djâmbyl* ili *djânkul*, tako da su neki, umjesto *zdjâvlnu (bi)!* || (rij.) *kvragun* || (najčešće sa stankom (poluglasom) nakon *v*) *kv'râgun* || *kurâgun*, znali reći *djânkulun (nè bi)!* ili *djâmbylun*; umjesto *djâvle* - *djâmbyle* (usp. u Salima su sva tri oblika *s d'!*; vidi Piasevoli 1993: 77; Špralja 2017).

škřfo, dešturbivàti (*kôga*), dodijivàti, dosađivati' (rom. *fastidiare), a čak se kadšto čuje *j* (<*d') u novom glagolu *dosajivàti*.

X (h) je bezvučni velarni spirant. I zaglavski govor pokazuje visoki stupanj čakavnosti čuvanjem toga glasa u svim pozicijama. Primjeri: *dohòdak* (G *dohòdka*), *dùh* 'duh; (rij.) = *zdâh*, *odûr*, miris'²⁸, *duhât* 'koji je pri dahu, koji je (jedva) na životu', *dřhat* 'drhtavica', *dřht'âti*, *hajdûk* '(fig.) delinkvent', *halavarija*²⁹ '(fig.) hrpa, ârpa', *hâla* || *hâlica* '(nekoć) ženski kaput', *hâļâk* '(nekoć) muški čobanski kaput od gruboga sukna', *hântav(i)* 'neuredan, prljav', *hîmbeni* (rij.) 'zao; prijetvoran', *hiheriti* (sl. *rěžiti*) 'stršiti', *hlâd* 'hlad(ovina); = *nâhlada*, prehlada', *hohlîšt'âti se* 'hihotati se', *hostîne* (pl.) || *hostîne* (zb.im.) 'prazni grozdovi, ogrozdi', *hropâti* 'hrkati', *hrâna*, *huhumêt'e* 'nešto sićušno ili krzljivo', *hřbavo* || *hřlavo* || (novije) *hrâplavo* 'hrapavo', *hromûšt'âti* '= *hřstati*; (fig.) jesti', *hûdati* 'kuditi (koga)', *hûdi* (nekoć) 'zloban', *hûdo* 'nemasno meso', *hûdo mâlô* 'vrlo malo', *hûliti* 'prodirati hladan zrak', *jarûh* (|| *kurbarîna*) '(fig.) pretjerano seksualno aktivan muškarac', *jâhati (se)* 'jahati; (se) = (fig.) *jebâti (se)*', *kûhati*, *mât'eha*, *mâh*³⁰ 'obraslost stabla; najgušći dio stabla; návrat', *mohûna* || *mošñica* || (rij.) *mušñica* 'mahuna', *mûhâti se* || *mûhati se* 'vrpoljiti se', *òdiha* 'otvor za zrak; otvor', *ogluhnûti* 'oglušiti', *pohâjmiti* 'ugrabiti (za sebe)', *pohûliti se* 'snužditu se i pognuti', *prâh* 'prah; barut', *prđuhâtiti se* 'pojesti toliko da dobijemo snagu', *pûhâti*, *rûho* (◇ *bez krûha i rûha*), *strahòta* (G *strahotê*), *sumprâha* 'kratkotrajna žeravica; žeravica pretvorena u pepeo', *trbûh* (arh., rij.) || *dròp*, *ûho*, *zâliha* || (starije, rjeđe) *šperânca* (rom.), *zapûhnûti* || (nekonzervativni) *zapûhâti* 'zapuhati', *zdâh* 'dah; zadah; (rij.) miris', *zdahnûti* 'izdahnuti, umrijeti', *zdîhati* 'disati; uzdisati', itd.

Odstupanja nisu znatnija i zajednička su mnogim čakavskim govorima. Fonem *h* se reducira u *titi* || (starije) *otiti*³¹, *òt'e* (prez., 3. l. sg.) 'hoće',

28 Npr. *Bòje da ča kâšne zrângat'i [slanîna]* 'užeže se, upali (rom.)', *jërbo ûn dùh*, *zdâh grûbi îma* 'ružno odiše, smrdi.'

29 Čini se da je to premetnuto od **havalarija*. Usp. *nahavalâno* 'natrpano (na hrpu)', *hâvoline* 'ono što je pokupljeno ili što valja pokupiti (npr. trava, sijeno, otpaci)', *hâvoliti* '(fig.) kûpiti *hâvoline*', *huveļâti* 'kûpiti; prekapati, prevrtati (i *zbrîvati* bolje za sebe)', *huveļâti se* 'nakupljati se (npr. oblaci)' *huveļâca* (fig.) 'žena koja *huveļâ* (po stvarima)', i dr. Inače, 'havarija, kvar' je *havarîja*. Moguće je da su od istog korijena (arap. *'awariyy* 'oštećena roba') (usp. URL¹: *havarija*).

30 Usp. 'mahovina' je u zaglavskom *travîca*.

31 *Otiti* se više čuje u užem značenju 'odlučiti; naumiti': *Tâko je Bòg otî!*; *I ûnda je otî da se òna odâ na brzînu.*; *Vâļa je otîla da te uništi.*, i sl. No ima i iznimaka, npr.: *Bî biš tî otî, ali òna nî tîla.*

òte || òt'èju (3. l. pl.) 'hoće', òtme 'htjedne', no u *prohìtiti se, zahtìvàti*, (*ne*) *hotèt' i* i *nèhotice* je očuvan. Reduciran je u *òdma* (vrlo rij. *òdmah*), ali ne u *màh*, *nàmah* 'zajedno, skupa', *zàmah* 'zámah', (*òdma*) *s màhun* (|| (rij.) *dìle*) 'mahom, odmah.' Vjerojatno je *udùnùti (se)* 'uduhnuti se, ugasiti se' bilo dubletno i u praslavenskom, s *h* ili bez njega (strsl. *v̋dun̋oti* || *v̋d̋h̋n̋oti*). Uz starije *òštija* (rom.) čuje se i *hòštija*. Konzervativni govore *armòniga* || *armòniga* (romanski utjecaj) i (*u*)*àpsiti*, a nekonzervativni *harmònika* i (*u*)*hàpsiti*. Najčešće je *ìlada* || *ìladu*, *ìladùti* 'tisućiti', *ìladârka*, dok je zastupljenost pojedinačnog ostvaraja *hìlada/-u* neznatna. Redovito je *manìt (manìti)* 'mahnit', *mànìti se* 'manuti se, kloniti se (koga)', *àjde* || *àj*, *àjmo*, *àjte* (tur.), *rìšt'ani* 'pravoslavac' (< *hrišćanin*), *pòp rìšt'anski* 'pravoslavni svećenik.' Od muškaraca se kadšto može čuti *čàura* 'ovoj metka ili patrone' (utjecaj iz vojničkih dana), no *h* je očuvano u staroj riječi *čàhorica* 'drvena zdjelica; svaka obla, *čahurasta* stvar.' Također, pojedinci koji su dolazili u doticaj sa štokavcima koji se bave sjećom *hràsta* i obradom hrastova drva, ponekad, jedino u kontekstu te zgrade, kažu *ràstovina*, no i u njih prevladava *hrastòvina*.

Na mjestu skupa *hv* dolazi *f*, *v* ili *h* (*fàla*, *fàliti (se)*, *pořàliti*, *zafàliti*, *zàfalan (zafàlni)*, *zafalèt' i* 'zahvaljujući', *nařàlno* 'cijenjeno', *ùfati se* (< **ur̋vati*); *vàtati* || *t'apìvàti*, *uvàtiti* || *t'apàti*, *zavàtiti*, *pr̋(h)vàtiti* (nsv. *pr̋(h)vàt'ati*), *s(h)vàtiti* (nsv. *s(h)vàt'ati*), *hàstati se*, *hastìlv* 'hvastav', *hàstavac*, *hastìlvica*, „*pùno hâsti, màlo čâsti!*“ (prov.)). Iznimno (i novije) je *Zahvařène (stàromu godìšt'u)* 'zahvala u crkvi za staru godinu.' U primjeru *nì fajdê* '= *nì korìst*, nema koristi; nema potrebe', premda je u štokavskim govorima *hajda*, *vajda* ili *hvajda*, *f* je etimološko (< tur. *fayda*).

Za razliku od hrv. standardnog jezika u kojemu se u primjerima *hrđav*, *hrvati se*, *hrpa*, i sl. javlja neetimološko *h*, u zaglavskom se u prva dva primjera *r* izgovara kao *ar* (*arjâv* 'zao' (i izvedenice), *àrvati se* 'boriti se; nastojati'), dok se treći izgovara trojako (*àrpa* || *vřpa* || *řpa*). Etimološko *h* koje prethodi *r* ovjeravamo npr. u: *Hřvât*, *Hřvatìca*, *Hřvâska* (nekoć *Hřvâška*), *hřvâski* (nekoć *hřvâški*), *hřt* 'hrbat; riblja kost', *hřtenâča*, *hřdobraz* 'oštra visoka trava (*Stipa pennata* L.) pogodna za izradu *bruškînov* i *metlîc* ', i dr.).

Rjeđe su zamjene *h* fonemom *f* i *k* (*čefùla*, *kobòtnica*, *bronkîte* || *brunkîte* (rom.) (relativno novije) 'bronhitis', *krènofke* 'hrenovke' (novo), *patrijârka* 'patrijarh' (novije), i dr.). Na Ižu i Murteru *f* se dosta zamjenjuje sa *h*, a i obrnuto (usp. Lisac 2009: 103; Juraga 2010: 84–89, 99–108; Martinović 2005: 77–87, 104–110). Jedina poznata nam supstitucija fonema *f* fonemom *h* u zaglavskom je potvrđena u leksemu *pìhare* (pl. tantum)

‘kronični bronhitis; zaduha, astma’³² (mlet. *pifaro*, *piffero* ‘puhaće glazbalo’, tal. *piffero* ‘frula’), *pihurāti* ‘jedva disati, kao da *svīri u p̃sīh*’, naspram riječima praslavenskog korijena *p̃ih̃t’ati* ‘teško disati (ob. od zamora)’, *zap̃ih̃t’ati se* ‘zadihati se’ (usp. prasl. i stsl. *piskati*; rus. *piščát’*; hrv. *pištati*). Zacijelo su *p̃ihare* i *pihurāti* dosta stare posuđenice, iz vremena kad konsonantski sustav još nije imao fonema *f*.³³ Pretpostavljamo da je ista situacija i s leksemom *ṽñeri* || *ṽñerit’i* (pl. tantum) ‘izrasline ispod brade u nekih koza’³⁴ (tur. *fener*)³⁵ u kojem je, kao i u *p̃ihare*, došlo do pomaka u značenju. Supstitucija *f* sa *v* ili *p* karakteristična je za štokavsko narječje (usp. Lisac 2003: 53) i stoga može upućivati na to da je leksem primljen od doseljenika štokavaca.

L. Kao i na čitavom otoku, u glagolskom je pridjevu radnom *l* redovito reducirano: *dā*, *bī*, *činī*, *rādī*, *znā*, *žā* (<*žāti*), *poslā*, *poznīvā*, *zam̃ri*, *p̃rk̃inu*, *zdī* ‘izdjenuo’, *platī*, *būdī*, *p̃opi* || (vrlo rij.) *popī*, itd. Jedino je u izreci *Aprīl – nāpo popīl*, no, razumije se, to je igra riječi i uvjetovano je rimom prema *aprīl*. U prilogu *žā* također ispada (usp. Piasevoli 1993: 435 *žā* || *žāl*). U svemu ostalomu što ćemo dalje iznijeti zaglavsko se stanje *l* na kraju riječi i sloga manje-više podudara sa stanjem u svim dugootočkim govorima osim Sali. U Salima se, naime, *l* čuva u svim tim primjerima.³⁶ Zajednički su (saljski i zaglavski) primjeri redukcije ili promjene *l* jedino sljedeći, od kojih je neke već naveo Finka (1977: 92): *pō* (i izvedenice), *sāpa* ‘salpa’, *zāva* ‘zaova’, *Sāšt’ica* (top.), *Dōčit’* (top.), *Kaštēnak* (top.), *kadēňak* (Z) : *kadeňak* (Piasevoli 1993: 122), dok je *l* dalo različit konsonant (*v* : *b*) u *bīvno* (Z) : *bībnō* (Piasevoli 1993: 34), odnosno *v* : \emptyset , uz različit prethodni vokal u *škropīvnica* / *škropōvnica* (Z) : *škropēnica* (Piasevoli 1993: 358).

32 Zanimljivo piše Šimunović (2009: 653): *Pihūra i zōduha naše su hrvōske rīči*.

33 Već u Marulićevoj *Juditi* (pisanoj početkom 16. st.) su *pifari* ‘svirači puhačkog glazbala (*trumbite*)’ (usp. URL³ (str. 15., 100.)).

34 Usp. saljski (Piasevoli 1993: 319) *sērčit’i* ‘dvije jajolike izrasline ispod kozje brade’; iški (Martinović 2005: 452.): *vīnd’er* (tur.) ‘bradavica koja visi; izraslina ispod kozje brade; ukras koji visi.’

35 ‘Feñjer’ se, inače, naziva *feralīt’*, *ferā* (rom.).

36 Sljedeća Finkina tvrdnja vrijedi samo za Sali, budući da se u svim ostalim selima *l* ni danas nije restituiralo, jedino u nekonzervativnih pojedinaca u primjerima *žmū(l)*, *krivē(l)*. Evo te tvrdnje: „U ostalim primjerima restitucija glasa *l* sve se više zapaža, osobito u mlađega svijeta, i to najviše u S: *mīsal* : *mīsli*, *posāl* : *poslā*, *žmūl* : *žmūla* (*žmūlā* . . .), *kotāl* : *kotlā*, *maštēl* : *maštēla*, *krvēl* : *krvēla* (školjka).” (Finka 1977: 94). Naime, taj „mlađi svijet“ (odnosi se na mladež 50-ih godina kad je provedeno istraživanje), naši su današnji glavni informanti.

U zaglavskom je govoru nevelik broj potvrda čuvanja dočetnoga *l* u N sg. To su imenice: *pèpel* (|| (mnogo češće) *lûg*), *katafâl* (rom.) ‘mrtvački odar u crkvi’, *bôl*, *môl* ‘riba oslić’ (rom.), *fâl* ‘greška pri radu, npr. krpanju ribarske mreže; tvornička greška’ (rom.), *kâl* ‘kurje oko (na nozi)’, *kôl* ‘veliki paket, kolet’ (rom.), *kâul* ‘karfiol’ (rom.), *bûl* ‘poštanska marka’ (rom.), *aprîl* ‘travanj’ (rom.), *sidôl* (novije) ‘tekuće sredstvo za čišćenje’, *trotîl* (novije) ‘TNT, eksploziv’, *refâl* (novije) ‘rafal’ (rom.), *štîl* (fig.) ‘bodež, mač’, i dr. Iznimno u G pl. imenicā *sŷdèla*, *mànula* ‘gira’ (rom.) i *mîndula* ‘badem’ (rom.) *l* je reducirano: *sŷdê*, *mànũ*, *mîndũ*. U svima ostalima se čuva: *Gôspe od and’êl* ‘zaglavsko proš’êne (2.8.)’, *čêl* (<čèla ‘pčela’), *gradêl* (rom.), *intimêl* (<*intimèla* ‘jastučnica’) (rom.), *kanaštrêl* (<*kanaštrèla* ‘mreža plivarica’) (rom.), *lumbrêl* (rom.), *pànul* (<*pànula* ‘povraz s udicom’) (rom.), *propêl* (<*propèla* ‘vijak’) (rom.), *vîl*, *zdêl*, *zogätul* (<*zogätula* ‘igračka’) (rom.), itd. Nisu brojni pridjevi s dočetnim *l*, osobito stoga što prevladavaju određeni oblici pridjeva (*gûil* se čuje samo u manje konzervativnih govornika, a *bêl*, *cêl* ne govori nitko). Ima ih tek nekoliko: *nâgal*, *tèpal* ‘topao’, *trûhal* (rij.) ‘trudan’³⁷, i eventualno još koji.³⁸ Kao i u *fâl*, *l* je sačuvano i u vrlo frekventnom prilogu *prfâl* (sl. *něhotice* || *ne hotêt’i*) ‘zabunom, nehotice, greškom, slučajno’ (rom.).

U sljedećim imenicama *l* se u N sg. redovito reducira (osim gdje je zapisano dvojako): *Blâsu* || (vrlo rij.) *Blâsul* ‘Blaž’, *čâva* ‘čavao, veća brûkva’, *dê* ‘dio’, *kabâ*, *kotâ*, *mîsa* ‘misao; namjera’, *Mihovî*, *nâmisã* ‘namisao’, *pakâ* ‘pakao; paklina’, *Pâva*, *posâ*, *sòko* || (rij.) *sòkol*, *svŷda* (m.r.) ‘svrdlo’, *stô*, *sô*, *vô*, *postô* ‘cipela’, *ûza* ‘uzao, čvor’, *vŷta* ‘vrt’, *zâmisã*, i dr. Također, u neodređenim oblicima pridjeva: *vêse*, *dêbe*, *kîse* ‘koji je skîsa, ukisnuo se, pokvaren’³⁹, *gô*, i dr., te prilogu *pô* || *pòlak* ‘pola’ (*pô* i *pô* ‘pola-pola’, *î po* ‘i pol’, *nâ po* || *nâpolak*, *pòpolak* || (rij.) *po* *pô*, *pôdne*, *pôñòt’e* (pl. tantum) ‘ponoć’, *pônot’ka*). Neki mlađi govornici često bez *l* izgovaraju čak i *gô* ‘pogodak (u nogometu).’

37 Npr. u šaljivoj priči o muškarcu koji je mislio da je *trûhal*, *nosêt’i*. Ekscerpirali smo i ovu potvrdu: *Ka je trûhal, mirûje u cãri ‘vrsta mreže’ i pûkne, udâvi se [pàs (morski)].*

38 Tih oblika ima, ali su vrlo rijetki. Najfrekventniji su u muških govornika (koji su, inače, po svim pitanjima manje konzervativni). Kao izvorni govornik, autor ovih redaka, npr., ponekad bi izgovorio *ôbal* (=ôbli), *svûtal* (=svûtli). No teško je ovdje zaključivati o tomu na temelju nekoliko primjera.

39 Usp. *skîsani* (<*skîsati*) ‘uzdignut djelovanjem kvasca; pokvaren’, *lût(i)* ‘kiseo (npr. *lemûn*, *kvãšina*); ljut (na koga)’, *slŷtîti se* ‘ukiseliti se (npr. *vîno*)’, *jâki* || *prãrîn* (*prãrèni*) (|| *kî pâl(i)*) ‘jakog, ljutog okusa.’

Većina romanizama gubi dočeto *l*: *ànd'e* || (nekoć) *àn'je*, *anê* 'metalni prsten za privez (npr. na sidru)', *bavarô* 'podbradnik (za dijete)', *but'ê* 'želudac peradi, ali i cipla', *budê* 'ob. 1/3 mreže *spřteňàčce* (*zôg*, cijela mreža = ob. 3 *budêla*)', *djäva* || (rij.) *jäva*, *facô* 'rubac, marama', *fažô* 'grašak', *ferâ* 'ribarska svjetiljka; fenjer', *jârbu* 'jarbol', *kacô* 'zaimača', *kampanê* || (novije) *zvonîk* 'zvonik', *karatê* '= *bâčva*', *kavicâ* 'krajnji konop, vezan za *manâ*', *konâ* 'morski kanal; udolina; = *br(u)nâ* – kanal za protok vode', *kvintâ* '100 kg', *manâ* 'plutajuća oznaka (*o mriže*, *parangâla*, *vřše*)', *maštê* 'kaca', *meštrâ* 'maestral', *mânku* 'drveni stupić za privez (na brodu)', *mâšku* 'držač kormila', *pat'ê* (<tal. *fiacolla* (?)) 'ribolov pomoću baklje i sablje', *pajô* 'pomična brodska podnica', *parangâ* 'ribarska sprava od udica nanizanih na nit', *pinê* 'kist', *pucâ* 'pročišćivač vode na *guštêrni*', *sîga* 'vjedro', *sântu(la)* 'kum(a) na *křstu* i *krřzmi*', *špitâ* (arh.) 'bolnica', *tašê* (sl. *ukrâjak*, *retâj*) 'zakrpa, komad kojim se što popunjava (mreža, obuća ili drveni pod, rjeđe odjeća)', *tinê* 'dnevni boravak', *tôrku* 'tijesak za masline; uljara; količina jedne meljave', *prêsa*, *turnê* 'koloturic na konopu protiv sukanja', *tybunâ* 'zadarski zatvor', *žantê* 'poprečna gredica koja drži *pajôli* u *gajêti* i *lê(v)utu*', i mnogi drugi.

Nekonzervativni u većini navedenih romanizama (od onih koje rabe) restituiraju *l*. I kod konzervativnih je *l* redovito u *âpostol* (grč.), *fřtunâl* (= *fřtûna*) 'orkanski vjetar' (rom.), *misâl* 'knjiga iz koje se čita misa' (rom.), *opôl* 'prvo otočeno vino, bez dodavanja vode i šećera', *šřrûdel* (germ.) 'savijača', ali je po svoj prilici bez *l* ostvariv *arñûl* (rij., arh.) || *bubrîg* 'bubreg' (tal. *arnione*). Dublete su *vê* || *vêlo* 'veo' (rom.) i *rokê* || *rokêlo* 'kolut, svitak konca' (rom.). *L* se vrlo rijetko restituira u *garôfu(l)* 'karanfil' (rom.), *kâpsu(l)* || *kâfcu(l)* 'antibiotik; kap(i)sla' (germ.), *mû(l)* 'mol, mjesto za privez brodova' (rom.) i u riječi nejasne etimologije *gr-gañô(l)* 'kopneni puž *Helih Aspensa*.'

U konzervativnih govornika registrirane su dublete: *trabâku(l)* 'veliki teretni brod' (rom.), *žmû* || *žmûn* || (rij.) *žmûl* 'čaša' (rom.), *rêfu* || (rij.) *rêful* || (pojed.) *rêfut* 'nalet vjetra' (rom.). Razlikovnu (semantičku) ulogu ima opreka *siñâ* 'malo, mrvicu' : *siñâl* 'znak; signal.' Za usporedbu, u solinskom je toponim i apelativ *žâ*, dok je u zaglavskom *žâlo*.

U srednjem je slogu *l* očuvano primjerice u *dîlba* || *dîldba* i *krêlce* (dem. < *krêlo*). Uz vjerojatno noviji lik *and'eôski* govori se i *and'êlski* (*Gôspe and'êlska*). Konzervativni govore *dôlñi* || *dolñi* 'donji', dok je *dôñi* pojedinačna (novija) varijanta. Od toponima su nam ovdje bitni *Dôlâc* i *Dôčit*. U G sg. je stanje ovakvo: *kôlâc* (G *kôlca* || (pojed., rij.) *kôca*), *gôlâc* 'kopneni puž golać' (G *gôlca*), *mûlâc* || *mûlo* 'kopile; (fig.)

deran' (G *mũlca*), *Dõlãc* (G *Dõlca* || (pojed. *Dõca*) te *Ždrẽlãc* || (pojed.) *Ždrelãc* (G *Ždrẽlca* || (pojed.) *Ždrẽca*). Etnici su *Ždrẽčãni* (m.r., sg.), *Ždrẽška* (ž.r., sg.), *Ždrẽčãne* (m.r., pl.).

Zanimljivo je promotriti neke etnike i ktetike. Primjerice, govori se *Sĩlba* (usp. VR: *Sĩba*), ali su etnici *Sĩbiñani* (m.r., sg.), *Sĩbinka* (ž.r.), *Sĩbiñane* (pl.), a ktetik *sĩbinski*. Saljani od *Sãle* izvode etnike *Sãlãni*, *Sãlka*, *Sãlãne* i ktetik *sãlski* || *sãlski* || (rij.) *sãlškĩ*. U zaglavskom je etnik (ž.r.) *Sãfka* || (rij.) *Sãvka* || (samo nekonzervativni) *Sãlka*, a ktetik je *sãskĩ* || (samo nekonzervativni) *sãlski*. Za usporedbu su zgodni solinski nepalatalizirani likovi *Sãlka*, *sãlski*, te zaglavski leksemi *bĩvno* 'bjelanjak', *dĩvnica* 'veliki komad dobre zemlje', *křstĩvnica* || *křstõvnica* 'krstionica' i *škropĩvnica* || *škropõvnica* 'škropionica.' Svi ti primjeri ukazuju na to da se u *Sãfka* od primarnog **l*⁴⁰ razvilo *v* koje se naknadno obezvučilo (**l* > *v* > *f*). Također, *sãskĩ* i *Sĩbinka* možemo usporediti s leksemom *kadẽnak* 'kadionik, kadionica' u kojem je najzad došlo do redukcije *v* (*l* > *v* > \emptyset). Ovoj tezi u prilog ide činjenica da se u sporijem govoru kadšto može čuti i lik *sãvski*. No, od *Kãle*, premda su identične glasovne strukture, do depalatalizacije ni do daljnjih promjena nije došlo, pa se govori *Kãlka*, *kãlškĩ* || *kãlski*. To ponovno potvrđuje našu tezu, već isticanu u radu, kako su glasovnim promjenama podložniji oblici koji se vrlo često koriste od onih manje frekventnih.

L, ñ. Stanje prednjonepčanih (palatalnih) konsonata *l* i *ñ* u sustavu zaglavskoga govora je stabilno. Izolirani primjeri delateralizacije *l* u saljskom rječniku (*jubãv*, *jubĩti*; *fijõca* 'kumče' (Piasevoli 1993: 120; 84)), a i oni koje smo sami, doduše, u govoru pojedinaca, registrirali u današnjem saljskom govoru (*patũjak*, *jũjaška* 'ljuljačka') te stari nadimak *Hãjica*, kao i neka druga obilježja toga idioma, dokaz su jače prisutnosti čakavskih crta češćih na jugoistoku (usp. Lisac 2009: 77, 102, 146). U Zaglavu, pak, toga nema. Govori se: *fiļõco* (ž.r. *fiļõca*) (tal. *figlioccio*), *ļubãv* || (novije) *ļũbav*, *ļũbĩti* || (konzervativni češće) *bušĩvãti*, *ļũl* 'ljulj' (◇ (*svũder je*) *ļũla* i *kokũla* 'među dobrim ljudima ima i loših'), *ļũlaška* (novije), *ļũlãti* (*se*) 'ljuljati se; klimati se' (nekonzervativni) || (konzervativni) *lẽlãti* (*se*) 'klimati (se); ljuljati (se)' || *cuncuļãti* (*se*) 'ljuljati (se); =

40 „Razlog promjenama pa i nestajanju glasa *l* treba tražiti u primarnoj artikulaciji *l*, koje je, po Hammu «bilo tvrdo i velarno obojeno.» Vokali u svezi sa *l*, djelujući na *l* asimilacijski progresivno, utjecali su na taj glas da se njegova artikulacija labavljenjem zatvora promijenila, pri čemu su se stvarali uvjeti za stvaranje posebnoga niza diftongã koji su u raznim govorima (i jezicima) mogli imati više ili manje otvoren ili zatvoren, odnosno prednji ili stražnji karakter u izgovoru neslogovnoga dijela.” (Finka 1977: 93).

zībāti’, *lūt(i)* ‘ljut (na koga); kiseo’ (usp. bilješku br. 39.), *nedīļa*, *pòje*, *prijateļ*, itd. Primjeri su nove jotacije: *ūļe*, *vesēļe*, *zdrāvļe*...

Navedimo nekoliko primjera s *n*: *čūnka* ‘njuška’, *kòñ* ‘konj (*Equus*); nogar za piljenje drva’, *nārīti* ‘uporno pitati’, *nērgati* (|| *kumināti* || *bruntulāti*, i dr.) ‘njurgati’, *nīva*, *nòño* || *nòñe* (ž.r. *nòña*) ‘podrugljivo, ob. za blesavu, sporu osobu’, *rāñ* ‘riba *Trachinus araneus*’, *sāña* ‘san, ono što se sanja’⁴¹, *stāñe* ‘imanje; stajanje; stanje’, *š nūn* ‘s njom’, *ž nēje* ‘iz nje’, *Nāusak* (nadimak), itd.

Depalatalizacija je redovita u primjerima: (*nāj*)*krājni* ‘(naj)krajnji’, *dalīña* ‘daljina’⁴², u oblicima imenice *jāñac* (npr. G sg. *jāñca*, N pl. *jāñci*), kao i u sintagmi (*j*)*agāñce* || *jāganče Bōžji* (◇ *čīniti (j)agāñce Bōžji* ‘krasti’⁴³), a fakultativno u *diñnstvo* i *mekīne*. Analogijom prema *jutrēñi*, *čerāñi* ‘jučerašnji’, itd. imamo *būrñi* ‘sjeveroistočni’, *jūžñi* ‘jugoistočni’, *jāpršñi* ‘jugozapadni’, *zmōrašñi* ‘sjeverozapadni.’

Suprotna promjena, palatalizacija, potvrđena je u primjerima *lufina* ‘lúpina, ljuska’, *zgōļa* (sl. *refūžo* (rom.)) ‘zgoljno, odvojeno, čisto’⁴⁴, *vřlāti* (sl. *sklatārīti se*) ‘vrludati, tumarati’, *bacīļ* ‘bacil’ (rom.) (novije); *ciña* ‘sjena’, *gnūšasti* ‘gn(j)usan’, *nēškati se* ‘dvoumiti se; nečkati se’, a može se reći, i u *nūñārīti* (sl. *nūniti*) ‘dremuckati’, fakultativno u *mužēñāli* ‘mozak’, *sīñot* ‘(a) ‘sinoc’, *sīknica* ‘manje sito’ i *poñīkva* ‘ponor.’ Za razliku od saljskog, u zaglavskom nije provedena palatalizacija u *plōča*, *plōška*, *zaklopīti*. *L* se često palatalizira u konsonantskim skupovima *bl*, *gl*, *hl*, *kl*, *ml*, *šl*, odnosno *n* u *gn*, dok *mñ* može prijeći u *mļ* (vidi 3.4.1.). U leksemima *pleskāti* (strsl. *pleskati*), *kurāl* ‘koralj’ (tal. *corallo*) i *mlaskāti* ‘mljackati’ zacijelo se radi o etimološkom *l*.⁴⁵ Zanimljivo je (u odnosu na standardnojezični lik) *n* u *pēdañ* (prasl. *pędb*), odnosno obrnuto u *pōvodaļ* (|| *nāplōg*) ‘jaka kiša.’

41 Usp. *sāñ* ‘prirodno stanje reducirane svijesti, spavanje.’ U konzervativnih rijetko kad registriramo *sāñ* u značenju ‘ono što se sanja’ (no i tada je pl. *sāñe*), a u nekonzervativnih je uglavnom *sāñ* u oba značenja (u još mlađih i nekonzervativnijih *sāñ*).

42 Ova imenica pripada tipu koji završava na *-īña* (*dumbīña*, *jačīña*, itd.). Dakle, u liku *dalīña* nije provedena palatalizacija *l*.

43 Mnoštvo zanimljivih frazema i izreka sa sastavnicom iz vjerskog nazivlja vidi u Špralja 2017.

44 Npr. *Donēsti t’u mlādogā koromāča z (s) tīřsja po Kaštēñak i skūhati ga zgōļa s kumpīrima*. ; *Ne pijažā ga zgōļa pāšta, čā t’u mu jā...* ; *Gōre raspūca (zēmļa) di je zgōļa, bez škāļe; u pešt īki ne raspūca zēmļa*. ; *Uvātīli smo trīstō kīli, zgōļa skřdīmil* (‘skuša’), *mōžda kīgōli šarūn jedīno...*

45 Usp. URL⁷.

Lateralizacija je ovjerena u primjerima: *gũcał* ‘gutljaj’, *nãručał* (G *nãručała*) ‘naručaj, naručje’, *pròbučał* (G *pròbučała*) (ll *pròblaka*) ‘preobuka, presvlaka’, *děpļu* ll *depiju* ‘više, dodatno’ (rom.), *pròpļu* ‘baš’ (arh.) (tal., mlet. *prop(r)io*), *kũrlak* ‘bradavica na ruci’ (usp. *čirłak* ‘čir’ (prasl. *čirь*)).

M, n. Kao i u ostalim selima, bilabijalni /m/ prelazi u dentalni nazal /n/ redovito u gramatičkim nastavcima i nepromjenjivim riječima (usp. Lisac 2009: 103–104). To je jedno u nizu tzv. jadranskih obilježja ili adrijatizama⁴⁶ (usp. Brozović; Ivić 1988: 84) koja se obično pripisuju venecijanskom utjecaju, a neka se javljaju i u štokavskom. Npr. u prez., 1. l. sg. (*san, jesân, mĩslin, čėkan, zovĩn*, itd.), L, I sg. (*po svĩn* ll *svėmu šėstu* ‘po svemu sudeći’, *s tũjin čovĩkun, s otũn tvojuĩn pròkletun ženũn*, itd.), brojevima (*sėdan, òsan, sedandesė(t), osandesė(t), sėdanstò, òsanstò*) te vezniku i prilogu (*dòčin* ll (vjerojatno novije) *čĩn, sasvĩn*).

No u konzervativnih je zabilježen i prijelaz *m* u *n* i u leksičkim morfemima: *sân* (G *samòga*), *Dũjan* (G *Dũjana* (!)) (ali: *Jeròlim*, G *Jeròlima*), *pãntiti* ll *pãmetiti*, *zapãntiti*, *pãnt’ėne*, *o(d) pãntivĩka* ll *pãntivĩka* ll *pãntibòga* ll *pãntibòga*, *pisãnce* (G *pisãnce*) ll (starije, češće) *bulitĩn* ‘pisamce; cedulja; „biljeg“ (trag oštećenja) na emajliranom sudu’ (rom.) ll *t’itãba* ‘pisamce; cedulja’ (tur.), *rėžin* (G *rėžina*)⁴⁷ ‘nametnuta vlast (ne državna!), tlačenje, teror’ (rom.), *pòbratin* (pl. *pòbratini*) (rij.), *ľubĩnac* (G *ľubĩnce*) ‘omiljena osoba’, u zacijelo novijoj potvrdi *mezĩnac* (G *mezĩnce*) (pojed.), kao i u novima: *albũn* (G *albũna*), *kostĩn* (G *kostĩna*), *islanĩsta* (pl. *islanĩsti*), a kadšto čak i *dãtun* ll *dãtun* ll *dãtun* (G *datuna*) (= (arh.) *milėzin* (rom.)).

Dubletni su ostvaraji *katrãm* ll *katrãm* ll (rjeđe) *katrãn* (rijetko sa suglasnikom *n* u G) (tur.), *buštrãm* ll (rjeđe) *buštrãn* (rom.) ‘bršljan’ (rijetko sa suglasnikom *n* u G), *pòtonstvo* ll *potòmstvo* i *mobĩļa* ll *nobĩļa* (rom.) ‘pokućstvo.’ Složeno je stanje u *grũn* ll (novije) *gròm* ll (pojed., samo u psovci) *gròn* ll (samo jednom zabilježeno) *grũm* (G *gròma*, pl. *gròmi*).

Kao i u većini čakavskih govora (usp. Lisac 2009: 21), dočetano *m* se čuva u imenicama *dĩm, dòm* (rij. u N, literarni lik), *kũm, pitòm, Rĩm, zãjãm, gĩm* (novo; u konzervativnih češće: *plòt* ‘grm(lje)’ ili *kĩt’ė* ‘granje; grmlje’ ll *smrĩči* ll *smrđėle* ‘grmlje’), *srãm*. Pritom valja upozoriti da

46 Tu se ubraja i promjena *čk* > *šk*, kraćenje dugog sonantnog *r* te leksički romanizmi (prisutno u zaglavskom), kao i promjena *ł* > *j* i čakavizam – gubljenje razlike između *č/c*, *š/s* i *ž/z* (što izostaje u zaglavskom).

47 Npr. *Na žėnin rėžin svė čĩni àjn-cvãjc.*; *Mėne je drũgi cėloga žĩvòta pod nĩki rėžin met’ã.* *Ĕ – rėžin, rėžin! Nĩ me se spareñãlo kãko nĩku drũgu.*

imenica glasi *srâm*, no u funkciji priloga je *srân* (npr. *Dì ti je srâm? Nî-maš tî srâma ni obrâza.* ; *Srân te bâlo zemļe po kôj lîzeš!* ; *Nî te srân po mâteri tût'î?! Muñêlo!*). No ipak imamo iznimku u izrazu *zâ sran* || *za srân svîta* 'za sramotu (pred svijetom), za ruglo; zbog srama pred svijetom.'

Naravno, ostvaruje se i nazalna inačica *m* i *n* (*ŋ*), kako u dočetnoj poziciji, tako i u središnjoj (npr. *nalâŋkati* = *nalâmâti* 'nalomiti (ob. malo granja za potpalu)', *slâŋka* 'slamka'), uz mnoge iznimke⁴⁸ (npr. *t'îmka* (G < *t'îmak* 'stjenica' (rom.)), *stûmka* (G < *stûmak* 'želudac' (rom.)), *štrâm-ca* (G < *štramăc* 'madrac' (rom.)), *mòmka* (G < *mòmak*) (samo u pjesmi; literarni lik), *lumbrêla* 'kišobran' (rom.), *kumpîr*). Katkad dolazi i do eliminacije *m* ili *n* (uglavno 'uglavnom' (novije), *kufedëncija* 'komunikacija', *koferëncija* (novije)).

3.3. Refleks protojezičnih glasova i glasovnih skupina (d', daj, jd, jt, zd', t', tāj, st', sk', čr-, wъ, wъs-)

D', daj. Praslavensko *d'* i *daj* u pravilu su se reflektirali kao *j*, uz novije *d'*. Iznimka je *čâd*⁴⁹ (G *čâdi*) 'čađa; *maglûšina*, sumaglica' i *čâdavo* 'čađavo; (fig.) crno, prljavo.' Očuvala se, dakle, kao i u ruskom, zapravo jedna od dviju mogućih realizacija iz praslavenskog, i to ona u kojoj nije provedena vokalizacija poluglasa (**čadъ* || **čadjъ*).

Primjeri u kojima je, načelno u svih dobnih skupina (osim najmlađih), očuvan čakavski odraz *j*: *arjâv* 'zločest, loš', *gôsvoja*, *gôzje* || *gôzije* 'gvožđe, željezo', *grôzje*, *lôzje*, *sâje* 'nakupine *čâdi* na zidovima', *vîja* (pl. *vîje*) 'trepavica na *kâpit'u* – očnom kapku' (usp. *objvîja* 'obrva') (rij. u sg.), *prêja*, *sêja* 'kamena sjedâ', *zjâti* 'zidati', *uzjâti*, *uzjjen* 'uzidan', *gljâti* 'glodati', *ogljjen* 'oglodan', *râjâti*, *rôjen*, *rôjak*, *žâja* 'žed' (i izvedenice), *tûji* (ali: *tud'îna*), *rêji* 'rjeđi', *mlâji* (ali: *mlad'arîja*), *slâji*, i dr. Od konzervativnih se sporadično mogu čuti i *mêja* (rij.) 'češće u značenju: granično područje između dvaju sela, a vrlo rijetko: granica između

48 Ipak, ni u sljedećim se primjerima ne ostvaruje čisto *m*, već nazalizirana inačica drugačija od *ŋ*.

49 Govori se i *sâje* 'nakupine *čâdi* oko *kômina*.' Od nekonzervativnih se čuje *čâd'a*, *čâd'avo* i „hibridni“ oblik *čâd'*.

dvaju imanja' (u potonjem značenju redovito: *grībļa*), *mejâš* (rij.) 'vlasnik susjednog imanja'⁵⁰ (najčešće: *gribļēnâk* || *diļēnîk*).

Primjeri u kojima nekonzervativni *j* uglavnom supstituiraju s *d'*: *mej* 'među' (nekonzervativni: *med'u*), *ugājāti*, *pogājāti (se)* '(po)gađati; dogovarati se; teško hodati (*s noge na nogu*)', *naslajīvāti se* || *naslajevāti se* 'uživati u tuđoj nevolji', *oslajevāti* (|| češće: *režintīvāti* (i u moru) (rom.)) 'oplahnjivati u slatkoj vodi', *oslâjen* (češće: *režintân*), *nahlâjen* 'prehlađen', *nahlajevāti se* || *nahlajīvāti se*, *prhlâjen* 'previše ohlađen; prehlađen', *ohlâjen*, *ohlajevāti* || *ohlajīvāti*, *dogājāti se*, *odgājāti* (novije, pojed., nikad u konzervativnih!) 'odgađati', *nasajevāti* || *nasajīvāti*, *nasâjen*, *rasajevāti* || *rasajīvāti*, *rasâjen*, *pršajevāti* || *pršajīvāti*, *pršâjen*, *posâjen*, *sâjeno* (ipak, u svih konzervativnih češće: *sâd'eno*), *razrejīvāti*, *razrêjeno*, *ugrâjen* 'sagrađen', *ogrâjen*, *ograjevāti* || *ograjīvāti*, *procijevâlo* (|| *(pro)cidîlo*) 'cjedilo za čaj ili mlijeko', i dr.

Posljednje rečeno se odnosi i na sljedeće primjere, s time da njih i stariji manje konzervativni kadšto zamjenjuju s *d'*: *ocijěno*, *procijěno* (ali: *ščîd'eno* || *scîd'eno* 'iscijeđeno'; gl.im. *cîdeñe*), *procijevāti* || *proci(j)īvāti*, *polějeno* 'zaleđeno', *raspâjeno* 'raspadnuto' (ali: *pâd'eno* 'koje je palo, „padnuto“'), *sějeno* (ipak češće: *sěd'eno*; gl.p.t. < *sěsti se* 'skrutnuti se'), *prosějeno* (češće: *prosěd'eno*; gl.p.t. < *prosěsti se*), i dr.

Konzervativni govore npr. *mejâ n* 'među onaj; između onoga', *mejâ n* '(iz)među njega', *mejâ ñe* 'između njih', a veoma rijetko novije (*i*) *změd'u nôga*, (*i*)*změd'u ñěga*, (*i*)*změd'u ñîh*. Iznimno kod konzervativnih registriramo sljedeće potvrde (dakle, uglavnom su s *d'*): *ukrâjeno*, *po-gõjeno*, *lūji* (komp. < *lūd*), a od inače nekonzervativnog pojedinca (koji je dugo izbivao iz mjesta) smo, začudo, čuli *sūje* (inače redovito *sud'ě*, uz pojed. *sūd'e*). Nedavno zapisana potvrda *razrejivâč* 'tvar za razrjeđivanje, čišćenje boje' svjedoči kako izvorni govornici i u novim riječima čuvaju stara jezična pravila.

Ipak, *d'* se uvriježilo u sljedećim primjerima: *tud'îna* („u *tūjoj tud'îni*“), *röd'endân* || *rod'endân* || (nekonzervativni) *röd'endan*, *râd'e* 'radije', *pâd'eno* 'koje je palo', *klâd'eno* 'stavljeno', *narâd'en* 'koji se dobro naradio', *prtrûd'en* 'premoren od truda', *osûd'en*, *sûd'eno* (konzervativni češće *dâno*)⁵¹, *pokâd'en*, *propâd'en*, *osmÿd'en*⁵² || *osmrâd'en* 'koji

50 Usp. u SZ skupini 'kamen medaš' se naziva *mejâš*, a u Z je to *grībļa*. U SZ skupini, pak, *grībļa* označava brazdu ili jarak (usp. Z: *fõša* (rom.), *brâzda*).

51 Npr. *Vaļa nî(n) (bîlo) dâno* 'valjda nije (bilo) suđeno.'

52 Trenutno ne možemo pronaći taj primjer, ali čini nam se da je bilo zabilježeno starije *osmÿdijen*.

se usmrdio', *namřd'en(i)* 'namrgođen', *mlad'arřja* (= *mlädost*, mladež), *uręd'en* 'uređen (<*uręđiti*); malo ozlijeđen (<(u)*ręđiti (se)*', *vid'en(i)* || *poznäti* 'poznat, cijjenjen', *zbüd'en* 'probuđen', i dr. Držimo da se prije 30-ak godina moglo naći govornike u kojih je u glavnini ovih primjera bilo *j* (usp. neke primjere u saljskom: Piasevoli 1993).

Jd, jt. Ovi su skupovi dobro očuvani u govoru svih dobnih skupina, za razliku od susjednih govora (S, Ž) u kojima se i od konzervativnih češće čuje *t'*. *Jt* imamo u: *dõjti* (nsv. *dohājäti* (arh.) || *dohoditi* || (novo i najčešće) *doläziti*), *näjti* || (rjeđe) *pronäjti* (nsv. *nahājäti* || *nahiväti* || *najd'iväti* || (rij.) *najd'eväti* || (rij.) *nahoditi* || (nekonzervativni) *naläziti*), *põjti* (nsv. *hoditi*) 'poći, ići, otići', *prõjti* || (konzervativni češće) *pasäti* (rom.) (nsv. *prohājäti* (ob. u *škõli*⁵³) || (rij.) *prohoditi* || (rij.) *projd'iväti* || (rij.) *projd'eväti* || (danas najčešće) *pasiväti* || (u nekonzervativnih češće) *proläziti*), *zäjti* 'zaći, *zapästi* (nsv. *zahājäti* || (rij.) *zahiväti*; *zapädati*); zahvatiti; zamesti; pokupiti (npr. stado ovaca) (nsv. *zajd'iväti* || (rij.) *zajd'eväti*)⁵⁴, *obäjti* (nsv. *obahājäti* || *obahiväti* || *obahajiväti* || *ohājäti* || *obajd'iväti* || *obajd'eväti*) 'obići; potražiti; pretražiti; snaći, zadesiti'⁵⁵, *snäjti se* (nsv. *snajd'iväti se* || (rij.) *snajd'eväti se* || *snaläziti se*) (|| *škorlöviti se* (možda <mlet. *scorlaüre*)), *razäjti se* (nsv. *razajd'iväti se* || (rij.) *razajd'eväti se*) 'razići se; raspršiti se.' Pojedinačni, moglo bi se reći „improvizirani“ (analoški) oblik *ũjti*, registriramo vrlo rijetko u konzervativnih, češće u nekonzervativnih; najčešće je *ũt'i*, a rjeđe se čuje nekoć jedini oblik *ulisti* (nsv. *uliziväti* || *ulizeväti*) 'ući ili *inträti* 'ući (rij.); susresti' (tal. *entrare*; *incontrare*), odnosno *zlisti* (nsv. *zliziväti* || *zlizeväti*) 'izaći' (više fig.; ob. je nekoć, kao i danas, bilo *ziti*).

Konzervativni redovito govore *ziti* (nsv. *zid'eväti* || *zid'iväti* || *zidoväti* || *shājäti*) 'izići, izaći' (< * *iz + it'i*), a od nekonzervativnih se može čuti i analoški oblik (*i*)*zäjti* (nsv. *izläziti*). Ne postoji glagol 'ići' u tom obliku, već *hoditi* 'ići; hodati', a oblici prezenta su posuđeni od glagola **gresti* (infinitiv nije u upotrebi!): *grin* || *grën* || *gřn* (|| (nekonzervativni) *grën*), *gręš*, *grę*, *gręmo*, *gręte* || (pojed., rij.) *gręste*, *grędu*. Od **it'i* su sačuvani

53 Nedavno je ipak ovjerenjeno i u različitom kontekstu: *Ka san bila u abulänti jedän püt, krüto san kašřäla, a ün likär ki je bi na vřžiti, je zavřknü: „Ki to kășře? İma mëda da piję, mëda!“*, jerbo je znä da s otin prohāja kășař.

54 Npr. *Sünce t'e zäjti prija pęti řiri.* ; *Tręvi se je, nęsrtnak, biti tõte ka je řõda pũcala i zäřšla ga je bũmba (i ubila).* ; *Õto spo stõla zäjdi (metlün)!* ; *Zäjdi õfce i dogęni hi u õsik!*

55 Npr. *Hodĩ san obäjti mäsline.* ; *Obäjdi ję li se tõte zavřga přřřal.* ; *Obäřa san cęlu kũt'u i ni je nęder.* ; *Drřga t'e te obäjti ka se jä zvrřnin, jä ti govõrin!* ; *Obäjti'e me tũga i nevõřa. Nęti'e kășno, ne bõj se.*

oblici svršenog prezenta (*idin* || *pôjdin*, *ideš* || *pôjdeš*, itd.) u značenju ‘otidem, odem, pođem’, odnosno gl.p.r. (*šâ* || *pôša*, *šlà* || *pôšla*, itd.). Nije ovjeren glagol **sî(j)ti* / *sâjti* (usp. Finka 1977: 131 *sâjti*), već se govori *kalâti se* (rom.); ne govori se **prî(j)ti*, *prît’i*, ni sl. (usp. Piasevoli 1993: 280 *prîti*), već *dôjti blîzu* || (rij.) *prstûpiti*, i sl.; umjesto *dosêjti* (usp. Piasevoli 1993: 72) govori se *dosêt’i*.

Jd je uvijek u prez. navedenih glagola (npr. *dôjdin*, *dôjdeš*, *dôjde...*), u imperativu svih glagola, s tim da se od *pôjti* čuje skraćeni oblik *pòj*, *pòjmo*, *pòjte*, a vrlo rijetko *pôjdi...* Također, *jd* je ovjereno u prilogu *dojdût’i* ‘idući.’

Zd’. Praslavensko **zd’* dalo je tipičan čakavski rezultat *žj* u oblicima imenice *dâž* || (rjeđe) *dâž* ‘kiša’: G sg. *dâžja*, D, L sg. *dâžju*, I sg. *dâžjun* || (starije) *dažjûn*; N pl. *dâžji*, G pl. *dâžjov*, D, L, I pl. *dâžjima*. Neobičan je lik *muženâli* || *muženâli*⁵⁶ (pl. tantum) ‘mozak’ u kojem je, po svoj prilici, otpalo *j* (usp. u saljskom je dubletno: *možêna* || *možjênä* (Piasevoli 1993: 191), a u SZ skupini *muženâ*), kao i u *dažiti*, a moguće i u (*s*)*mêžiti* ‘(iz) gnječiti, (iz)mečiti’ (vidi 3.4.1. ; usp. Benić 2014: 34). No čuje se isto tako i *žd* u liku *moždâni* (pl. tantum) ‘mozak’ koji se (barem danas) osjeća stilski afektivnijim.⁵⁷ Pored toga, registriran je i refleks *žd’* u *žvîžd’âti* || *zvîžd’âti* ‘zviždati.’

T’, taj. Refleks *t’i* sekundarne skupine *taj* je uobičajen, *t’* čakavskoga izgovora (*nôt’*, *pêt’i*, *svît’a*, *srît’a*, *vot’ê*, *Božît’*, *mlatît’*, *napřît’en(i)*, *okît’en(i)*, *zimôt’a*, *lišt’e*, *prût’e*, *kît’e* ‘granje; grmlje’, *zlit’âti*, itd.). Dakle, nova jotacija je provedena (usp. Lisac 2009: 101). Ipak, iznimka je, redovito u govoru konzervativnih, *trèti* (G *trètoga*) ‘treći’, *trèti dè* ||

56 Razlikuju se *mužen(j)âli* ‘mozak’ (<**možžëni*) i *mòzak* ‘moždina, koštana srž’ (<**mozgъ*), prema riječima informanata: *Mòzak je kros kôsti, a òno u vřhu glâvê se zovû muženâli (i čeľadîna, i živinčëta); Muženâli oli muženâli, kâko òt’eš, se zovê mòzak u glâvi od çovîka, ofcê, rîbe, prâšca, mâške... Muženâli su ðobri frîgani. Tâmo po Äfriki kapênak znêmu majmûnu i frîški muženâli idû. Mòzak (G mòšca, pl. mòšci || mòskovi) je i ‘konopac provučen kroz oka na krajevima mreže.’ U novije vrijeme *mòzak* sve više potiskuje izvorne likove *mužen(j)âli* i *moždâni* ‘mozak’ (mladi ih uopće ne koriste). Danas se razlikuju genitivi: od *mòzak* ‘čovječji mozak’ (G *mòzga (Tî nîmaš nâjka zřna mòzga u glâvi!)*), pl. oblik nije potvrđen) i od *mòzak* ‘životinjski mozak’ (G *mòzga* || *mòska* || *mòšca*, pl. *mòšci*). Ipak, za ‘životinjski mozak’ još se uvijek najčešće govori *mužen(j)âli*, kao što se i *arnûl* češće može čuti u značenju ‘životinjski bubreg’, a *jâtra* u značenju ‘riblja jetra.’*

57 Npr. *Smê si mi pàmet i moždâni!* ; *Vîše mi je do moždânov dôšlo.* ; *Moždâni bin je razbîla ka bi mi tò prâkla!* ; *A po glâvi me nâjviše tûcê: po tîmenu, moždânimâ.* Samo jednom prilikom zabilježen je (novi, analoški) oblik *mòždan* (*Rêka je da ti je mòždan povrîd’en u kiçmi*).

(novije) *tret'ina* 'trećina', kao i 3. l. pl.⁵⁸ *öte* || *öt'eju* (<(o)ttiti), odnosno nenaglašeno *te* || *t'eju*, niječno *nöte* || *nöt'eju* 'neće.' Mjesto zb.im. *brät'a* govori se pl. *bräti*, jedino je u prov. *Sëdan brät'e - jëne gät'e*. Inače, lik *brät'a* izvorni govornici osjećaju učenim, *gospôskin*. Ne postoji lik *net'ak* ni sl., već *nëput* (ž.r. *nëfča*) (mlet.).

St', sk'. Skupina *st'* dala je *št'*, što je i očekivano u ikavsko-ekavskom dijalektu (usp. Lisac 2009: 101). Jedino je u primjerima *skücati* (*se*) 'štucati (*se*)'⁵⁹ i *skücavac* 'štucavica' te *kliška* (pl. *kliške*) 'rakova kliješta (jedna)', *kliške* (pl. tantum) 'kliješta (alat)' i *kliškâr* 'škorpion' došlo do promjene u *sk*, odnosno *šk*.

Od primjera u kojima je uvijek *št'*⁶⁰ izdvajamo: *budalâšt'ina* (novije), *darôvšt'ina*, *godîšt'e* 'godina'⁶¹, *gospodâršt'ina* '(fig.) upravljanje, vlast (nad kime)', *gûšt'erica*, *gršt'âvak* 'grkljan', *gršt'ica* 'snop(ić), svežnjic (npr. slame)', *hõmušt'* 'gusti dio stabla (*kosmâto, obrešt'ëno*)', *Igrîšt'e* (arh.) || *Ravânac* 'središte Zaglava', *jošt'ê* || *jôš* 'još; još uvijek', *korišt'eno* || *duperâno* (rom.), *košt'ê* (zb.im. < *kôsti*), *košt'ica* (dem.), *košt'ina* || *košt'ürina* (augm.), *kôšt'un* (I sg. < *kôst*), *lašt'iti se* (|| *lâskati se*) 'sjajiti se', *lupêšt'ina*, *lužišt'e* 'mjesto gdje se baca pepeo; mnogo pepela', *marošt'ina* 'sorta grožđa', *mîšt'ani* 'mještanin', *munjêšt'ina* 'ludost; ludorija', *na-*

58 A: *Öte döjti?* B: *Brîga mëne, 'kò te i ko nête!*; Futur (3. l. pl.): *Ponêste* || *ponêšt'eju*; *däte* || *dät'eju*; *döjte* || *döjt'eju*; *pâste* || *pâšt'eju*, itd. U jednini (3.l.) smo par puta zabilježili (*öte ün pöjti?*; *čä te ün nëmu*), no već su i sami dotični govornici poimali takav lik kao vrlo arhaičan (ipak, pitanje je radi li se tek o pogrešci, budući da ni u govoru najstarije Dragovke nikad u 3. l. sg. nije registriran takav lik). Inače se do danas kod ponajboljih izvornih govornika čuva opozicija: *ün t'e* : *öni te*; *rëka je da öt'e* : *rëkli su da öte*; *ün nêt'e platiti* : *öni nête platiti*; *uzêšt'e (un)* : *uzêste (öni)*, itd. U Solinama nam je jedan informant (rođ. 1940.) priopćio kako je tako govorila njegova prabaka. Danas se može čuti samo u Z, L i D. Općenito se najbolje čuva u *nête* (u mnogih govornika koji inače govore *t'eju*). Finka (1977: 133) tek usput spominje da se »gdjekad čuje i arhaična varijanta prezenta: *öt'u, öteš, öte, ötemo, ötete, öteju*.« U Salima je ta pojava danas u potpunosti iščezla pa nije teško shvatiti Finkine riječi. No nije nam jasno kako mu je promaklo nešto što i danas živi u govoru starijih Zaglavaca (a i autora ovih redaka).

59 *Zasküclo mi se je* 'zaštucnuo sam.'; A: *Sküca mi se, niki me spomîne*. B: *Jê, bâba na gövnu!* Međutim, glagol u značenju 'pucketati (prsti(ma))' glasi *št'ücati* (sv. *št'üknuti*).

60 Dakako da se ovo odnosi na starije govornike jer mlađi ni ne koriste većinu primjera koje navodimo ili ih pak izgovaraju s novim *št'* (npr. *štêta, štâp*).

61 *Godîšt'e* || (rij., više fig.) *lêto* 'godina' (*Nâš mâli îma osavnâjst lêt, prâvi mladît'*; *Nisân ni jâ o çëra, îman i jâ osandesê lêt, pasânih!*); usp. *göđina* '=*vršnâk*; (fig.) obilna kiša' (*Mî smo göđine; Dî si, göđino!*; *Dažî kâko (cÿna) göđina*); *göd* 'obljetnica smrti.'

pašt'ivàti || *tintàti* 'napastovati', *nàtašt'e* || *na prāzq̄n stūmak, nīšt'e* || (arh.) *nīš*⁶² || (novije) *nīšta, ognīšt'e* (arh.) || (danas redovito) *kōmin, oprōšt'eno, Pākošt'ane* (selo), *pešt'ika* 'zemlja puna sitnog kamena (*pešt'ikasta*)', *pišt'ūr* 'mjuhur na koži, plik', *plūšt'āvac* 'sorta sitnog grožđa', *prīšt'*, *pūšt'ati, sīrišt'e* 'sirilo; dio želuca preživača iz kojega se dobiva sirilo', *siromāšt'ina, skorišt'ivàti* 'iskorištavati', *smetliš't'e, smāšt'en(i)* 'zgnječčen (ob. *grōzje*; inače, *smēžiti* || *z/žgnāviti* 'zgnječčiti)', *spīšt'ati* 'ostati bez soka (*grōzje*)', *št'apikāti* 'podupirati se štapom pri hodanju', *št'ēta*⁶³, *št'ētiti*⁶⁴, *št'ipālica* 'štupaljka za rublje', *št'ipāti* (sv. *ušt'ipnūti*), *št'āp, tāšt'e* (sl. *prōsto*)⁶⁵ 'prazno; čistina', *tašt'ina* 'snažan osjećaj gladi i slabosti', *tūšt'* 'vrsta trave kojom se liječe rane', *unīšt'en(i), upropāšt'en(i), vošt'ēni* (*vošt'in*), *vošt'enica* 'svijeća voštanica', *zarešt'in* (*zarešt'ēni*) 'zarastao', *zatišt'ati* 'ukočiti se dugo *sidēt'v*', itd.

Vrlo rijetko se čuje *grōbišt'e* || *grōbište*, kao i stilski obilježeno *kapišānat* (rom.); prevladava *grōbļe*, uz *cimīter* || (rij.) *cimatōrij(e)* (rom.) 'mjesno groblje.' Dubletan je lik i *divļāšt'ina* || *divļāština*. Nikada se ne govori *dvorīšt'e* ili sl., već *dvōt*:

Sekundarna skupina **sk'* dala je *št'* u prezentu, npr. *iskāti* 'tražiti' (*išt'in*), *prtīskāti* (*prtīšt'in* || *prtīskan*), *stīskāti* (*stīšt'in* || *stīskan*), *pleskāti* 'pljeskati; tući' (*plēšt'in*).

Rijetke su iznimke (*št*) koje pripisujemo nečakavskom utjecaju, bilo onomad od strane štokavaca – prebjega pred Turcima, bilo posredstvom medija i školovanja u novije vrijeme. Primjeri isključivo sa *št*: *bratōvština*

62 Iako smo smatrali da je *nīš* dio pasivnog leksika, nedavno smo se obradovali registriravši ga više puta u govoru mještanina rođenog 60-ih godina prošlog stoljeća.

63 1. *Št'ēta* || (rij.) *škōda* (germ.) 'čin nanošenja štete; (fig.) spolni čin; (|| *kareštija*) počinjena materijalna šteta' (*Ōfce su šlè u št'ētu i popāse tījsje. ; Šlī su u št'ētu* (= (fig.) jebāti se); *Učini mu je št'ētu || zakaveštrā mu je.*); 2. *grhōta* || (novije, rij.!) *št'ēta* '(u službi uzvika) izražava se žaljenje zbog propuštenog, propalog, itd. (užasna šteta); moralna šteta (ponekad u vezi s materijalnom)' (npr. *Grhōta je da ōtu nōvu māju zakarōnāš (šporkāš)*); A: *Nēt'u pōjti, i t'ā !* B: *Ma grhōta je, sīnko (od Bōga i o(d) svīta)!*; *Jō(h) mēni, grhotē Bōžje!*).

64 *Št'ētiti* (gl.p.t. *št'ēt'en*) 'ošetiti (što); iščašiti (ruku ili nogu)' ≠ *škōditi* || *ūditi* 'nepovoljno utjecati ili djelovati; štetiti (komu)' (*Čā lōčeš ka ti škōdi?! ; Poī je škūntra pānda mu je naškōdilo ; Nīšta || nīš || nīšt'e mu ne škōdi.*).

65 U strsl. je *tčēb* 'prazan; gladan; uzaludan; suvišan, ništavan; nemoćan, malen', a *tčē* 'uzalud.' Usporedimo to sa zaglavskim primjerima: *Va vīn dlānu, va vōmu tāšt'emu (va vīn ča je gōlo) me bolī bōļun bōļomice. ; Opārnica vet'inun zīde po spāzuhaļ od rūk, u vā vo tāšt'e. ; A: Dī je bīla gujīna? B: Nāmo na tāšt'emu || prōstomu || t'arīni* ('na čistini, na proplanku'); *Tāšt'i bōk* (pl. *tāšt'i bōci*) 'slabine'; ALI: *utāšte* || (rij.) *utāšt'e / utāšt'e* 'uprazno, utaman' (*Činīt'eš me da spomēnin īme Bōžje utāšte.*).

‘vjerska bratovština’ (starije, arh.: *skùla*), *neimâština* (|| (češće) *potrîba*, *ostâvština*, *ploština* ‘površina’ (izvorno!), *plâšt* ‘plašt na kipu Gôspê od and’êl’, *počvâlišta* ‘mjesto gdje se počiva s bremenom’, *potrîpština* || (rjeđe) *pohvîšta* ‘najnužnije stvari’, *prîhòdište* ‘mjesto gdje se mreža *šumîva*, isteže’, *stèzalište* ‘istezalište za brodove’, *štîtiti* (novije) || (češće) *brâñiti*, *tîštiti*. Najnovije potvrde mimo staroga pravila su: *bòt’alište* (konzervativni redovito: *zôg* (mlet.)), *igralište*, *prîstanište* ‘trajektna luka’, (*u*)*štêđiti* (konzervativni redovito: (*za*)*spareñati* (mlet.); pojed. potvrda, ugl. u nekonzervativnih: (*u*)*špārati* (germ.)), *štedlîv* (konzervativni redovito: *spareñôž* || *spareñûž* (mlet.)), *štêdna* (konzervativni redovito: *sparêñ* || (rij.) *spareñâncija* (mlet.)), *štikadènt* ‘čačkalica’ (rom.). Relativno noviji primjer koji je „adaptiran“ je *partizâšt’ina* ‘ideologija NOB-a; partizanska vlast.’

Međutim, ima, dakako, i *št* (<*st*) u romanizmima (*maštê* ‘kaca’, *pištôla* (nekoć) ‘pištolj; nadimak (Dragomir – Miro Čuka)’, *štil* ‘(više fig.) bodež’⁶⁶ (mlet. *stilo*, *stilèto*), *teštamènat* || *taštamènat*, *taštati* ‘(fig.) = *kùšati*’, *bèštija* ‘= *skòt*’, *beštîmâti* ‘psovati’, *paštôžo* (opr. *ukòrno*) ‘meko, gipko, savitljivo’, itd.), ali i *št* (<*st*, *sch*) (*fišt’ati* (|| *rûkâti*) ‘trubiti (*vâpôr*); = *žvîžd’ati*’, *mùšt*⁶⁷ || *profûm* ‘parfem’, *pošt’êr* ‘poštar’ (mlet. *postîer*), *rîšt* ‘rizik’, *rišt’ati* (|| (novije) *rizikâti*) ‘riskirati’, *št’îga* || *št’îgaïca* || *rekèc*, i dr. ‘periodična oscilacija mora uz obalu’, *št’îka* ‘špranja; (fig.) = *pr(i) bodica*, *špûnta* (rom.), i dr., zajedljiva riječ’, *št’ikèta* ‘drvena letvica (za stop i pregradni zid)’, i dr.).

Izvanredno je zanimljivo da neki nekonzervativni govore (*i*)*spâšt’ati*, dok je u najkonzervativnijih redovito *spâštâti*. Radi li se o restituciji staroga stanja ili pak analogiji, nije jednostavno odgovoriti. Prema našoj prosudbi, ipak će prije biti riječ o analogiji ili saljskom utjecaju. Također, u mlađeg govornika smo registrirali *trêšt’e* ‘triješće (za potpalu)’ što stari nikad nisu ni čuli, već *zbîčje* || *zbîčje*, *snît*, *s/šûžbêje*, *pizdopâj* ili *dašt’ice* (sve za *snit’îvâti ogâñ*), dakle, riječ je o posuđenici iz saljskog (usp. Piasevoli 1993: 386).

Čr-. Inicijalno starojezično *čr-* u konzervativnih je očuvano u sljedećim potvrdama: *črîpna* ‘peka’, *črîšna* ‘trēšnja’, *črîvo* (dem. i nadimak

66 Npr. *Prîti mi se je da t’e mi štil u šyce zabôsti*. ; (fig.) *Ka mi je ôtu besèdu rêkla, prâvo mi je štil u šyce zabôla*.

67 No, postoji i leksem u kojem se čuva *sk*, ali je pri prilagodbi umetnuto *a* (<mlet. *muschio*), *mùsak*, a koristi se samo pri poredbi s nečim iznimno ugodna mirisa: *Kî je rêka da vâ sîr smjđî?! Vòna lîpo kâko i mùsak, a nêmigo smjđî! ; Rečê se: „Vòna kâko i mùsak.“ Zâč, nê znan. I vîno îsto, i îdeñe ka lîpin vûñun udâra*.

črīvce || črīfce), črīfca ‘vrst trave’, črīmaļ⁶⁸ ‘crvena (tamnosmeđa) nabita zemlja podno obradive’, črīmļiva zēmla ‘tamnosmeđa zemlja (črīmaļ)’, črīv (dem. črīvīt) ‘crv; boja za bojenje tkanina; opruga na škàrami od rīza’, črivarīja ‘kemijska bojadisaonioca tkanine; top. (u Bučjāku, udubina u kamenu sa zelenom vodom)’, črīvīti (gl.p.t. črīvļen) ‘bojati tkaninu, pređu, mrežu’, očrvāti (gl.p.t. očrvān) ‘ucrvati se.’

Iznimke su cīni, cīnīti (se) (i ostale izvedenice), cīļēni || cīļēni (cīļīn) (|| (novije) cīrv-) ‘crven’, cīļēnica ‘zemlja crvenica’, cīļēnkasti || cīļēnkasti (cīļīnkasti) (|| (novije) cīrv-) ‘crvenkast’, cīļēnīti (se) (|| (novije) cīrv-) (i izvedenice), cīnīka ‘hrast crnika’, cīnīlo ‘crnilo glavonožaca’, cīnīlo ‘tinta’⁶⁹, cīnāķ ‘vrsta crnog grožđa’, cīnāvina ‘crna površina (ob. morskog dna)’, cīnomānasti ‘tamnije puti ili dlake’, cīļēncīnasta (ōfca) ‘=ōfca kā prolīva na cīļēno’, i dr. Iako neki tvrde da se prije moglo čuti cīļēni, mišljenja smo da je to, ukoliko je uopće postojalo, bilo pojedinačno, osobito s obzirom na top. Cīļēna mocīra (nazivi toponima, naime, obično odolijevaju jezičnim mijenama), a i na starije zapisane potvrde.⁷⁰

Za usporedbu, čr- je jedino u SZ skupini do danas očuvano i u tim primjerima, npr. D: črīni, črīļēni (uz novije cīrv-) ili So: čārni, čarļēni (uz novije car-).

Wb, wbs-. Va || u va⁷¹ ostvarivo je samo u vezama s nenaglašenim oblicima zamjenica ((u) vān, (u) va vōga, (u) vā se, (u) vā ņe ‘u njih’). Te

68 Zanimljivo je tumačenje ovog leksema: »Tjarmāl (Čārmalj) = Antares (alfa Škorpiona): ovaj arhaiski naziv potječe iz Starog istoka i povezan je s indovedskim karmilika i armenskim Karmir. To ime znači “crvenica” po tamnocrvenoj boji ove južne zvijezde koja je oličenje krvavog zloduha rata i potresa iz Vejskih legenda.« (URL⁴).

69 I danas je čest frazem cīno / špōrko kako ingāštar. (mlet. ingiostro / inchiostro) Pretpostavljamo da se taj leksem nekoć koristio u neobilježenom značenju („tinta“), s čime se slažu neki naši informanti. Usp. u iškom govoru int’ōštar (Martinović 2005: 113).

70 U pjesmi „Od kada su Mleti sagrajeni“ koju je Matija Šešelja 1886. g. kazivala Jakovu (Jakši Čedomilu) Čuki pronalazimo cīļeni (Lipo ga je preobukla mlada, Ma sve lipo u škrlet crljeni.) (usp. Milanja 1998: 169), kao i u „Ide Janko u goru zelenu“, „Dva su vrha (/bora), oba su jednaka“, pjesmama koje je ista osoba pod starost (1953.) kazivala Olinku Delorku (nego zmiju u crljeno oko. ; ki ti dade vina crljenoga, itd.) (usp. Delorko 1954: 226, 229–230).

71 Finka (1977: 83) navodi samo va (npr. vā me (ū me)) pa pretpostavljamo da se u počelo dodavati u novije vrijeme. Neki su naši informanti uistinu rijetko govorili u va. No, primjeri koje isti navodi, kao ū me, ū te, ū ņ, ū ņu nisu se zacijelo nikad nigdje na otoku govorili (jedino možda u Salima). Govori se čak i vā se || u vā se, a jedino u (novijoj) izreci je ū se (ūzdaj se ū se i u svōje klūse!).

oblike konzervativni redovito koriste, dok od sljedećih, karakterističnih za nekonzervativne, konzervativni koriste samo prvu, i to rjeđe (*u nêga*, *u (o)vôga*, *u sêbe*). No, u svih dobnih skupina *u* je u ovim primjerima: *u grâd* ‘u Zadar’ (konzervativni razlikuju od *na grâd* ‘(otići) u grad na dulje vrijeme’), *u môle*, *u prvidân* (|| (nekonzervativni) *ponediľak*), *ù mene* || *kôd mene* ‘kod mene’, *u nîh* || *ko(d) nîh* ‘kod njih’ (nekonzervativni ob.: *kod mène* || *kò mene*, *ko(d) nîh*). Rijetke su redukcije *u*.⁷² Usput budi rečeno, uz sate konzervativni ne koriste prijedlog *u* već *na* (A: *Nâ ku ũru part’iva?* B: *Na čêtre / četire ï po.*), a u datumima ne koriste redni broj, već *na* + glavni broj (*Svêti Ante je na trînjâst zùna*).

U prefiksalsnim složenicama refleksi su *u*, *v*, *va* ili \emptyset . *U* je redovito u *udovâc* || *udovâc*, *udovîca*, *ubîti*, *ubôsti*⁷³, *utočiti*, *utôrak*, *uskřsnuti* ‘uskr-snuti; iskrsnuti’, *umorîti (se)*, *unûtrih* (arh., rij.) ‘unutra’, *ùkraj* ‘pokraj’, *u sř* || *ù sř* ‘usred’, itd. *V* je u *vnûk* (dem. *vnûčit*), *vnûka* (dem. *vnûčica*), *pravnûk* || *prâvnûk*, ali je redovito *u* u zb.im. *ùnučad*. Pojedinačne su varijante *nûk* (dem. *nûčit*) i *nûka* (dem. *nûčica*). *Va* dolazi sporadično u *vazê(s)ti* || *uzê(s)ti*, *vâik (vîka)* || (nekoć) *vâvik (vîka)* || *ùvik (vîka)*, *vadîti* || *udîti*, *vagnâti*, *vagnêsti* || *ugnêsti*, *vavrîti* || *uvrîti*, *vazgâti* (rij.) || *uzgâti*, i dr. Redukcija inicijalnog *u* (<*v* < *wb*) je registrirana u *čêra* ‘jučer’ (|| *učêra* kod rijetkih pojedinaca; u nekonzervativnih često *jučêr(a)*), *čerañi* ‘jučerašnji’, *jûtro* ‘ujutro; jutro’, *nûtra* ‘unutra’, *nutrêñi* ‘unutarnji’, *vêčer* ‘uvečer; večer’, *zglâvje* ‘uzglavlje’, *zalûdu* ‘uzalud’, u novijoj riječi *opt’e* (|| (starije i češće) *nâjka* / *nânka* / *nânci* / *nânka zřna* || *ni pûno ni mâlò*) ‘uopće’ a kadšto i u (*u*)*zdîhati* ‘uzdisati.’ Potvrda redukcije u središnjem slogu registrirana je u *zamân* ‘uzalud’ (< prasl. **za vð manð*). Metateza je provedena u liku *švenâc* (pl. *švînci* || *švènci*; dem. fig. *švênko* || (nekoć štokavska obitelj *Šêšeljini–Dûjmovi*) *šênka*) ‘uš’ (< prasl. **vâšenacð*).

Skup *wbs-* dao je *sv-*, odnosno došlo je do metateze (*svî*, *svè*, *svâ*, *svâki* ‘svaki; svatko’, *svâka* ‘svaka; svašta’, *svâko*, *svâčigov* ‘svačiji’, *svûder* (|| (novo) *svûgdi*) ‘svugdje’). Odstupanje potvrđuje naziv svetkovine *Sisvêti* (G *Sisvêtih* || *Sisvêt*) ‘Svi sveti.’ Nepremetnuto je i *svâs* ‘sav’, uz dodano inicijalno analoško *s*, ali je u kosim padežima premetnuto (G *svêga*, itd.). Metateza nije provedena ni u *sâgdan* (opr. *blâgdan*) ‘svagdan,

72 Npr. *Sâgdan san kopâla*, a *blâgdan san ôfce čüvâla* (‘u svagdan / svagdanom, u blagdan / blagdanom’); *Žmû(n) cêloga môreš popîti svâko dðba*. No za razliku od govora SZ skupine, u zaglavskom ne možemo potvrditi primjere kao npr. *Hôdi kût’u*, *Grîn grâd*, *Mi smo rodû* ‘mi smo u rodu’, *Šâ je Vêli Rât*, itd.

73 Usp. samo u D u najstarije govornice: *vabôsti*.

radni dan', *sagdàni* 'svagdanji (ob. se odnosi na sve dane izuzev nedjelje i blagdana)' (usp. *svakidàšni*⁷⁴), s time da je reducirano inicijalno *v*.⁷⁵

3.4. Konsonantske promjene

Poznato je kako se čakavski konsonatizam odlikuje slobodnom distribucijom suglasnika, no i znatnim ograničenjima u vezama suglasničkih fonema (usp. Lisac 2009: 21). Suglasnici različiti po zvučnosti se jednače, odnosno provodi se asimilacija⁷⁶ (naravno, uz odstupanja, npr. u zaglavskom: *jâčmak* 'ječmenac'), ali nerijetko dolazi i do razjednačavanja suglasnika istih po zvučnosti, odnosno disimilacije⁷⁷ (iznimka npr. *pod bôr*; dok je npr. na Braču ostvarivo *pol bôr*, a na Ižu *poj bôr*). Također, dolazi do gubljenja početnih suglasnika, osobito okluziva. Lisac (2009: 21) ističe važnost primjera različitih pojednostavnjivanja suglasničkih skupova.

U recentnoj se literaturi (usp. npr. Lukežić 1998: 38–41) ističe konzervativizam čakavskoga podsustava hrvatskoga jezika u dubinskoj strukturi (nakon što je dokinuta praslavenska jezična zakonitost o obveznosti svakoga sloga da postane otvorenim) koji se očituje u opiranju slogovima zatvorenim najnapetijim šumnicima, i to na dva načina: 1. duljenjem samoglasnika i realizacijom dugoga akcenta na produljenu samoglasniku; 2. slabljenjem napetosti najnapetijih šumnih suglasnika, afrikata i okluziva, koji zatvaraju slog.⁷⁸ Izmjena šumnika u zatvorenu slogu općečakavska je zakonitost, i, premda u mjesnim govorima nije jednakog opsega ni

74 *Obūci sagdànu ròbu, a nēmigo blagdànu!* ; *Kī se nauči kūrbovati od mālīh nōg, tēlo vāik īšt'e tū šporkīcu, pa to spāde kākō i krūh sagdàni!* ; *Mlika fāli u kūt'i, trībalō bi ga dobāviti dān-pō dan. Tō je potriṗština svakidāšna.*

75 Uspu, u zaglavskomu je inače očuvano *v* u suglasničkoj skupini *vř* (*čtvřti, tvřdi, čvřsti, čvřšt'āhan* 'poprilično čvrst', *svřaka* (literarni lik; dakle, ne kao domaći naziv ptice, već samo u pjesmici, i tada se može čuti i *svřaka* (zbog igre riječi)), itd.) (usp. Lisac 2009: 22).

76 Da budemo precizni: »Asimilacija je približavanje u izgovoru ili potpuno izjednačavanje dvaju susjednih glasova (mogu biti jedan do drugoga ili u susjednim slogovima).« (Kapović 2008: 132).

77 Preciznije definirano: »Disimilacija je udaljavanje u izgovoru dvaju susjednih glasova (mogu biti jedan do drugoga ili u susjednim slogovima).« (Kapović 2008: 133).

78 »Ono [slabljenje napetosti najnapetijih šumnika, op. a.] se može očitovati na nekoliko stupnjeva: a) na istome stupnju unutar kategorije šumnika, zamjenom najnapetijih afrikata ili okluziva manje napetim frikativnim šumnicima, b) za jedan, dva ili tri stupnja, zamjenom afrikata ili okluziva sonantima različite artikulacijske težine, c)

intenziteta, pribraja se razlikovnostima najvišega ranga, tj. posvjedočuje pripadnost određenog mjesnog govora čakavskomu narječju i potvrđuje kako je čakavština samosvojan jezični identitet (usp. Lukežić 1998: 41). Mnogi primjeri suglasničkih promjena koje donosimo u nastavku mogu se protumačiti upravo pomoću istoga mehanizma.

Kako će biti i upozoreno, neke primjere donosimo tek radi usporedbe sa standardnojezičnim likom (npr. *skri̇na*, *sli̇va*, *žri̇na*), tj. u njima nije došlo do promjene u odnosu na praslavensko stanje. U pregled su uključeni i brojni primjeri stranoga podrijetla, većinom romanizmi, dakle riječ je o različitim fonološkim prilagodbama ishodišnih oblika prilikom njihova preuzimanja/primanja u jezični sustav; pritom može doći do zamjena, ispuštanja ili umetanja glasova (usp. Fabijanić 2017: 37–38)⁷⁹.

Cjelokupan prikaz promjena suglasnika i suglasničkih skupova iziskivao bi detaljniju obradu, premda smo i ovdje nastojali obuhvatiti ih što više.⁸⁰ Neke smo već i naveli u 3.2. Popis koji donosimo u nastavku valja nadopunjavati. Valja napomenuti kako, čak i tamo gdje nismo navodili iznimke („ALI:“), najvjerojatnije postoje leksemi koji odudaraju od „pravila“, tj. koje je navedena promjena mimoišla. Većina je primjera karakteristična za govor izvornih govornika (u punom smislu riječi), staraca pod neznatnim utjecajem hrv. standardnog jezika, kao i drugih jezika i mjesnih govora. Novoprimiteljenice u kojima je odraz suglasničkih sljedova sukladan odrazu u starim leksemima svjedoče o vitalnosti ovoga jezičnog fenomena. Međutim, u govoru mladih (nekonzervativnih) možemo ih registrirati znatno manji broj, s time da oni u svoj govor unose i neke posve nove, većinom nečakavske suglasničke promjene.

potpunom redukcijom afrikata ili okluziva koji zatvaraju slog, čime se sporni zatvoreni slog definitivno otvara.« (Lukežić 1998: 40).

79 „U čakavskim govorima su, pored lako prepoznatljivih romanizama, prisutne prilagođenice ishodišnih oblika koje otežavaju razotkrivanje njihova postanja. To je posljedica transfonemizacije, odnosno adaptacije posuđenica fonološkom sustavu primaoca, koja se odvija prijelazom modela u repliku. Prema teoriji jezika u kontaktu (Filipović 1986, Sočanac 2004), posuđenice nultog stupnja transfonemizacije (F0) zadržavaju fonološki oblik modela i ne mijenjaju otvorenost i mjesto artikulacije samoglasnika te mjesto i način artikulacije suglasnika, djelomičnom ili kompromisnom transfonemizacijom (F1) fonemi jezika davaoca zamijenjeni su fonemima jezika primaoca koji im djelomično odgovaraju (vokali modela i replike razlikuju se po otvoru, a konsonanti po mjestu artikulacije), a slobodnom transfonemizacijom (F2) fonemi modela za koje primatelj nema vlastitih ekvivalenata slobodno su zamijenjeni domaćima.” (Fabijanić 2017: 37).

80 K tomu, za stjecanje potpunije slike, upućujemo i na Finkin prikaz konsonantskih alternacija koji načelno vrijedi i za zaglavski govor (vidi Finka 1977: 50–52).

3.4.1. Pregled promjena suglasnika i suglasničkih skupova ⁸¹

bk (> pk) > vk / fk: *klûfko* (dem. *klûfčit'o* | *klûbašce*) 'klupko' (< **klɔbɔ*), *zîkva* 'zipka' (premetnuto < *zivka*), *šîfka* 'šipka' (novije; nekonzervativni: *šîpka*; izvorno i u konzervativnih češće: *zbòdak* | *žbòdak* | *zbòdka* | (rij.) *žbòdka*), i dr.;

bl > bl̥: *bļihnuti* 'naglo izliti', *bļûza* 'bluza'; ALI: *blîtva*, , i dr.;

bst (> pst) > st: *zêsti*, *dûsti*;

ck > sk: *liskati* (*se*), *grîskati* | *griskulâti*, *mlaskâti*, i dr.;

cvr̥ > čvr̥: *čvr̥čâk*, *čvr̥ļiti se* 'žestoko se prepirati', *čvr̥ļuga* 'vrsta ptice';

č > t': *t'ikulâda* 'čokolada' (rom.), *t'ikulâdni*, *t'ikulîno*, *t'ût'ati* 'cuc-lati; dudati', *t'ût'a* | *t'ut'in* 'duda' (rom.), *pat'îfiko* 'mirna, spora, ravno-dušna osoba' (rom.), *T'êška* | *Čêška* (hipokoristik, a u praksi zapravo nadimak od *Frânica*, tj. tal. *Frančeska*), *T'îžo* (hipokoristik, a u praksi nadimak od *Narcîzijo*, tj. *Narcizo*), *T'île* (pl. tantum) 'Čile', *T'ikâgo* 'Chicago', (*pâs*) *vodît'* (novo);

č > ž: (*s*)*mêžiti* '(z)gnječiti, (iz)mečiti' (i druge izvedenice, npr. *namêžiti* 'nagnječiti') (< *-mek-*)⁸²; ALI: *mêčje* 'meso bez kosti; pulpa, mesnati dio voćnih plodova; (| (rij., češće u nekonzervativnih) *pûpa*) mekani dio kruha' (< *mek* + *je*); *namêčiti se* 'navabiti se; pomamiti se; steći naviku olakog korištenja čim povoljnim' (usp. standardnojezično *méka* 'mamac');

čk > šk (u nekonzervativnih samo u nekim etnicima, kteticima te imenici *mâška*, *piška* (rij.); u konzervativnih smo promjenu registrirali čak i u pismu (*mlîšňak*, *zâjedniška*), što svjedoči o snazi promjene, budući da se inače trude pisati „ispravno“): *mâška*, *vîška* | (češće) *štrîga* 'vještica', *piška*, *smriška* 'plod *smriča* (horizontalne zimzelene četinjače lišća poput čempresova)', *badļâška* | (rij.) *badļakûn* 'plod *badļâča* (bodljkave šmrike)', *stâraški*, *Dîvojaški v̥h* (kornatski top.), *težâški*, *seļâški*,

81 Većinom su to asimilacije, disimilacije i pojednostavnjivanja suglasničkih skupova. U pregled su uvrštene, kao što smo napomenuli, i fonološke adaptacije riječi stranoga podrijetla.

82 Međutim, postoji i drugačija, vrlo uvjerljiva interpretacija: Benić (2014: 34), na temelju pomerske i premanturske ovjere *mêždit*, istoznačni kukljiški lik *mêžiti* svrstava među odraze prvom jotacijom jotiranih skupina *zd* i *zg* te palatalizirane skupine *zg* (usp. *dažiti*).

prašaški || *prasaški* (fig.) ‘=prâčji, praseći’, *zâjedniški*, *Gřška*, *gřški*, *Ñemaška*, *ñemaški*, *vodiški* (<*Vodice*), *Liška* ‘Ličanka’, *liški*, *Lúška*, *lúški*, *Prêška*, *prêški*, *Brâška*, *brâški*, *přškati* ‘tračati; prčkati’, *přškarije* ‘bezvezne stvari; t’âkule, přške, tračevi’; dubletno: *jùnaški* || *jùnački* ‘snažno’ (npr. *Vitar pûše jùnaški*; *Tylicàla san nõ jùnaški*) (opr. *junâški* || *junâčki* (rij.) ‘junački’), *mřtvâški* || *mřtvâčki*, *stùpaški* (rij.) || *stùpački* ‘objema nogama, sastavljenim stopalima (skočiti)’, *ùbitaški* || *ùbitački* ‘ubitačan, mukotrpan’, *bõraški* || *bõrački*, *tõška* (rij.) || *tõčka*, *rùška* (rij.) || *rùčka*, *ìgraška* || *ìgračka* (starije: *zogâtula* (rom.)), *děško* (rij.) || *děčko* (izvorno i češće: *mladit*’); novije: *plâška*, *plâškâš*, *oplâškati*, *lùlaška*; ALI: *popêčka*, *s popêčkun* (G, I < *popêčak* ‘žarač’), i dr.;

čn > **čm**: prez. < *počâti*, *načâti*, *začâti* (*se*) (npr. 1.l.sg. *pôčmin*, *nâčmin*, *zâčmin* (*se*));

čn > **šn**: *mlišno*, *tõšno* || *tõčno* (= *tâčno*, *jũsto*), *mũšno* ‘malo vjerojatno, teško (da će se nešto dogoditi)’, *nâušna* || *nâučna* ‘navikla’, *õbišna* || *õbična*, *dõtîšni* || *dõtîčni*, *prîlišno* || *prîlično*, *õblašno* (rij.) || *õblačno*, i dr.;

čñ > **šñ**: *pòkoj vîšni*, *mlîšnak* ‘maslačak’, *gužîšnak* ‘anus; rektum’; *kâšnak* || *kâšnik* ‘najdonji čep na bačvi’ (ako je < **kaca*);

***dět** (> **det**) > **dek**: *smřdekļiv* (*smřdekļivi*) ‘smrdljiv’; *smřdekļivac*, *smřdekļivica* ‘smrdljivica; smrdljiva trava’ (usp. SZ skupina: *sm(a)rdetļiv*);

dk > **tk**: *nâprîtka* || *naprîtka* (G sg. < *nâprîdak* || *naprîdak*); ALI: *dohõdka*, *zbõdka*⁸³;

dl (> **zdl**) > **zl**: *zlâka*, *zlâkavi* (češće: *gũnavi* || *kosmâti*), *kozlâk* ‘vukodlak, vrug’; ALI: *dlêto* || *dlèto*, *dlân*, *dlâb* ‘daščica, udlaga’;

ds > **c**: *Pocëlo* (zaglavski top.; geografskim položajem uistinu opravdava svoj naziv), *põcira* ‘tekućina za usiravanje mlijeka (*nikodõba od sîrišt’a o kozlit’a*, *a kâšne kupõvna*)’, *pociriti* (*se*) (nsv. *pocirivâti* (*se*)) ‘uliti *põciru* u mlijeko, usiriti (*se*)’;

dš (> **tš**) > **č**: *počiti* (nsv. *počivâti*) ‘podšiti obuću, zašiti potplat; obložiti *daskâmi* (npr. brod), *tikulami* (ciglama) (npr. *kõmin*) ili žicom (*vřšû*), i sl.’;

ft (> **kt**) > **ht**: *mũhte* ‘mukte, besplatno’, *mañamũhte* ‘gotovan, osoba za koju rade drugi; muktaš’ (tur. *müft*);

g > **b**: *dlâb* ‘daščica, udlaga’, *dlabâti* ‘staviti *dlâb*’;

83 Iako možda zvuči nevjerojatno, mnogo je puta registrirano neasimilirano po zvučnosti. Istina, ponekad (ali znatno rjeđe) se može čuti i glas između *d* i *t*. Napominjemo da se primjer *napritka* općenito koristi znatno češće od ostalih dvaju.

gæk (> hk) > fk: *lăfki* (rij. *lăgak*) ‘lagan’ (nekonzervativni: *lăk(i)*, *lăgan(i)*);

gl > gļ (ispred prednjih vokala) *gļista*, *gļindūra* ‘meduza; izraslina, žlijezda; zla, odurna žena’ (mlet. *glandole*); nekoć redovito, danas vrlo rij.: *gļėdati*, *pogļėdati*, *zgļėdati*, *zagļėdati* (*se*), itd.; ALI: *glėžan*, *gļib* (novije, rij.; inače: *fāng* (u moru) (rom.), *kaļuga* (u zemlji)), i dr.;

gn > gñ: *gñūša* || (pojed.) *gñōsa* ‘ono što je gnusno’, *gñūšasto* ‘gnusno’, *gñušarīja* ‘gnusnost’, *vaghñesti* || *ughñesti* ‘utisnuti, ugurati’, *zaghñesti* ‘zatisnuti’, *naghñesti* ‘natisnuti’, *gñāca* ‘gnjecavost’, *gñācavo* ‘gnjecavo’, *gñāt(i)* (prasl. *gъnatъ*) ‘gnjat(i), dio nogu’, *gñāzdo*, *gñīla* ‘glina’, *gñīda* ‘jajašce uši’, *gñōj* || (češće i vjerojatno novije) *gnōj*, *gñōjiti* || (češće) *gnōjiti*; ALI: *nėgnoj* ‘vrsta grmolikog stabla’, *zagnāti* ‘potjerati’, *prīgnūti* (*se*) (|| *potūliti se*);

hl > hļ: *hļipati* ‘hlapljivo disati; glasati se pohlepno za nečim’, *hļincati* (*se*) (fig.) ‘plakati, cmizdriti’, *hļinuti* ‘naglo probiti u mlazu (npr. krv)’; dubletno: *hļemūt’āti* || *hlemūt’āti* || *hlevet’āti* || *hļevet’āti* ‘mučkati’, *hļīb* (arh.), *Pōhļīb* (zaglavski top., otočić), *hļandrōvina* ‘landovina (,divlja riba’), *hļūstati* (sl. *cāmbati*) ‘(fig.) gaziti (ob. po mokromu)’; ALI: *hlāpati* ‘halapljivo jesti’, *hlēpiti* (sv. *pohlēpiti*) || *lebediti* || *grūstiti se* (*za čin*) ‘čeznuti, žudjeti’, i dr.;

-ina > -iña: (u manje konzervativnih rjeđe) *dumbiña*, *dugiña* (novo: *dužina*), *širiña*, *težiña*, *slabiña*, *jačiña*, *mrtviña*, *višiña* || *visočiña* || (rij.) *vīšāk* (novo: *visiña*), *dalīña* (novo: *daļiña*), *plitkiña* || *plitkōt’a* (i novije: *plit’iña*), *siroviña* ‘sirovost’, *kiselīña* ‘kiselost, kiseloca’; ALI: *kiselīna* ‘giht; solna kiselina (|| *ācid(o)* samo u ◊ *ļūto kāko (i) ācid(o)*’, *brzīna* ‘brzina’ (starije: *žveltica* ‘brzina; brza osoba’), *vrut’iña*, *ploštīna* || (novo) *površīna* ‘površina’, *purīna* ‘nezačinjeno (*pūro*) jelo’, *oštrīna* ‘oštro morsko dno (nepogodno za sidrenje)’, i dr.;

j > n: *austrīnski*;

k- > t’-: *t’ihāti*, *zat’ihnūti* (<**kyhati*), *t’ihavac* ‘kihavica, nadražaj za kihanje’, *t’ikara* ‘šalica’ (<mlet. *chicara*);

kæk (> hk) > fk: *mėfki* || *mėfki* (rij. *mėkak*) ‘mek’ (nekonzervativni: *mėkan(i)*);

kč (> vč) > fč: *drufčije* || (novije, pojed.) *drūfčije* || *drugáčije*;

kt’ > ht’: *ht’i* (G sg. *ht’erė*, N pl. *ht’ėre*);

kj > t’: (u romanizmima) *māt’a* ‘mrlja’, *mat’āti* ‘umrljano’, *mat’āno* ‘umrljano’, *t’ānta* (augm. *t’antūrina*) (nekoć) ‘opletena boca (talijanska)’;

kl > **kļ** (ispred prednjih vokala⁸⁴) *kļāknūti* || (novije) *kļāknuti*, *kļāčāti* || *kļāčāti*, (*pro*)*kļāti* || (*pro*)*kūnīti* ‘(pro)kuniti’, *prokļīnati*, *prōkļet(i)* ‘proklet’, *kļētvā*, *kļēsēn* ‘(viseća) nakupina skrutnute tvari (npr. krvi, taloga)’, *kļīške* ‘kliješta’, *kļīca*, *kļīčīti* ‘klijati’, *p(r)okļīčīti* || (*po*)*nīknuti* ‘proklijati’, *kļīn*, *kļēpāc* ‘klatno zvona; krpelj (*čepēr*) pun krvi pričvršćen za kožu’, *kļēpati* ‘klimati; klecati, teturati; mlitavo visjeti’, *kļēpasti* || *kļēpavi* ‘klimav; slab, oronuo’, *kļōcati* ‘klecati (od nemoći)’;

kļ > **kñ**: *kñākasti* ‘kljast, sakat; zakrivljenog tijela’, *kñākica* ‘sakata ruka’, *Kñājo* || *Kñājīt* ‘(nadimak);

kr > **hr**: *hrōšta* || *hrōšta* (rom.) ‘korica (od prljavštine, npr. na tijelu, posudi, i sl.; zagorena kora peciva)’ (inače: *kōra*), *hrōštul* (češće pl. *hrōštuli*) (rom.) ‘slastica što se pripravlja ob. o Uskrsu’, *hrāsница* ‘uski *capūn* (trnokop) kojim se obrađuju nepristupačni krški tereni – *skrāče* || *skrāsi* (površine između stijena)’ (< *kras* ‘krš’ (germ.)), *hrāsta* (pojed., vrlo rij.) || *krāsta*;

kš (> **hk** > **fk**) > **fč**: *polafčīca* ‘olakšanje, olakšica’, *oblafčāti* ‘olakšati’, *omefčāti* ‘omekšati’ (nekonzervativni: *olakšāti*, *omekšāti*);

kt > **ht**: *nōhti* (N sg. *nōhat*) (u svim padežima *ht*) (prasl. *nogъtъ*), *zanōhtica*, *lāhta* (G sg.; i u ostalim padežima osim N sg. *lākat*), *dōhtor* || (starije, češće) *likār* (ž.r. *dōhtorica*) ‘liječnik’, *dohťūr* ‘(fig.) osoba koja se pravi važnom, “diplomat“; rječita osoba’, *trāhtor* (novije) ‘traktor; freza’, (*s*)*trahtorāti* ‘(iz)orati frezom’;

l > **n**: *Gōspe o Kārmena*;

l > **r**: *pīrit* ‘pile, pilić’, *ārkohol* || (pojed.) *arkohōl* (novije), *pīrula* (rom.) (mlet. *pilola* || („più volgarmente“) *pirola*), *fjrmilānti* || (pojed., rij.) *fūrmini* ‘žigice’ (rom.);

l ↔ **r**: *Ludōrfo*, *rašapašāle* ‘ravnodušno, bezbrižno’ (tal. *lasciar passare*), *levōrver* ‘revolver’ (angl.) (novije);

l(a)s > **l(a)c**: *pūlāc* (G *pūlca*) ‘puls, bilo’ (germ., lat.);

84 Prema riječima Josipa Galića (pismeno): „Do prijelaza *kl* > *kļ* i *gl* > *gļ* dolazi samo onda kada se iza njih nalazi prednji vokal. Primjer *glib* vjerojatno je kasnijega postanja, tj. u govoru se pojavio onda kada spomenuti prijelazi u zaglavskome govoru više nisu bili aktivni. Naoko od toga pravila odstupaju primjeri *kļācati*, *kļati* i ostali njima slični, međutim u svima je njima /a/ zapravo refleks prednjega nosnog samoglasnika (dakle, također prednjega vokala) iza palatalnoga /; usput, to bi moglo značiti i da je prijelaz *kl/gl* > *kļ/gļ* stariji od zamjenjivanja prednjega nosnog samoglasnika fonemom *a* iza palatala.” Dodajmo i da je u *kļōcati* prethodno došlo do prijeglasa (*e* > *o*).

ls > lc (nekonzervativni: > **lš**): *fâlci* ‘pogrešan, krivi; lažan; prijetvoran’ (nekonzervativni: *fâlši*), *falcifikûn(ka)* || *falcûn(ka)* || *fâlca munîta* ‘licemjer, prijetvorna, lažna osoba’ (nekonzervativni: *falsûn* || *fâlša munîta*), *falcitâd* ‘licemjerje; lažna stvar’, *balsamâti* || (rij.) *balcamâti* ‘balsamirati’, *balsamân(i)* || (rij.) *balcamân(i)* ‘balsamiran; (fig.) očuvan (od rada)’, *balsâm* ‘sredstvo za balzamiranje’ (rom.);

l̥ > n̥: *pêdañ* (prasl. *pędb*) (primjer donosimo tek radi usporedbe sa standardnojezičnim likom *pedalj!*); *gromuñati* (i izvedenice) ‘drobiti, mrviti (ono što je grudica)’, ALI: *pövodaļ* ‘jaka kiša’, *gromûļa* || *gromûļica* ‘grudica (skrutnute tvari)’ (sl. *grûna* ‘(veći) grumen (ob. zemlje)’);

mj > mñ / vñ: *tavnâñ* || *tamnâñ*, *davnâna* || (rij.) *damjâna*, *Lavnâna*;

ml > mļ: *mļâka* || *kaļuga* ‘raskvašena zemlja, blato’, *mļòhavi* ‘mlohav’, *omļòhaviti*, *razmļòhaviti (se)*; ALI: *mļako*, (*s*)*mļāčiti* (usp. SZ skupina ugl.: *mļāknò* || *mļākò*, *smļāčiti*);

mn > vn: *sedavnâjst*, *osavnâjst*, *gûvno* (poznato kao leksem, ali Zaglavci nisu imali gumna za vršenje žita) ; ALI: *mnögi* (stara riječ, rij.), *potamnîti* ‘potamnjeti’, *dāvâti tamnôšt’un* ‘biti bez ukusa’;

mñ > mļ: *sûmļa*, (*po*)*sûmļati*, *sumļovîto* ‘sumnjivo’, (*ne*)*pômļa* ‘(ne) pomnja, (ne)pažnja, (ne)promišljenost’, (*ne*)*pômļiv(i)*, *dîmļak* || (rij.) *fumâr* (rom.), *dîmļaçar*; *dîmļa* || *dîmļe* (pl. tantum) (G: *dîmaļ*) ‘prepona’ (usp. *popôna* ‘prednja trbušna stijenka; donji trbušni mišići; vrsta mreže stajačice’⁸⁵);

mr > br: *bravînac* ‘mrav’ (< **morvъ*), *bravîncevina* ‘mravinjak’;

ms > ns: *rasplañsârîti se* ‘rasplamsati se (*ogâñ*)’; (fig.) *razljutiti se (čelâde)*’;

mt > nd: *plandisâti* ‘plamtjeti’, *plandisâti se* (fig., rij.) ‘biti izložen ognju’;

n > l: *Jerôlim*, *filânca* ‘financ u doba Kraljevine Jugoslavije’ (usp. D: *fidûnca*) (germ.), *fîmilânti* (|| (pojed., rij.) *fûrmini*) ‘žigice’ (rom.);

n > n̥: (*po*)*nîknuti* (|| *po/prokļičiti*) ‘niknuti’, *samoñik* (pl. *samoñici*) ‘samonikli krumpir’;

-n > -r: *rènger* ‘rendgen’ (novo);

nč > nž: *narâñza* (tur.), *narâñžasti* (pojed.) || *nârančasti* (novije);

85 *Popôna je dôli kod dîmaļ, di su dîmļe. Ko ti pûkne popôna, čeka te operâcija, ča ranje - to bõļe. Črva se tõču u vâ to ka mēzdra popûsti; ko se mēzdra ogõvni, biš ùmra! ; Ka popôna pûkne, tõ je jēben posâ, nâjskõli dēbelima. Ne smîš vîše nījedan kârag dīzati. Mõre pûknuti i ka nâglo zakrēneš životûn.*

nd (n (+j)) > n̄: *pṛtèṇiti* (pojed.) || *pṛtènditi* ‘položiti pravo na što, pretendirati’;

n̄ (> n+j > jn) > j: *majkàti* ‘manjkati’, *pomajkàti*, *zmajkàti*;

p > f: *lufina* ‘lupina, ljuska (od *grôzja*, *söčiva*, *jâja*...)’ (opr. *kaftunica* ‘deblja ovojnica, opna, tvrda ljuska sa sjemenom (npr. od *žèluda* ‘crni-kina žira’, *orîha*, ali i *brôske* ‘vrsta lisnatog kupusa’, i dr.)), *lufinàti* (*se*) ‘ljuštiti (*se*)’; *föker*, *fokerâš* (novije) (angl., germ.);

p > v: *poverûn* ‘feferon’ (rom.); ALI: *paprîka*;

***pḃš (> pš) > č:** *čenica*, *čenîšnica* ‘vrst trave’;

pk (> vk) > fk (?): *kâfka* ‘tonzura, obrijani krug na tjemenu’;

pk (> vk) > fk: *tṛfki* ‘trpak’; ALI: *pâpka* (G < *pâpâk*), *pûpka* (G < *pûpak*);

pl > fl: *flabàja* ‘svjetina, rulja; metež’ (mlet. *plebàgia*, tal. *plebaglia* ‘svjetina’); (?) (*u*)*flânci* || (rij.) *uplânci* (|| *uštrânci*) (rjeđe u sg.) ‘dronjci’; ALI redovito: *plâncîd* ‘poderotina (na obući ili odjeći)’, *plâncîdovica* ‘osoba koja nosi dronjke’, *rasplâncàti* (*se*) ‘poderati (*se*)’ (<germ. *Plan-ce* (?)), i dr.;

pl̄ > bl̄: *bl̄uskati* ‘pljuscati (npr. valovi u brod)’; ALI: *pl̄uska* ‘šamar’ (rij.; češće: *kapelâda* (rom.)), *pl̄usnuti* (nsv. *pl̄uskati*) ‘šamarati’ (rij.; češće: *kapelàti* (nsv. *kapelîvâti*) (rom.)), *pl̄iha* ‘pljusak’;

ps (> sc) > šc / fc: (*o*)*šcovàti* (*kôga*) ‘(u)koriti, izgovoriti ružne riječi; (vrlo rij.) psovati (*Krûto šcûje Bôga*)’ (usp. *beštîmàti* ‘psovati’ (rom.), *počûti se* ‘porječkati se’ (usp. Dragove: *čûti* (*se*) ‘(u)koriti; (*se*) prepirati se’; mogući razvoj: *ps* (> *šc* > *šč*) > *č*), *fcôsti* (rij.) ‘psovke, pogrdne riječi’ (usp. *beštêmija* ‘psovka’ (redovito) (rom.)), *kâfca* || *kâvca* (lat. *capsa*) ‘lijes’, *kâfcu(l)* || *kâpsu(l)* ‘antibiotik; kap(i)sla’;

pš(j) (> pč > vč) > fč: (stari redovito) *lîfçi* || *lôfçi* || *lûfçi* ‘ljepši’ (ne-konzervativni redovito: *lîpši*);

r > l⁸⁶: *luzâr* ‘ruža’ (rom.), *luzârij* || *luzârij* ‘pobožnost krunice’, *lucmarîn* (rom.) ‘ružmarin’, *Ludôrfo* (rom.), *lëbro*, *zalëbreñak* ‘= z *bânde lëbar* (*o* *prâšca*), *zmëd’u* *pṛšûta* i *špalëte*’, *Lëbre* (nadimak), *pölebrica* ‘upala plućne maramice’ (starije i češće: *plaurîta* (rom.)), *slëbro*, *slebrëni*

86 Usput napominjemo kako nitko, ni najmlađi, ne govori *jel* namjesto *jer(bo)* (osim pojedinačne varijante *jëbo* u konzervativnih muškaraca), za razliku od štokavaca kod kojih je u novije vrijeme ta pojava uhvatila dosta maha.

(nekoć, danas *srèbro*, *srebrèni*)⁸⁷, *klitizr̀ati* (uz starije: *kritikov̀ati*) (rom.), *lemòrt* || *lemùrt* (|| *tègaļ*) ‘remorkaža, tegljenje plovila’, *lemart`ati* || *lemurt`ati* || *lemort`ati* ‘remorkirati, tegliti plovilo’ (rom.); relativno novije riječi: *lizèrva* ‘rezerva’, *lizervâr* ‘rezervoar’ (germ., lat.), *legrùt* ‘regrut’ (germ.), *lefe(k)tòt* ‘reflektor’ (germ., lat.), i dr.; dubletno: *lošt`èra* || *rošt`èra* ‘plitka posuda za pečenje u *špàheru* (štednjaku)’ (rom.), *pòtolica* || *pòtola* ‘potpora’ (*dāvati pòtol(ic)u kòmu*), *mandolín(k)a* ‘mandarinka’ (novo); ALI: *narèbr̀iti se* ‘narogušiti se (npr. u opasnosti); (fig.) naljutiti se’;

(*r*)*sk* > (*r*)*st*: (samo za usporedbu sa standardnojezičnim oblikom!) *h̀stati* (|| (samo o hrani) *h̀stul̀ati* || *hromùšt`ati*) (< **hròstiti*) ‘hrskati’, *h̀stavo*, *na h̀st* (*kùhano*) ‘neraskuhano, al dente’, *pr̀h̀snuti* || *pr̀h̀stati* ‘pregristi; (fig.) = *pr̀muč̀ati*, *pr̀guc̀ati*, ne uzvratiti uvredu’, *zah̀snuti se* (fig.) ‘(nehotice) opsovati’, *h̀stañòla* ‘hrskavica’; *hr̀usta* (češće u pl.) ‘visoka stijena’ (< **hrustь* / **hrьskь* / **hruskь*);

s > *c*: (*po*)*cìcati* (više fig.) || (*po*)*sas̀ati* ‘(po)sisati’, *cìce* (češće u nekonzervativnih) || *s̀ase* || *pr̀sa*; (romanizmi) *pocès* ‘površina, teren (|| *ploština* || *tràmet*); posjed’, *poces̀ati (se)* ‘zaposjesti; (fig.) nametnuti se, zavladatai’, *p̀nac* ‘penis’, *r̀ca* ‘pleme; soj; rasa’ (germ. *Rasse*, tal. *razza*), i dr.;

s > *š*: (u nsv. oblicima glagola, gl.im., gl.p.t., i dr.) *opašiv̀ati* || *opašev̀ati*, *obišiv̀ati* || *obišev̀ati*, *pr̀pišiv̀ati* || *pr̀pišev̀ati*, *navišiv̀ati* || *navišev̀ati*, *pr̀pišivañe*, *navišivañe*, *Uznešèñe*, *donešìn* ‘donesen’, *poviš̀iti se*, *vīš̀ak* || *viš̀ina* || *visoč̀ina* ‘visina’, *p̀šti* || *p̀šti* || *p̀šti* (imp. < *pustiti*);

s > *š*: (distantna asimilacija)⁸⁸ *šùša* || *sùša*, *šušiti (se)* || *sušiti (se)*, *šùša* ‘sitni priobalni račić’, *škòrušva* || (češće) *škòrušva* ‘oskoruša’, *Šukošàn*, *Šukošànac* (ž.r. -*ànka*), *prašašk̀i* || *prasašk̀i* (fig., npr. *Prasašk̀a čèļadi!*; *Kùha po prašašk̀u* ‘(on) kuha vrlo loše’; inače: *pr̀č̀ji*;

s > *š* (u brojnim romanizmima) *b̀šta* ‘dosta (kao naredba)’, *b̀šta šikùro* (arh.) ‘dovoljno sigurno (uzvik)’ (*šikùro* danas samo u šali, inače

87 Matija Šešelja 1953. kazuje Olinku Delorku pjesmu „Dva su bora, oba su jednaka“ (*Jednomu ću kolajnu od zlata, / drugomu ću jabuku od slebra.*) (usp. Delorko 1954: 229–230). No, Jakov (Jakša Čedomil) Čuka 1886. g. u dostupnoj nam pjesmi („Dva su vrha, oba su jednaka“) bilježi mahom *srebra* (usp. Delorko 1954: 227–228). Naravno, dokazna vrijednost ovih potvrda ovisi o vjernosti zapisivanja, odnosno jesu li zapisivači bili skloni „prepravljajući“ (Čuka na hrv. standardni, a Delorko na „čistiji“ čakavski).

88 Odnosno jednačenje po mjestu tvorbe na daljinu. Hvala Josipu Galiću, prof., koji nas je upozorio na nužnost razlučivanja ostalih primjera *s* > *š* od ovih.

sigũuro || *sĩgũuro* ‘sigurno’), *šĩ* ‘da (osobito pri poticanju)’ (inače se za potvrđivanje koristi *jẽ*), *põjti šõto* ‘propasti’, *Gãšpar* (m. ime), *šãla* ‘prostorija’, *šõdica* ‘soda bikarbona’, *šãldo* ‘čvrsto, učvršćeno’, *šalvaõmine* ‘pojas za spasavanje’, *šõrta* (|| *vĩst(a)* || *bĩr*) ‘vrsta’, *špãš* ‘šetnja’, *šũbito* ‘odmah, istog trenu (samo kao naredba)’ (arh., nekoć), *kunšẽrva* || *kunšẽrva*, *lišpita* ‘naslage plijesni’ (mlet. *lispio*), *pĩštula* ‘poslanica (drugo misno *štẽne*)’, *pošãncija* ‘potencijal, moć; nametanje vlasti’ (mlet. *possanza*), *peškarĩja* ‘ribarnica’; *škrãča* || *skrãča*, *skrãčje* || *skrãčje*, *skračĩvo* || *škračĩvo*, *špõrt* || *špõrt*⁸⁹ ‘(ob. ironično) uživancija’ (relativno starije), itd.; u novoprimitivnim anglicizmima, npr. *špĩker(ica)*; ALI: *pẽnsija* (ranije možda: *penšijũn*), *pensijonẽr* (novo), *skarsãti se* ‘smanjiti se’, *stũmak* ‘želudac’, *balãũstra* ‘ograda’, *fãlco* (nekonzervativni: *fãlšo*), itd.;

s (> *š*) > *č*: *čũfĩt* ‘tavan’ (rom.);

sc > *šč* (fakultativno): *ščidĩti (se)* || *scidĩti (se)* ‘iscijediti (se)’, *raščidĩti* || *rascidĩti*, *ščid’eno* || *scid’eno*; ALI: *scĩpãti*, *racĩpãti*, i dr.;

sc > *šč*: *prãšca* (G sg.), *prãšci* (N pl.) (<*prãšãc*); *praščẽvina* ‘svinjjetina’ (usp. S, Br, D, Bo, So, Ver, Po, VR: *prajcã* || *prãjçã*; Ž, L: *prãfca*; Sav: *praščã*);

st’ > *št’*: *št’õfati* || *st’õfati* (sl. *zbãdati*) ‘izbosti, izbockati; isključati (ptica)’; *št’ihãti se* || *st’ihãti se* ‘iskihati se (ob. o glavonošcima: pustiti crnilo)’, *rašt’arãti (se)* || *rast’arãti se* || *razvẽdrĩti (se)*; *Svãš t’e se raspãsti*; *Večẽrãš t’e dõjti*; *Not’ãš t’e bãra*; *Sẽũtroš t’e* || *jũtroš t’e bãti donẽsa*; (futura) *Narẽšt’e* ‘narast će (3. l. sg.)’ : *narẽste* || *narẽšt’eju* (3. l. pl.); *pãšt’e* ‘past će’ (3. l. sg.) : *pãste* || *pãšt’eju* (3. l. pl.), itd.;

sẽnb- / *stẽnb-* (> (*s*)*tin*) > *ciĩ* / *tiĩ*: *ciĩna* || (samo u ◊) *tĩna* ‘sjena’, *ucĩĩniti (se)* ‘osjeniti (se)’, *ocẽnuti* (ob. samo o ljudima) || *ustĩnuti* (općenito) (nsv. ob. *stĩnuti*) ‘ohladiti se, smrznuti se’; ALI: *stẽna*;

sm > *cm*: *lucmarĩn* ‘ružmarin’ (rom.);

sĩ > *šĩ*: (jednačenje po mjestu tvorbe u *sandhi*-položaju⁹⁰) konzerativni redovito: *š hĩn*, *š nũn*, *š nũhovin*, *š nũgõvin* || *negõvin*, *š nẽvun* || *š nẽzinun*;

st > *z*: *ãzma* (i starije: *pĩhare*) (<tal. *asma*);

89 Primjeri upotrebe: A: *Čã mi’š da jã vo o špõrta čĩnin, čã ne vĩ’š da ne mõrin!* B: *A mẽni je o špõrta, jẽ li?! ‘Ti bogovĩt’ãnicu... (zadnje je zamjena za psovku); ◊ bãtĩti špõrt* ‘razmetati se gizdavim, športskim stilom, „tjerati“ takav stil’, npr. *Nõsi špõrski št’ãp lustrofinãn* ‘lakirani.’ *Mĩsli da te ga bõle begenãti* ‘cijeniti’ *čã bãti špõrt. Jãdna potĩrĩba...* ‘bijednik (podrugljivo).’

90 Tj. na granici dviju jezično-pravopisnih riječi koje čine jednu fonetsku riječ.

***stb** > **st** > **c** (sporadično) *caklînka* (rij.) || *caklènka* || *caklenîca* ‘staklena posuda’; ALI: *stàklo*, *staklèni* (*staklîn*), *Stàklar* (nadimak *Tòmê Ćūkinoga* († 1937.)), *stàblo*, *stàti* ‘stati’, *stàti se* ‘ustati’, itd.;

stv / stb > **zb**: *izbina* (ne nužno *fig.*!) ‘jestvina, jelo’;

š > **s** (do promjene zapravo nije došlo (osim palatalizacije *n*); primjere donosimo tek za usporedbu sa hrv. standardnim jezikom!): *sliiva* (< **sli-va*), *slivît* (|| (starije) *àmul(a)*) ‘šljivić’, *sliivar* (pl. *sliivare*) ‘rajčica šljivar’, *sliivovica* ‘šljivovica’, *skriîna* (< **skrina*), (*u*)*skopîti* || *otût* ‘i (< **skopiti*), *skòpac* ‘uškopljeni *brâv* (ovan) ili *jàrac*’; ALI: *špiîla* (novo) (grč.);

š > **s**: (u većine konzervativnih) gl.im. *kòseîne*, *mîseîne*, *pròseîne* || *pròšîna*, *nòseîne* || *nòšîna* (G *nošê*), itd.; *osînuti* || (rij.) *ošînuti* (ob. *grûn*), *osînen* ‘ošinut⁹¹ (ob. *fig.* = *ovlâdan*, koji se ponaša poput opsjednutog, kao da je pomućenog razuma)’;

šk > **šv**: *krûšva* || (novije) *krûška*, *rant* ‘îni su trî *krûšvice* ‘naušnice s tri kruškolika filigranska privjeska’;

šl > **šl**: *šlâpe* (novo; izvorno: *cavâte* || *capèle*); ALI: *šlàngi* (tal. *slanciato*) ‘vitak’, *šlèta* (|| *figûra*) ‘građa, oblik tijela’, i dr.;

št > **sk**; **šk**: *skùcati se*, *skùcaîne*, *skùcavac* ‘štucavica’; *kliške*, *kliškâr* ‘škorpion’;

t > **c**: *gùcaļ* || *gùc* ‘gutljaj’, *gucàti* (sv. *gücnuti*) (i izvedenice);

tl > **kļ**: *pèkļa*, *zapeklâti* (*se*), *peklâti se* || (ob. *fig.*) *pèklati se*, *peklânija* ‘spletka’, *peklânac* (ž.r. *peklânka*) ‘spletkaroš’; novo: *šèprkļa* (izvorno i češće: *šâplanko* i pridjev *šâplankasti* ‘šepRTLjAV, nespretan, zburjen’);

tn > **kn** (> **kñ**): *sîkñica* || (rjeđe) *sîknica* ‘okruglo sito, rešeto’ (*sîto* je veće), *sîkñičar* ‘izrađivač i prodavač *sîkn(j)ic*’; ALI: *sitñica* ‘sitnica’, *sitni* (*sîtan*) ‘sitan’, *Sitno* (top., uvala) (možda < *sit* ‘biljka sit, sitina, žukva (*Heleocharis palustris*)’ koji je uistinu rastao u Sîtnu i kojega Zaglavci danas nazivaju samo *žùk* (tal. *giunco*); zanimljivo je da se njegovo pručé koristilo upravo za pletenje *sîkñic*);

91 No ne isključujemo, osobito s obzirom na najučestaliji kontekst u kojem se rabi, mogućnost da je ovo od *sěnb-* / *stěnb-* (‘opsjenjen, obmanut’ (od vraga) = *ovlâdan*), ili pak od *opsi(d)nen* ‘opsjednut’ (= *ovlâdan*) (budući da su redoviti gl.p.t. tipa *nâgñen*, *uvěñen*, *dîgñen*). S druge strane, moguće je i da je ovaj drugi oblik nastao od **sijati* (*o* + *si(v)nuti*) (s obzirom na *grûn ga je osînu* || *ošînu*). S obzirom na činjenicu da *osînen* nema varijante sa *š*, vjerojatno se ovdje radi o dvjema različitim osnovama. Usp. i kolanjski (Oštarić 2005: 319): *osînût* ‘nadahnut zlim duhom.’

v > b: *kûrba* (augm. *kurbetîna* || *kurbâč(in)a*; dem. *kûrbica*), *kurbânskî*, *kûrbovati se*, *kurbarîna* ‘ženskar’, *kûrboluk* ‘kurvarluk’; govno-*bâļaç* ‘kukac kornjaš, govnovalj (*Scarabeus sacer*)’;

-v > -g: *nâplôg* (pl. *nâplôzi*) || (rij., ob. nekonzervativni) *naplôv* ‘snažna kiša’ (usp. *pļiha* ‘pljusak’) (usp. So: *plâsa* ‘pljusak’, *nâlôg* ‘snažna kiša’);

v- > j-: *jâpân* || (novije, analogijom < *vapno*) *jâpno* ‘vapno’, *japnènica* ‘jama ili peć u kojoj se pali vapno’, *japnîšt’e* (|| *ruinâc*) ‘otpala žbuka’; *japnênac* ‘vapnenac’ (novo!);

vk > fk (rijetki su konzervativni govornici u kojih kadšto izostaje ova promjena, dok je u nekonzervativnih većinom v): *barôfka* (G pl. *barôvak* || *barôfk*) ‘češer’, *žerâfka* ‘žeravica’, *pr̥prodâfka* (m.r. *pr̥prodâvac*) ‘(pre)prodavačica’, *ôlofka*, *slôfkati*, *Zâglafka*, *Sâfka* ‘Saljka’, *Drâgofka*, *Božâfka*, *Slâfko*, *Žifko*, *Îfka*, vrste smokava: *sîfka*, *pîfka*, *petrôfka*, itd.;

vs, ve; vč > vc; vč > fc; fč (rijetki su konzervativni govornici u kojih kadšto izostaje ova promjena, dok je u nekonzervativnih većinom v): *Lâfca*, *ôfca* || *ofčina*, *črifce* (dem. < *črivo*), *žifci* (novo); *žifčan(i)* (novo), i dr.; ALI: *dîvce* || *drîvce*;

z > s: *bês tebe*, *s kût’e* ‘iz kuće’, *râs tèbe* || *uzâ te*, *kros cêlo têlo* || *tîlo*, itd.; neobično: *sa pêt* ‘za pet, izvrsno’; dubletno: *zvêčera* || *svečera*, *zjûtra* || *sjûtra*; *Saharîja* (pojed.) || *Zaharîja*;

z > ž: (u brojnim romanizmima) *mižêrija* ‘bijeda; mala ili bezvrijedna stvar; ništavna osoba’, *kažîn* ‘bordel; (fig.) prljavo mjesto’, *žvêlto* || *lêšto* || *bîžo*, *žardâti se* ‘usuditi se’, itd.;

z > ž: *čîžme* || (nekoć) *štivàle* (rom.), *zimogrôžan* (*zimogrôžni*);

za (> ža) > ča: *čafarân* ‘šafran’ (samo u \diamond *žûti je* (*žûti se*) *kâko (i / da) čafarân*) (arap. *zafarân*, tur. *şafran*);

zg > sk: G *môska* (rij.) (< *môzak (od živinê)*), pl. *môskovi* (rij.) (< *môzak* ‘konopac provučen kroz oka na krajevima mreže’);

zg (> zk > sc) > šc: G *môšca* || *môzga*, pl. *môšci* (< *môzak (od živinê)*); G *môšca*, pl. *môšci* (< *môzak* ‘konopac provučen kroz oka na krajevima mreže’);

zgn > žgn (fakultativno): *žgnâviti* || (češće) *zgnâviti* ‘zgnječiti, smêžiti’; ALI: *zgnîliti*, i dr.;

zn > zl: *zlâmen* (rij.), *zlâmenati se* ‘prekrižiti se’, *zlamêne* (u \diamond *čûda i zlamêna* ‘mnogo’; *za čûdo i zlamêne* ‘začudo’; *înti zlamêne!* (psovka), i sl.), *zlamenît* (vrlo rij.) ‘znamenit’;

žn > žń: (jednačenje po mjestu tvorbe u *sandhi*-položaju) konzervativni redovito: *ž nigòve* | *ńegòve*, *ž ñihove*, *ž ñeje* ‘iz nje’, *ž ñega*, *ž ñih*, *běž ñega* | *běž ñega*, *rāž ñeje* | *uzā ñu* | (nekonzervativni, pojed.) *už ñu* / *uz ñu*, *krož ñihovu*; dubletno: *žñārīti* | *žñārīti* (sl. *zmāmīti*) ‘izmamiti upornim moljenjem’, *žñorīti* | *žñorīti* ‘izroniti’;

***žbr (>žr) > žd(e)r⁹²:** *žderāti*, *poždrīti* (gl.p.r. *pōždra*), *proždrīti*, *naždrīti se* (gl.p.r. *nāždra*), itd.; (usp. So: *žerāti*, *požrīti* (gl.p.r. *pōžar*), *nažrīti se* (gl.p.r. *nāžar*));

žl⁹³ > zl (fakultativno, u konzervativnih) *zlica* | *žlica*;

ž > r: (promjena zvana rotacizam (usp. Kapović 2008: 177)) glagol *mōt’i*: prez. 1.1.sg. *mōrin* | *mōžin* | *mōgu(n)* / *mōgu(n)*, (...), 3.1.pl. *mōru* | *mōžu*; glagol *pomōt’i* (*kōga* | (novije) *kōmu*): prez., 1.1.sg. *pomōrin* | *pomōžin* ‘pomognem’, (...), 3.1.pl. *pomōru* | *pomōžu*, imp. 2.1.sg. *pomōri* | *pomōži* | *pomōzi*, *mōrebīti* | *morebīti* | *možebiti* | (novije i češće) *mōžda*, *jēr(bo)* (<*ježe), *ñikakor(ce)* (<*nikakože), *svākakor(ce)*, *ñider(ce)*, *ñikamor*, *ñičesar(a)*, itd.

3.4.2. Pregled suglasničkih redukcija⁹⁴

***bč (> pč) > č:** *čela*, *čeliñak* (rij.), *Čeliñak* (top.);

t’k > t’: *prāt’a* ‘pračka’, *mūt’a* (| *mut’ārda*, m.r. *mut’ārdo*) ‘(pogrдно) za priglupu ženu’ (ako nije rom.);

d > Ø: (samo nekonzervativni, pojed.) *glèati*, (*po*)*glèaj*, *rā^dīti*, *ho^dīti*, itd.;

-d > -Ø: *sā* | *sāda*, *kā(d)* | *ka(d)* | *kāda* ‘kad’ (rijetko s *d*), *kād* | *kād* ‘katkad’, *ñika* (*vīka*) | *ñikada*, *ko* | *kod* (npr. *ko frātra*, *ko škōle*, *ko(d) mātere*, *kō tebe* | (ob. nekonzervativni) *ko tèbe*, *ko(d) nās*, *ko(d) ñih*, *kōd mene* | *kōd mene* | (nekonzervativni redovito) *ko(d) mēne*, *kōd ñeje* | *kōd ñeje* | (nekonzervativni redovito) *ko(d) ñeje*, *kod otōga* | (nekonzervativni) *ko tōga*, itd.), *nāpri* | (pojed., novije) *nāpri*, *př(d)* | *př(d)* ‘pred’, *sř* | *sř* ‘sred’, *spř(d)* | *spř(d)* ‘ispred; pred’, itd.;

92 Međutim, nema promjene *zr > zdr* (usp. D: *zdrèlo*, *zdrījati* ‘zreti, zoriti’).

93 Zapravo premetnuto <*lčž.

94 Napominjemo kako smo ovdje također uvrstili rezultate asimilacije, disimilacije i pojednostavnjivanja suglasničkih skupova.

d / t > Ø: *kaîna* (samo u \diamond *lãjati* || *kvajnãti kãko (i) pãs na kaînami* || *kaînah* ‘snažno vikati, galamiti’) || *kadêna* ‘lanac’ (rom.), *Katîna* (kornatski top.);

dc, tc > c: (sporadično) *ocîci* (pl. tantum) ‘ocjedci, voda u kojoj se kuhalo zelje, napoj za stoku’, *pÿci* (N pl. <*pÿdac*), *bãci* || (rij.) *bãtci* (N pl. <*bãtak*), *mëci* (N pl. <*mëtak*), *pëci* (N pl. <*pëtãk*), itd.; ALI: *zbôdci* || *žbôdci* (N pl. <*zbôdak* || *žbôdak* ‘šipka; šiljato izbočenje na nekom predmetu’);

dn > d: prez. < *pãsti* (*pãdin*, *pãdeš*, itd.); ALI: *jãdna*, *jãdnica*;

dn > n: *jenôga*, *jenê*, *jëna*, *nijena*, *svejëno* || *svëjëno*, itd.; ALI: *jëdnaki*, *pÿdnuti* (usp. S: *pÿniti*), *dnô*, *vrîdna*, itd.;

dñ > ñ: (sporadično, vrlo rij.) *zãñi* || (najčešće) *zãdñi* (usp. S (i danas često): *zãñi*); ALI: *Bãdñak*, (*s*)*přidñi*, *sûdñi*, itd.;

ds > s: *luskî* ‘ljudski; kako valja (npr. napraviti)’, *lÿstvo*, *gospôski*, *prêstava* (novije), *grãski*, *brôski pôd* (novo), *sÿstvo* (novo), *prêsjednik* (novo; starije, fig.: *přsidënt(o)* || *přsedënt(o)*), *postãv* ‘podstava’, *Gôspe lûr(d)ska*;

gd > d / nd: *dî*, *nîder(ce)* || (pojed., rij.) *nînder*, *svûder(ce)* (nekonzervativni, a i neki konzervativni muškarci sporadično: *nîgdi*, *svûgdi*), ALI: (možda nekoć) *nîgdar* ‘nikada’ (danas je redovito: *nîka (vîka)*);

gm > m: *flëma* ‘slaba, zadnja istekla rakija; flegmatično, ravnodušno čeljade’, *flemãtičan* (grč. *phlégma*, mlet. *flema*);

gš > kš > š: *lušîja* ‘voda s pepelom kuhana za pranje rublja’, *lušîjãč* ‘kabao s tri *uha* za pranje rublja na *dasci*’;

gv- > g-: *gôz(i)je*, *gozdîn* (*gozdëni*), *gozdeñãčica* || *gozdiñãča* ‘gvozdeni sud s ručicom’;

j- > Ø-: *Osîp* || (novije) *Josîp*, *Osîpa* || (novije) *Josîpa*, *Olãnda* || (novije) *Jolãnda*;

j: ne reducira se (osim u rijetkih pojedinaca): *îj(te)* ‘jedi(te)’, *pîj*, *přvîj*, *sîj*, *ulîj*, *ubîj*, *pokrîj*, *smîj se*, itd.; ALI: *uîdãti*, *poîsti* (kadšto se čuje oslabljeno *j*, izuzev u *îsti*, *naîden* || *naidîn*, *naîdost*, *îgla*, i dr.);

kãk (> hk) > k: *žûki* (nije registriran neodređeni oblik) ‘ = *gôrki (gôrak)*’;

kt’ > t’: *t’êrce* (V sg. < *ht’î*);

kr- > k-: *kumpîr*, *kumpirôvina* ‘krumpirovo lišće’;

ks > š / s / h: *lušãrîja* ‘luksuz, raskoš’ || (vrlo rij., novo) *lÿsus* (lat. *luxuria*, tal. *lusso*), *lÿši* || (vrlo rij., novo) *lÿsuzan* ‘luksuzan, raskošan’, *lušãti* ‘raskošno, lijepo urediti’, *pîšica* ‘piksida, posuda za sv. ulje, hostije,

i dr.' (samo u \diamond *pokrâ bi i pîšicu Bôžju*) (usp. Špralja 2017: 104); *èstra* '(fig.) izuzetno, specijalno', *splođirâti* 'eksplozirati; (fig.) pobjesnjeti (= starijem *škopijâti*)', *esplozija* (rij.) || *esplôzija*; posve nove posuđenice: *rûsak*, *mîser*, *testîl*, *Mèsiko*, *Sênija*, *eskûrzija*, *estremîsta* || *istremîsta*, *Åsteris*; *tâhi* (pojed.) 'taksi', i dr.

kt > t (u posuđenicama, pretežno rom.): *prâtik* 'vješt' (tal. *pratico*), *tâtika* (tal. *tattica*), *tâtičar* '(fig.) prepreden čovjek', *detrîna* 'vjeronauk' (lat. *doctrina* 'nauk'), *fatûra* (novije), *otôbar* || *otòbar* 'listopad', *prôfet* || (vrlo rij.) *profêt* 'savršeno, izvrsno; kako treba', *rešpêt* 'poštovanje; ugled', *barjatâr* (tur.); novije riječi (također samo u konzervativnih): *dijalêt* || *dijalètika*, *lètrika*, *lètrično*, *lètričar*, (e)lètra, *trajèt*, *batêrija* || *bah-têrija* (usp. *baterija* 'baterija'), *lefe(k)tôr* 'reflektor'; ALI: *derèkt* 'izravno, direktno', *derèktor(ica)*, *prodùkt* 'proizvod';

kv > k: *kòcati*, *kòcavica* 'kokoš koja kvoca i ne nese', *raskòcati se* (*kòkoša*) (v. sljedeću bilješku), *Kòca* (nadimak za ženu koja nije mogla zatrudnjeti)⁹⁵, *brèska* (novo; izvorno: *pêršiga* || *prâska* || *prâska*); ALI: *lòkva*, *poñikva* || *ponikva* (sl. *grapàča* || *proždôr*) 'jama u kršu, ponor', *crîkva*, *smòkva*, *tíkva*, *zíkva* (usp. D: *crîka*, *smòka*, *lòk(v)a*, *zík(v)a*, *tíkva*; So: *crîka*, *smòka*, *lòfka*, *zîfka*, *tîfka*);

m > Ø: *kaomîla* 'kamilica' (lat. *camomilla*) (usp. D: *kagomîla*), *kapišânat* 'groblje' (samo u \diamond *pôjti u kapišânat* 'umrijeti'; inače: *cimîter* || (rij.) *cimatôrij(e)* 'zaglavsko groblje'; *gròbļe* || (nekonzervativni i srednje konzervativni) *grôbļe*) (općenito)) (tal. *camposanto*, *cimitero*) (usp. Špralja 2017: 83);

mb > b: *abulânta* (novo) (rom.);

nad > na: *naživîti* 'nadživjeti', *nagradîti* 'nadgraditi; nagraditi', *Vřčino na vřčinah!*; *Nò je zvîr na zvîrima.*; *Čâ tûžna mòrin, siròta na siròtami!*; *nâ tobun* 'nad tobom'; *na(d) nîn*; ALI: *nad nâpun*, *nâd manun*, *nadâ t* 'nad taj', *nadâ hé* 'nad njih', itd.;

nkc > nc: *fûncija* (češće u pl. *fûncije*) '(liturgijski) obred'; novo: *fûncija* 'funkcija, uloga';

nt > t: *patagàna* (pojed., većina govori *mîš*) 'štakor, ogroman miš' (rom.), *třmutâna* 'sjeverni vjetar; sjever' (rom.), *fřmitûn* 'kukuruz' (rom.);

95 *Ka bi kòkoša kòcala – tîla bi sâmo ležâti, a nè nêsti, rečê se: raskòcana je, raskòcala se je. Užâle su žînske t'apâti ju za krêla i umočiti u kabâ (studêne) vodê da se ohlâdi mâlo, jërbo da se kòkoša svrût 'i, čâ jâ znân... ; Nesîca je kòkoš kâ jâja nòsi. Ka fřmâ nêsti, se raskòca i zovê se kòcavica oli raskòcana. I ûnda ko ìmaš petehâna jâja, mòreš pîrit 'i učîniti podâ nu. Jërbo ka se raskòca, sâmo na gñâzdu leži, nêt 'e da grê ž nèga.*

nz > z: *bruzîn* (|| *brūnâc*) ‘lonac za kuhanje na *kòminu*’ (mlet. *bronzin*); ALI: *brônza* ‘bronca’;

od, pod (ot, pot), ob > o, po ⁹⁶: *o* || *od* ‘od’ (*Starjî je ò tebe / ôd mene / ôd néga; konôp o(d) kozê; tò je je o(d) màtere*, itd.), *olīčiti* ‘odliječiti’, *ozvĕknūti* ‘odjeknuti’, *ozgôp(a)* || *zgôp(a)* ‘odozgo’, *ozdôl(a)* || *zdôl(a)* ‘odozdo’, *opetâti* ‘odlijepiti’, *okĭnuti* (nsv. *kĭdati; okĭdâti (se)*), *okrĭti* ‘otkriti’, *o kâ* ‘otkad’, *oklopĭti* ‘otključati’, *opočĭnuti*, *onemôti* ‘i’ ‘obnemoci, onemociati’, *ðhoda* ‘obilaženje, ukupnost posjeda koji valja obići’ (ob. u: *ĭma pũno ðhode*), *osĭti* ‘i’ ‘odsjeći’, *obotunâti* || *opucâti* ‘otkopčati’, *ozijâti* || *razijâti* ‘„odzidati“, ukloniti uzidano’, *omaknūti (se)* ‘maknuti (se); odmaknuti (se); (bez *se*) otići dalje’, *ðsustvo* (novije), *osũkâti, po* || *pod, spo* || *spod* ‘ispod’, *posĭti’ati* ‘podsjećati’, *poplât* ‘potplat; taban’, *pògřlina* || *pobrâdnak* ‘podvoljak’, *pòmukli* || *potũhĭ* ‘podmukao, podao’, *posmihĭv; porugĭv; pòpis* ‘potpis’, *okolĭti* (novo) ‘opkoliti’; ALI: *obrũžĭti* ‘pogrditi (koga)’, *obzijâti* ‘obzidati’, *opslužĭvâti* || (znatno češće) *šĕrviti (kôga)* (rom.), *potpôp* ‘drveni potporanj (za *bâčvu, badân*)’, i dr.;

***pbt > t:** *tĭca* (dem. *tĭčica*, augm. *tĭčina*, *tĭt*’, *tičarija* (zb.im. <*tĭce*);

pl > p: *tòpeĭe* (gl.im. < *topĭti*), *kũpeĭe* (gl.im. < *kũpiti (se)*), *okòpeni* (gl.p.t. < *okopĭti*); ALI: *ĭubĭeĭe, živĭĭe, rastòpĭeno* || *rastâĭeno, uskòpĭen(i)* || *otũčen(i)* ‘uškopljen’;

pn > kn / Ø: *kròknuti* || *krònuti* ‘uliti samo malo čega, kapnuti’;

ps > s: *sâlam* (pl. *sâłmi*) (lat. *psalmus*);

-r > -Ø: *katĕte* (pl. tantum) || *katĕta* (ž.r., sg.) ‘kateter’ (pojed., novo);

rg > g: *kirugĭja* ‘kirurgija’ (novo);

rp > p: *šepentĭna* ‘dio fenjera koji „leži“ u *špirit’ĕri* (posudi koja se nalijeva *petròvĭun oli špĭritun*)’ (rom.);

rs > s: (romanizmi) *travĕsa* (G. pl. *travĕras* || *travĕs*; augm. *travesĭna*, dem. *travĕsica*) ‘pregača; (|| *vĭzmina* || *pancĕta* || *mĕzdra*) svinjska potrebušnica’, *travesũn* ‘uža, gornja pregača’, *travešâti* || *bordižâti* || *brodižâti* ‘jedriti protiv vjetra, u cik-cak liniji’, *travešâda* || *travesâda* || *bordĭž* || *brodĭž* ‘jedno jedrenje protiv vjetra s okretanjem’, *Provĕsa* || (pojed., ob. nekonzervativni) *Provĕrsa* (G. pl. *Provĕras* || *Provĕs*) (top.); ALI: *vĕrsi* ‘mahovi (npr. *Bolĭ me na vĕrsi*)’ (rom.);

96 Promjena je fakultativna. U govoru starije dobe skupine zahvaća više primjera. Primjeri kao *osĭti* ‘i’, *oklopĭti*, *ðsik* ‘staja’, *poplât* su redoviti u svih dobnih skupina. *Okrĭti* je redovito u konzervativnih. Čuje se, naravno, i *odlĭčiti*, *otpetâti* || *odpetâti*, *odbotunâti*, *otpucâti*, *obnemôti* ‘i’. U nekonzervativnih se promjena rjeđe provodi. Tako neki govore čak i *podšĭtiti*, *podšĭti’ati*.

sf > f: *tranfūzija* || *tronfūzija* (novo);

st > s: *rěsa* (gl.p.r. < *rěsti*), *māsan* (*māśni*);

sv- > s-: *sekřva*; ALI: *svėkar* (usp. SZ skupina: *sėkar*, *sek(ā)řva*; vidi u 3.3. o refleksu *w̥b, *w̥bs-);

***svbr-** > **svr-**, **svr-** > *sr*, **sr:** *sr̥bīti*, *sr̥bēž*, *sr̥āb*, *sr̥abřiv*; ALI: *svřda* (m.r.) (G *svřdla*) ‘svrdlo’, *svřtiti se* (*kōmu*) ‘preokrenuti se (misao), predomisлити se’, i dr.;

šč > č: *prāčit*’ || *gūdit*’ ‘prase’; ALI: *ščėšļati* (*se*), *grūščit*’ (dem. < *grūg* ‘ugor’);

-t > -Ø: *pūt* > *pū* (sporadično) (npr. *Pānda jedān pū si se zvāra*, i *čā t’eš više.*); *put* > *pu(d)* || (pojed.) *po(d)* (*Šā je pud Ravānca*; *pud mōra*; *pud Ārka*; *pu grāda*; *pu Sālī*, itd.), *pē(t)*, *dēve(t)*, *dēse(t)*, *dvājse(t)*, *trēse(t)* (ali: *trēset* i *jedān* || *trestjedān*), itd.; u nekonzervativnih kadšto čak i *šē(st)*, ob. pri brojenju (u konzervativnih samo npr. *šēz gōdišt*’); ALI: *mlādost*, *rādost*, *hūpost* ‘marljivost’, itd.;

tf > f: *plafōrma* (novo);

tk > k: *nīko* ‘nitko’, *nūkati*, *Kūn* ‘Tkon na Pašmanu’, *kāti*, *kālica* (m.r. *kālāc* (rij.)) ‘tkalja’, *kānica* ‘šareni otkani pojas’; ALI: prez. (<*kāti*): *tkîn*, *tkēš*, *tkē*, *tkēmo*, *tkēte*, *tkū*; *otkāti*, gl.p.t. *otkân(i)*, *pātka*, *pōtkova*, *slātki* || (fig.) *slātki* (vrlo rij. *slādak*) (usp. S (nekoć češće): *slāki*, So i D (pojed.): *slāki*);

ts > s: *hrvāski*, *splīski*, *proklēstvo*, *bogāstvo*, *brāski* (rij.), *špōrski*, *pēstō* || *pēsto*, *dēvestō* || *dēvesto*, i dr.;

uvr- > ur-: (*urēđiti* (*se*)) ‘povrijediti (*se*), ozlijediti (*se*)’; ALI: *uvrīti* || (češće) *vavrīti*;

-v > -Ø: *prōti* (npr. *Jā nēt’u govorīti prōti nēmu.* ; *Ē, ali ka nārod zglāsa, nīka nēt’emo u vā ņu!* [*u Erōpu*] *Šļi bimo svī pod rōpstvo nēmaško i propāli zauvīke āmen. Da bārin svī prōti būdu!* (izgovoreno uoči referenduma o ulasku u EU, 22.1.2012.));

vd > d: *ōde* || *odēka* (rijetka restitucija v);

vr- > r-: *rēbāc* ‘vrabac’ (< **vorbb*); ALI: *vretēno*, *vrāna*;

vstv > stv: *kraļēstvo*, *zdrāstvo* (novo); ALI: *lukāvstvo* (novo, rij.; obično: *furbarīja* (rom.) ili pak *lukāvština*);

zc (> sc) > c: *racīpāti*, *racīpīti*, *ra(s)cvatīti se* || *ra(s)cvatāti se*; ALI: *scidīti* (*se*) || *ščidīti* (*se*);

zč (> žč > šč) > č: *račēpiti, račēpleno*; ALI: *ščēznuti* ‘iščeznuti, nestati; jako se prepasti’, *ščepřkati, raščepulāti* ‘skinuti zrnje (*razřniti*) ili koricu i sl.’, *raščiniti* (opr. *načiniti*), *raščikoriti* ‘raščačkati’, *raščistiti*;

zn- > n-: (samo u nekonzervativnih; u konzervativnih kadšto samo u (*z*)*nāš* (znatno rjeđe)): (*z*)*nāš*, (*z*)*nāči*;

zž (> žž) > ž: *ražājāti se* ‘jako ožednjeti’, *ražalostiti se*, (*z*) *Žmāna* ‘iz Žmana’, itd.;

ž > Ø (samo nekonzervativni, pojed.; zapravo *ž* (ili *j*) oslabljene artikulacije) *jā ti kǎen* (<*kažen*), *kūřiš*, i dr.;

***ždb > žd > ž:** *dāž* || (rjeđe, ne nužno fig.) *dāž*, *dažiti, nadažiti se*, i dr., *dažōvno* ‘kišno’; ALI: *dāžja* (G. sg.), *dāžji* (N. pl.), itd.;

žrv > žr: (samo u odnosu na standardnojezični lik!) *žřna* (pl. tantum) ‘žrvanj, ručni mlin za žitarice’ (< **žbrny*), *žřno* (*gōrñe i dōlñe*) ‘kamen u *žřnima*’, *žřnovica* ‘kvadratni drveni sanduk na četiri noge u kojem su smještena *žřna*, dva mlinska kamena’;

žv > v: *dīža* || (češće) *dižica* ‘dižva, bukara.’

3.4.3. Epenteza (umetanje) i paragoga (dodavanje) suglasnika⁹⁷ ili sloga

-ce: (sporadično, najčešće u konzervativnih) *gōder(ce)* || *kōder(ce)* || *gōli* || *kōli*, *svūder(ce)* ‘svugdje’, *nīder(ce)* ‘nigdje; negdje’, *nīkakor(ce)* ‘nikako; nekako’, *svākakor(ce)*; ALI: *nīkamor*;

d / t: (u prefiksu) *podnāšāti se* ‘ponašati se’ (*podnāšāti* ‘podnositi’), *podjāčāti (se)* ‘pojačati (se); okrijepiti se’, *podnositi se* || *podnāšāti se* ‘ponositi se’, *potpūniti* ‘popuniti’, i dr.;

f: (samo konzervativni) *sfurgāti (se)* || *sfřgāti (se)* (nekonzervativni redovito: *surgāti (se)*) ‘usidriti (se)’ (lat. *surgere*), *surgadīna* || (vrlo rij., pojed.) *sřgadīna* (novo: *sīdrina*) ‘konop za sidro’;

g: *Fāgušto, Fāgušta* (imena); *šprēgnuti* ‘prenuti se, preplašiti se’ (< **prēti (se)*); usp. strsl. *vřsprēnōti*);

j: *dāvāti morjūn* ‘mirisati po moru’ (npr. *Morjūn dāje òno ča je z mōra zīšlo. I rōba ka si na rībah* || *na rībami pōsli morjūn dāje.* ; ALI: *S mōrun se nī igrāti!*) (usp. *stvārjun* I < *stvār*);

97 Mogli bismo ih nazvati i pokretnim suglasnicima.

-j: *pirêj* || *pirêj* ‘pire od krumpira’ (rom.);

-k: *pölak*;

-ka: (sporadično) *băš* || (rij.) *băška*, *danâs(ka)*, *not’âs(ka)*, *večerâs(ka)*, *sëutros(ka)* || (pojed., nekoć) *sëjutros(ka)* || (novije) *jütros(ka)*, *ünde* || *undëka*, *(o)tôte(ka)*, *öde* || *odëka* ‘ovdje’, *kudêr(ka)* ‘kuda, kojim putem’, *odêr(ka)* ‘ovuda; ovdje negdje’, *undêr(ka)* ‘onuda; ondje negdje’, *tudêr(ka)* ‘tuda; tu negdje’, i dr.; ALI: *kâmo*, *nâmo*, *vâmo*, *(o)tâmo* (poznata nam je samo jedna osoba koja i navedena zadnja tri lika kadšto govori s –ka), *döli*, *göri*, *döma* (usp. S i So, pored većine ostalih likova, –ka često dodaju i u: *döli(ka)*, *göri(ka)*, u S k tomu i *döma(ka)*, *kâmo(ka)*, *nâmo(ka)*, *vâmo(ka)*, *tâmo(ka)*, nekoć čak i *têbe(ka)*, *sêbe(ka)*, *mêne(ka)* (usp. Finka 1977: 140), dok je u D često *kadê(ka)* || *kâde(ka)* ‘gdje’; čini se da je u S dodavanje najfrekventnije);

-ko(j): *nüko* || *nükoj mi* ‘daj mi’ (arh., pasivni leksik);

m: *dumbök* (*dumböki*), komp. *dümbli* || *dumbočiji*, *dumbîna* || (novije) *dumbîna*, *produmbočiti* ‘produbiti’;

n: *brancêra* || *bracêra* ‘jedrenjak za prijevoz tereta’ (rom.), *brëncati* ‘brecati (ob. zvono)’, *brunculët* ‘narukvica’ (rom.), *bÿnbati* ‘prevrtati (ob. jelo po zdjeli)’, *cîncija* ‘cicija, škrtica’ (tur.), *cingâniti* ‘iznuđivati; cjenkati se’ (možda ipak prema tal. *zingaro* ‘ciganin’), *dänkle* (pojed.) ‘dakle’ (možda prema tal. *dunque*), *dÿndati (se)* ‘drmati (se), tresti (se)’, *kunbüriti* (sl. i češće: *živāriti* || *tîmeriti se*) ‘kuburiti, tavoriti’, *künče* ‘mładunče psa’ (samo u ◇ *bez ditëta i kunčëta*)⁹⁸, *Lüncifer*, *manzÿja* (tur.) ‘čelik’ (samo u ◇ *tvÿdo kâko (i) manzÿja*; inače, nekoć: *jacâl* ‘čelik’), *mindâla* ‘medalja’, *mintîrâti* ‘imitirati, oponašati’ (lat.), *panzâr* || *pazâr* ‘sajam’ (tur.), *rant’in* ‘naušnica’ (rom.), *rînga* ‘crta’ (rom.), *tarancâti* || *zatarancîvâti* (sv. *zatarancâti*) ‘gaženjem nabijati prekopanu zemlju’ (rom.); ALI: *cîgani* ‘ciganin’, *kulêda* || *kulêda* ‘krijes što se palio na (sv.) *Stîpana* i na *zâdnî dân godîšt’a*’;

-n: *nîn* ‘nije’ (sporadično, kod većine govornika), *döman* ‘doma, kući’ (pojed., vrlo rij.), *ödman* ‘odmah’ (pojed., vrlo rij.), *böramin* (pojed., rij.) ‘bogami’;

s: *poskružâti* ‘pokupiti (ob. žlicom) masnoću, ulje i sl. (uokolo) koja pliva na *skörupu* || *skorûpu*’ (ako nije < *poskoru(p)* + *žati* ili pak romanizam);

-š: *börmeš* || *börme* ‘bogme’;

98 Postoji i ◇ *küčice loviti* ‘smrzavati se’ (*Čä si šâ vånka (po vöj stüdeni) küčice loviti?!).*

- ta:** (sporadično) *lipo(ta)* (kao poštapalica; i ‘čak’);
-to: (sporadično) *atròke(to)* || *altròke* ‘a kamoli; a ne kao’ (rom.) (◇
atròketo krùha i sira);
-v: *petròvje* ‘petrolej’, *petrovlâča* ‘petrolejka’ (lat.).

3.4.4. Ozvučivanje bezvučnih i obezvučivanje zvučnih konsonanata

Ozvučivanje bezvučnih konsonanata potvrđujemo mnoštvom primjera⁹⁹: *Ārab* (pl. *Ārabi*), *blòmba* ‘plomba, zubna ispuna’ (germ.) (novo), *brèntza* ‘kočnica’ (germ. *Bremse*), *brènzati* ‘zakočiti; (češće fig.) (*kòga*) sprječavati’ (germ. *bremsen*), *bròntza* (tal. *bronzo*), *na dÿk* || *nà dÿk* ‘trkom, trčeci’, *dÿčàti* (pojed., rij.) || *tèt* ‘i’ ‘trčati’ (usp. u S je redovito *dÿčàti*), *Gitàrovit* (*ka*) (sadašnja predsjednica; pojed.), (*h*)*armòniga* || (*h*)*armòniga* (germ., tal.), *gabîna* ‘kabina (ob. brodska)’ (germ.), *kanòtig* (germ., lat.), *madrìkula* ‘moreplovnicica’ (lat.), *manteñûda* (m.r. *manteñûdo*) ‘ljubavnicica’ (rom. (*donna*) *mantenu(t)a*), *mòdrag* ‘vrsta ribe’, *Nadâle* (nadimak (nekoć) <*Bòže*, *Božina*) (rom.), *pečûrga* ‘gljiva’, *pêršiga* (|| (rij.) *prâska* / *pràska*) (lat. (*malum*) *Persicum*), *pefid* ‘apetit, tek’ (germ., rom.), *pòrtig* (danas češće: *hòdnik*) ‘hodnik’, *šàng* || *šàng* (novo) (germ.), *veštîd* ‘odijelo’ (rom.), *zîng* ‘cink’ (rom.), *zingâno* ‘pocinčano’ (rom.), *zlâk* ‘slak (trava)’, *žegândo* ‘osoba koja se pravi snažnom’ (tal. *gigante*), i dr.; ALI: *lâstik* ‘lastik’ (rom.), *sÿp*, *Verònika*, *divlâk*, *buzarânt* ‘homoseksualac’, itd.

Kao što je i očekivano, za razliku od, primjerice, kajkavskih govora u kojima obezvučivanje zvučnih konsonanata zahvaća mnoge primjere (osobito u finalnoj poziciji), u zaglavskom je govoru registrirano u manjem broju primjera: *kàleb* ‘galeb’, *plàña* ‘stolarski alat za obradu drva’, *plañàti* ‘blanjati’, *prût*¹⁰⁰ ‘têk, slast, korist (za organizam)’; ALI: *grâd*,

99 Kod većine primjera koje navodimo razvidno je da se radi o fonološkoj adaptaciji riječi stranoga podrijetla. Za neke ne možemo sa sigurnošću utvrditi iz kojeg su jezika primljene. Primjerice, ukoliko je nadimak *Nadâle* (namjesto m. imena *Bòže* || *Božina*, koje je ipak bilo češće u upotrebi) prispio izravno iz mletačkoga, to bi značilo da je načelno očuvan fonološki oblik modela, uz minimalno odstupanje – zatvaranje vokala *a* (usp. npr. *Nadâl* u mletačkom (Boerio 1867: 436), a ako je, pak, primljen kasnije – *po*’ *Tâlijun* (za vrijeme talijanske vlasti), onda je pri adaptaciji, pored zatvaranja *a*, zaista došlo i do promjene *t* u *d*.

100 Dakle, disimilacijom je dobiven lik jednak onom u značenju ‘prut, šiba.’ Primjeri: *Sâ ka si poî, počîni slavaòcu da ti ìde u prût.*; *Vîti je da mu svè grê u prût ka je nâko*

bôb, *Bôg*, *nôž*, *sûd*, *gamburâta* || (pojed., rij.) *kamburâta* ‘račić koji živi u puževoj kućici’ (mlet. *gambaro*, tal. *gambero* ‘rak’), itd.

3.4.5. Proteza

Proteza je dodavanje glasa na početku riječi. Ta se glasovna promjena javlja još u praslavenskom. Protetski su glasovi npr. *i* u riječima *jârbu* ‘jarbol’, *jêlen*, *jesân* ‘jesam’, *jèzero*, *jûtro* (usp. *sêutros*), *vîdra* (usp. Kapović 2008: 132, 133). Mi ovdje izdvajamo uglavnom neke manje „obične“ primjere:

d: *dumidëca* || *dumitâd* ‘vlaga’, *dûmidno* ‘vlažno’, *(o)dumidâti* ‘(o)vlažiti’, *dumidivâti* ‘vlažiti’ (rom.) (uz novije *vlâga*, *vlâžno*, *(o)vlâžiti*);

g: *gusînac* ‘osa’; ALI: *ôsti* (usp. Ver, So, Bo: *usînac*, Ver (pojed.), So, Bo: *gôsti* ‘osti; gosti’; D (sporadično): *vûôsti* ‘osti’);

j: *jëšalica* || *ëšalica* ‘kvadratna zdjelica’ (germ. *Ebschale*), *jöpe(t)* || *jöpeta* ‘opet’, *jargôla* ‘ručka kormila’¹⁰¹, *jacâl* ‘čelik’ (mlet. *azzâl*)¹⁰², *jâžula* ‘kopča’ (tal. *asola*), *jêrdelit* ‘osoba koja se pravi važna, gospodičić; dobro očuvana osoba (◇ *zdrâv kâko jêrdelit*; *dyžî se kâko jêrdelit*, i sl.)’ (usp. Piasevoli 1993: *ërdelit*) (<tal. *erede* ‘nasljednik’ ili < hung. (?)); ALI: *ûnda*, *ûsta*, *îdro*, *in* ‘im’, *îsti*, *îsto*, *ôko*, *ûžina* ‘popodnevni međuobrok’, *užinâti*, *uvegîja* || *vegîja* ‘mladoženja, zaručnik’¹⁰³;

l: *lêška* ‘meka’ (tal., lat. *esca*, mlet. *lesca*), *naleškâti* ‘staviti meku; (fig.) namamiti’¹⁰⁴;

m: *mint’ûn* ‘riba incun’ (mlet. *inchiò*);

n: *nûnde* (pojed.) || *nûnde* (pojed.) || *ûnde* || *undëka* ‘ondje’;

dëbe.; *Nî mi šlò u prût* ‘nisam probavio kako treba.’ U molitvi je sačuvano *prûditi* ‘koristiti’ (*ôvi dâri (...) da nan prûdu i korîstu*). U S, kao i u SZ skupini, nije provedena disimilacija, dakle, govori se *prûd*.

101 Srećko Lorgjer se pita je li i u ovom leksemu „nakalemljen“ staroslavenski element (usp. URL⁵).

102 Zanimljiv je i nadimak *Arcâli* || *Arcâle* koji je nadjenut upravo izuzetno snažnom čovjeku. Pretpostavljamo da je *a(r)câl* negdašnji (stariji) oblik (usp. iški: Martinović 2005: 7 *acâl* || *ocâl*).

103 U pjesmi „Prosi Maru sve polje Petrovo“ koju je Matija Šešelja 1886. g. kazivala Jakovu (Jakši Čedomilu) Čuki nahodimo lik *juvegija* (usp. Milanja 1993: 377).

104 Usp. SZ skupina, Iž i južnočakavski (npr. Šimunić 2013 i Šimunović 2009: *ješka*).

s: (po) *spàzuhaļ* || (novije) (po) *spàzuh* ‘(pod) pazuh(om)’; *spřdâ me* || *prđâ me* ‘(is)pred mene’, *spřdâ n* || *prđâ n*, itd., *sprîdñi* || *prîdñi* (analogija prema *spřd* ‘ispred’, *sprîda* (usp. u slovenskom *spredñi*); *sklatârîti se* || *skît’âti se* || *vrâsâti* || *vřlâti* ‘skitati se, klat(ar)iti se’;

š: *šprêgršt’* || *šprègršt’* || (vrlo rij.) *pregršt’* ‘pregršt’, *šküntra* || (češće) *küntra* ‘protiv; protivno’ (*küntra* ‘protiv(no); prema’) (rom.), *šprègnuti* || (vrlo rij.) *prègnuti* ‘prenuti se, prepasti se’, *špehît’âti* (sv. *špèhnuti*) ‘ritati se; udarati stražnjim nogama; (fig.) bahato nametati vlast’¹⁰⁵, *špīļâk* ‘= *kamičit’*, kamenčić’ (usp. *pīļâk* || *pīļâc* ‘(mladi) vrh biljke’);

z: *zdrâča* ‘drača, trn; riblja kost’, *zdračļiv* ‘trnovit; riba s puno *zdrâč’*, *zdrâčje* ‘trnje; trnovit teren’;

ž: *žbrèknuti* (nsv. *žbrècati*) ‘breknuti, grubo se otresti na koga’ (usp. Šimunović 2009: 131 *brèknut* (nsv. *brècot se*)), *žvřdoļak* (pl. *žvřdoļci*) ‘kvrjava i tvrda tvorevina (npr. neraščešljana vuna ili kvrgavi oblici *frît*, uštipaka)’ (usp. Šimunović 2009: 1032 *vřdējâk* ‘kvrjava, čvor’; u zaglavskom je *žvērâc* ‘kvrjava (od udarca) na glavi’).

3.4.6. Metateza

Premetanje glasova (metateza) registrirano je u ovim primjerima: *ârjan-bârjan* ‘razuzdanost, galama’ (tur.), *bârjak* || (češće) *bandîra* (rom.) || (novo) *zâstava* (tur.), *bordîžâti* || *brodižâti* || (*travešâti*), *bordîž* || *brodiž* || (*travešâda*) (mlet. *bordizar*)¹⁰⁶, *čûñka* ‘njuška’, *gñila* ‘glina’ (<**glina*), *koromâč* ‘biljka komorač’, *môstri* (pl. tantum) ‘manastir, samostan sa crkvom’ (lat., grč.), *lerôj* ‘sat’ (mlet. *relògio* || *lerògio*)¹⁰⁷, *narâžan* || (rjeđe) *narâñž* (G pl. < *narâñža*), *picizlâka* ‘cjepidlaka’, *pohvišta* || *potrîpština* ‘potrepštine; pokućstvo’ (<**po* + *hyža* = *pohištvo(a)*), *raždîn* || *žardîn* || *jardîn* ‘mali povišeni vrt uz kuću’, *remedijâna* || *meridijâna* ‘sunčani sat’ (mlet. *meridiana*), *rèoplan* (nekoć, pojed.) || *ëroplan* || *avijôn* ‘zrakoplov’ (rom.), *střtîka* ‘trs(ti)ka’, *Střtenica* (top.), *šprâgnot* || *šprâgnot* ‘= *pâpâk*;

105 Usp. S: *špâhît’âti* (Piasevoli 1993: 361); neka sela SZ skupine: *pâhît’âti (se)*.

106 Pojašnjenje značenjâ navedeno je u 3.4.2. (*rs* > *s*).

107 Uz *lerogio* Boerio (1867: 366) stavlja opasku: „Voce degl’ idioti”. U zaglavskom je, moglo bi se reći, obrnuto. Danas se čuje samo *lerôj*, a neki od naših sredovječnih informanata pamte da su se rugali starijim pojedincima koji su govorili *relôj* (*Nê zna ni lerôj rêt’i!*). Slično je i s nekadašnjim *rèoplan* umjesto *ëroplan* (mada, koliko nam je poznato, nije smatran „idiotskim“, tj. govornom manom).

kandža' (prasl. **nogъtъ* 'nokat'; strsl. *paznegъtъ* / *paznogъtъ* 'pandža, papak, kopito'), št *īnerica* 'biljka štirenica, crkvina', *švenâc* 'uš', *zai̯k* (<**jazik*), *zīkva* 'zipka', i dr. Novije su potvrde npr. *ivedēncija* 'evidencija', *Vjētman* (◇ *kâšļeš* || *hrīpļeš kâko da si bī na Vjētmanu*). Samo je u nekonzervativnih registrirana pleonastična sintagma *fūdno ù dno* 'u morsko dno, u dubinu', inače je redovito (*a*)*fūndo* (*ù dno*) (rom.).

Kapović (2008: 132) navodi kako se „u južnoslavenskom svako *el u zatvorenom slogu pravilno premeće u *lě, usp. hrv. *mljēti* < **mel-ti*, ali *mělj-ē te* < **meġ-ete*.” U zaglavskom je, dakle, premetnut lik *mlīti*, ali nije *mělete*, kao ni *měleno* 'mljeveno', *s(a)měļeno* 'samljeveno.' Praslavenska dubleta **nbrēti* || **roniti* u zaglavskom se reflektirala kao *ńorīti* (jedino ◇ *ronīti sūze*). Pored starinskoga *šototājer* 'ronioc' (rom.) i novoga *rōnilac*, od pojedinaca se čuje i *ńōrâc* (pl. *ńōrci*) u istom značenju, od ostalih samo katkad u šali, a inače redovito u značenju 'gnjurac (morska ptica)' od čega je izveden leksem *ńorčâra* || *ńōrčara* 'rupa u kojoj se gnijezde gnjurci; (fig.) smrdljiva, prljava soba, rupčaga (sl. *bužakula*).' Umjesto *ih* (nenaglašeni oblik <*ńīh*) neki informanti kadšto govore *hi*, a nekoliko njih redovito poput Lučana (usp. lik *ji* u nekim govorima koji nemaju *h*, npr. bibinjskom (Šimunić 2013: 294)¹⁰⁸). Zanimljivo je premetanje u sintagmama, npr. *pūtni krīž* 'pobožnost križnog puta' i *krūhun za trbūhun* (|| (rij.) *trbūhun za krūhun*).

108 Nekoć je bilo *je* u značenju 'ih'. Nahodimo ga npr. u pjesmi koju je Matija Šešelja 1886. g. kazivala Jakovu (Jakši Čedomilu) Čuki: *Pase ovce Ive i Jelina / Pasli su je devet godin dana...* (usp. Milanja 1998: 161). Ipak, pažljivim preslušavanjem snimke govora (iz 2015. g.) jedne od naših najstarijih informantica, nedavno je otkriven i taj lik, što pokazuje da je donedavno bio živ u govoru. Evo te rečenice: *Dvī nōt'i... Stō dvājse kobōdnic smo ubīli. A nī bilo ūnda ni frižidērov, nogo smo je šušīli, i dōbre su bīle.* (Napomena: lik *kobōdnica* čuli smo samo od ove informantice, dok ostali govore *kobōtnica*, a postoji i pojedinačan ostvaraj *kubōtnica*; pretpostavljamo da je to rezultat utjecaja njene majke koja je bila rodnom iz Luke, budući da upravo u Luci govore *kobōdnica*). Finka je taj lik (*je* 'ih') 50-ih g. 20. st. zabilježio pojedinačno (naziva ga slobodnom, ali arhaičnom varijacijom), a također kao rijetkost navodi *zâ ne* 'za njih' (usp. Finka 1977: 124). I ovo nam, nažalost, pokazuje kako je Finka pomno istražio jedino svoj rodni saljski govor. Naime, prema našim zapažanjima, danas se u Salima takvi likovi nikada ne čuju, dok u svim ostalim selima u govoru konzervativnih prevladavaju (u čak ≈ 90% slučajeva!) (*zâ ne, nâ ne, pō ne, (u) vâ ne, nadâ ne, podâ ne, prđâ ne, uzâ ne* || (Z) *râž nīh, mejâ ne, krozâ ne*). NeKonzervativni, dakako, govore *za nīh*, itd.

3.4.7. Palatalizacija

Prva se palatalizacija u V sg. dosljedno provodi: *junâče, røjače, stâr-če, vrâže, jarûše*, itd. Kod deminutivnih oblika stanje je složenije: *juhica* (ob. < *jûha* (jelo)) : *jušica* (ob. općenito za sve što je jušnato), *mùhica* (< *mûha* ‘kućna muha’, rij., kad se baš želi istaknuti veličina) : *mùšica* (ob. za vrste koje uvijek ostaju male, npr. vinska; hir), *rùkica* (< *rûka* (djeteta)) : *ručica* (dio alata, zdjele, i sl. koji se hvata rukom), *nògica* (< *nòga* (djeteta)) : *nožica* (npr. *od mîha, od kokošê*, i sl.), *slikica, vnùkica* || *vnùčica, vnùkit’* || *vnùčit’*, *tičica, kùčica* ‘peteljka’, *Drážica* (top.), *petešit’* (< *pèteh*), itd. Augm. je *kaļūžina*, no polazni je oblik redovito nesibilariziran – *kaļuga*. Od *bøg* je augm. *bogetina*, a dem. (uvjetno rečeno, kao ime svetkovine) *Božit’*. Od *krûh* je dem. redovito *krùhit’* || (rij.) *krùšac*, a augm. *kruhetina*. Od *pìļuh* ‘jastreb’ augm. glasi *piļušina*, a dem. *piļušit’* || *piļuhit’*. Također, *mùčina* ‘mučnina’ (< *mûka*).

Uz starije oblike *obukivati (se)* (< *obût’i (se)*) (rij.), *svukivati (se)* || *svukovati (se)* (< *svût’i (se)*), *zvukivati* || *zvukovati* (< *zvût’i*), *navukivati* || *navukovati* (< *navût’i*), *provukivati (se)* || *provukovati (se)* (< *provût’i (se)*), *vavukivati (se)* || *vavukovati (se)* (< *vavût’i (se)*), i dr., čuju se i oni u kojima je provedena analoška palatalizacija (*obučivati* || *obučevati*, itd.). I u nekih drugih glagola na *-ivati* javlja se palatalizacija: *zapiševati* || *zapišivati*, *veživati*, *pokaževati* || *pokaživati* (= starijem *kāzati, povīdāti*), *pr̥bačivati* || *pr̥bačevati* (novo, u nekonzervativnih; konzervativni (ovisno o kontekstu): *pr̥hit’evati* || *pr̥hit’ivati* || *pr̥mešt’ivati* || *pr̥mešt’evati* || *pr̥barkivati*, i dr.), itd. Tako je i u gl.p.t. *zapišeno, vèženo, pokāženo*, itd. Međutim, imamo dubletu *napuhivati (se)* (češće) || *napušivati (se)*, gl.p.t. *napûšeno* ‘napuhano.’

Druga palatalizacija (sibilarizacija) u srednjoločakavskom dijalektu dosta često izostaje, ali je u mnogim potvrdama provedena (usp. Lisac 2009: 103). Slično je i u zaglavskom. U D i L sg. imenica a-deklinacije u konzervativnih govornika nije provedena u ovim primjerima: *u Mèriki, u Āfriki, u Liki, na Riki, na Rāki* (top.), *u Drāgi* (top.), *u vøjski, u sākī* ‘u krajnjem vrećastom dijelu mreže’, *na dāski, būski* ‘smrdljivoj stonogi’, *papriki, Mājki Bøžjoj, u zadržugi* ‘u dućanu’, itd. Iznimke su: *u šāci* || *u šāki, na nòzi* || (rij.) *na nògi, na rûci* || (vrlo rij.) *na rûki, u Lûci* || (rij.) *u Lûki, u jûsi*, i dr.

U množini prevladavaju sibilarizirani likovi: *vûci, rāci, snîzi, brîzi, dûzi, bubrîzi* || (arh.) *arñûli* (rom.), *ròzi, prāzi, orîsi, bà(t)ci, òsici, svidòci, vnûci, dûsi*, itd. U konzervativnih je najčešće: *sòki* (novije), *pāki, stîski*,

còki (< *còk* ‘panj, obli komad debla ili grede’), *Vìkingi* (novo, rij.), *dvôj-niki* (novo, rij.), a rjeđe, pak, *srîški* (< *srîžak*) (ob. *srîšci*), a vrlo rijetko (obično zbog „brzopletosti“ u govoru) *zaiki*, *krùhi*. Uočljivo je kako sibilizacija više izostaje u množinskim oblicima manje frekventnih i(li) novijih riječi. U D i L pl. se provodi: *kûcima*, *po jûzima*, *po vûsima* || *vûsima*, itd., ali: *sòkima*, *pàkima*, *stîskima*, *còkima*, *Vìkingima*.

Imperativ glagola kojemu je osnova velar lijepo potvrđuje izreka: *Přvo spèci*, *pànda rèci*! I zaista, u zaglavskom su govoru „prevagnuli“ sibilizirani likovi, za razliku od saljskog u kojem registriamo znatno više sekundarno (analoški) palataliziranih, npr. *spečì(mo)*, *rečì(mo)*, *rečite* || *rèšte* (usp. Finka 1977: 136), i dr. Ipak, govori se *lèži* ‘legni, lezi; leži’, (*o*)*strîzi* || (*o*)*strîži*, *vřzi* || *vřži* (< *vřgnuti* || *vřt’i* ‘staviti’) (arh., danas rij.), *tûci* || *tûci*, *vûci* || *vûci*, *pûsti* || *pûšti*, međutim samo *obûci*, *svûci*, *sîci*, *tèci*, itd. Od navedenih dubletnih likova, prema našim zapažanjima, prevladavaju sibilizirani. Po analogiji (budući da nema uvjeta za provedbu promjene) rezultat palatalizacije se prenosi i u 3.l. pl. prez. (*lèžu* ‘legnu’, (*po*)*mòžu* || (*po*)*mòru* ‘mogu (pomognu)’, (*o*)*strîžû*, *rečû*, *tečû*, *sîčû*, *vûčû*, itd.).

Treća palatalizacija provedena je npr. u (*o*)*mîcati*, *pomîcati*, *stèzati*, *šprèzati*, *porîcati* (|| (rij.) *porîkati*), ali nije u *tîkàti* (< *taknùti*), *stîkati* (< *stèt’i*) ‘stjecati, zarađivati; istjecati, propuštati tekućinu’, *otîkati* || *natîkati* (< *o/natèt’i*) ‘o/natjecati (tekućina); dobivati oteklinu’, *narîkàti* ‘naricati’, *potîkati* (< *potaknùti*), *prîkati* || *utîkati* (< *pr/utaknùti*) ‘spoticati, predbacivati’, *zapîkati* (*se*) (< *zapèt’i* (*se*)), *prîsîkàti* || *prîsikîvàti* (< *prîsît’i*) ‘presijecati’, *rasîkàti* || *rasîkîvàti* || *rasîkovàti* (< *rasît’i*), *u-/na-/va-/poda-žîgati* (nsv. < *u-/na-/va-/poda-žgàti*), *zdîhati* ‘disati’, (*u*)*zdîhati* ‘uzdisati.’ Konzervativni uglavnom govore *dosîgati*¹⁰⁹ (< *dosèt’i*), *posîgati se* (*za čin* / (*u*) *vâč*) (< *posègnùti se*), dok u nekonzervativnih prevladava palatalizirano. Do promjene je došlo i u leksemu *lutica* ‘ljutika.’

3.4.8. Jotacija

Jotacija je provedena u oblicima i izvedenicama glagola kojima korigen završava na *t*: *dřht’ati*, *met’ati* ‘stavljati’ (< *mètnuti*), *namît’ati se*

109 Npr. A: *Zaikòno špòrka!* B: *Pràva se jàv!a!* A *tvôj zaik bi do gužice dosîga!* do gužice *bi dosèga da ti ga je potègnùti!*; *Mrže je dosîga* (= *salpîvâ*, *điza*).; *Ūn slàbo dosîže* (= *slàbo pòjmi*, *s(h)vât’a*).

(*kômu*), *šēt'āti* (*se*), *skīt'āti se*, *zlīt'āti* 'izlijetati', *zalīt'āti se*, *krīt'āti* (*se*) 'okretati (*se*)' (usp. *môviti se* || *mîcati se*, i dr. 'kretati *se*'), *zakrīt'āti* 'zaokretati', (*ra*)*splīt'āti* (< (*ra*)*splêsti*), *smīt'āti* 'ometati' (< *smêsti*), *pr̥hit'evāti* || *pr̥hit'ivāti* (< *pr̥hîtiti*) 'prebacivati', *srīt'āti* (< *srêsti*) (rij.), *zaprêt'āti* (nsv. *zapret'ivāti*) 'pokriti pepelom žar ili ono što se peče; (fig.) zavući (*se*), skloniti (*se*), i sl.', *oplīt'āti* (< *oplêsti*), *spit'ivāti* || *spit'evāti* 'ispitivati', (*o*)*svīt'āti* (< *osvanûti*), itd. Iznimka je, primjerice, *vagnîitati* (nsv. < *vagnêsti*), no, očekivano, *vagnîit'in* (prez, 1.l.sg.).

Jotacija *se*, osim u oblicima gl.p.t. glagola na *-diti* (npr. *pokâd'en(i)* : *posâjen(i)*), provodi i u gl.p.t. glagola na *-sti* (npr. *pokrâd'en(i)* || (rij.) *pokrâjen(i)*). Dakako, stariji su nejtirani likovi.

Izdvajamo zanimljive nejtirane likove: *plakļîv*, *plakļîvac*, *strahļîv*, *strahļîvac*, *potukļîv* 'koji se lako potučē', *potukļîvac*, *d̥r̥ht'in* (prez. 1.l.sg. < *d̥r̥ht'āti*), *trêti* (redni broj). U jotiranim je likovima *lažļîv*, *lažļîvac* provedena epenteza, nasuprot oblicima *lažîv*, *lažîvac* u većini govora SZ skupine.

U konzervativnih su dominantni oblici gl.im. u kojima nije provedena jotacija (npr. *mòleñe*, *fâleñe*, *kòseñe*, *mîseñe*, *hòdeñe*, *tîndeñe*, *pòteñe*, *mùzeñe*, itd.), a ponekad izostaje i epenteza (npr. *îðpeñe*), uz neke iznimke (npr. *živļēne*).

4. Zaključne napomene

Sve u svemu, i u nekonzervativnih (mladih) je potvrđena odlična očuvanost sljedećih čakavskih odlika na planu konsonantizma: fonema *f*, *x* (uz neznatne iznimke, prisutne i u konzervativnih), razlikovnosti *č* i *t'*, fonema *l*, *te*, za razliku od saljskog, refleksa *jd*, *jt* (npr. *pôjti*, *pôjde*). Iako je moguće da je hibridni lik (*i*)*zâjti* (izvorno: *zîti*) potekao iz saljskog, vjerojatniji je istovremeni samostalan razvoj prema standardnojezičnim likovima, kao i *čâd'* (izvorno: *čâd*), *ûjti* (izvorno: *ulîsti*). Inovativno je što su u sustavu nekonzervativnih ostvarivi fonemi *ž*, *ž'* i *ć*, a kao refleks **d'*, **daj* u znatno je većoj mjeri zastupljeno *d'* nego izvorno *j*, a *št'* (< **st'*), *čr*, *čr* (< **čr*) sve više ustupaju mjesto *št*, *čr*, *tr*, te je izgubljena razlika između 3.l. sg. i 3.l. pl. (*t'e* : *te*, *nêt'e* : *nête*, *donêšt'e* : *donêste*). Izvanredna je potvrda (*i*)*spāšt'āti* koju konzervativni Zaglavci izgovaraju *spāšt'āti* pa pretpostavljamo da se radi o saljskom infiltratu, no nije isključena ni mogućnost analogije (usp. *prāšt'āti*). Sonorizacija *r* se u nekonzervativnih znatno rjeđe provodi, a promjena *m* u *n* ograničena je na

gramatičke nastavke i nepromjenjive riječi. Također, uočljiva je tendencija restitucije dočetnog *l* u romanizmima. Inovativnost se očituje i u znatno manjem broju konsonantskih promjena. U nekima je očito povodjenje za urbanim govorom Zadra (npr. *glëaj*). Saljskom se utjecaju, primjerice, može pripisati i realizacija *fâlši* namjesto *fâlci*.

Od nekih zanimljivosti do kojih smo došli tijekom istraživanja izdvajamo nepisano pravilo da glasovnim promjenama teže odolijevaju likovi veće frekvencije upotrebe (usp. npr. *sāskî* : *kāļskî*, *Sāfka* : *Kāļka*, *pēci* : *zbōdci*; *mōstri*) te da se stariji likovi ponekad bolje čuvaju u specifičnim (užim) značenjima (npr. *jātra*, *arñûl(i)*, *muženâli* || *mužeñâli*) ili frazemima i izrekama (npr. *Bōlest je prosūtâk*, *a smřt je dospītâk*; u svakodnevnom govoru najčešće: *svršēťâk*). Neupućeni bi lako mogli pomisliti da se npr. u *skriña*, *slīva*, (*u*)*skopīti*, *žřna* (< **žbrny*), *xřstati* (< **xrostiti*) javljaju glasovne (konsonantske) promjene, no radi se o reliktima iz praslavenskog; jedino je, zanemariivši prijeglase, u posljednjem došlo do sonorizacije *r*:

Nakon provedene analize možemo tvrditi kako je današnji zaglavski govor ujedno i konzervativan i revolucionaran. Na svim jezičnim razinama, a osobito na razini konsonantizma, otkrivaju se isprepletene niti raznih jezičnih utjecaja od kojih je kroz povijest sačinjeno šareno tkanje ovoga osebujnog idioma.

Ogled govora¹¹⁰

Ōcu mōmu sēstra Ivānica kolo ògña se je pūno naplandisāla i rōba se je svrūt'ila i užgala se je. Ūnda se je šlā gasīti (rukāmi), ūnda su je přsti zgorīli, kōža i nōhti popādali. Ma znāš da je tōte vrāg bī, nīko drūgi... Š nūn je, mōj sīnko, bāš djāva vlāđā. Jēna žīnska o trēse gōdišt' – pa se pustīti zgorīti u sř bēla dāna!

Mōja māti pokōjna je rēkla vāko: „Nīka nī šlā lēt'i, a da nī žerāfku ražārīla i ūnda bi bīla zakorākla přko nēje - rašřīla se i nadā nū stāla da vrut'īna vā nū grē. Mīslila je da t'e s otīn rodīti!“ Āli – ka je byla mlāda, vōdu su je z drōba znīmali u špitālu; imāla je vāļa jētiku (tuberkulōzu, ča sā govōru)...

Ma znāš da je nad nūn vrāg lebdī, nīko drūgi! Provīvāla se je ugasīti, ma nī mōgla nīkakorce, rōba je na nōj zgorīla. O pō drōba dōli je je

¹¹⁰ Kazivala: Danica Čuka (1926. – 2014.). Tekst je objavljen u Špralja 2016a: 134-135.

zgorilo. Da je reka likar (Marjani, bojse) da ka zgõri dõli, da se ne mòre škapulati po nijeni mõdi.

Š nûn je bila pokõjne Frãnice tetõ ht'î - Slãvica(,) je š nûn bila za ofcãmi (imãla je dõse, dvãnjãst gõdišt'... desõtãk, a Ivãnica je imãla dvajspõ-šõs(t) gõdišt'). Svûkla je z otõ mãle ròbu gõrnû i tò je obûkla za põjti dõma. I tãko peçena je dõma dõšla.

...Hodila je dõma i ùnda je šlà s onîn pûtûn za Vřtlaci, pa je bila nãmo přd Glavicu stãra Sõlinka (Mãre, Tõziju nãna) i Tonica š nûn – kako divõjõica, zãjno su õfce õuvãle. Ùnda je røkla mõja tõtã Ivãnica otõj stãroj Sõlinki: „Põjte k onõj mãloj u põje jerbo je ostãla sãma s ofcãmi! I sãmo je u dõlnoj ròbici, pa ju zagřnite s onîn haõit'un svojîn! {haõit' su žinske nosile, a viši – haõãk – su muškî nosili} Bit'e je zîma nãko golõj.“ (A fřtûna bõre je bila).

Bila je i õna svojõ glãvõ – teta Ivãnica. Přvãni dãn su přãsca ubili. Bì t'e bila ùzela jelita i kû kõli břžõlu za spõt'i sõbun u põje sùtradãn. Mûž je je govõri ka je fřtûna bõre da ne grõ, da t'e ùn põjti, (jërbo užãli su ùnda muškî põjti zã da se žinska ne...) a nã nì badivãla.

I õne su šlõ k otõj mãloj u Põje pod Rùtnak. (Mãlo najužnije je zgorila po stûpun, nõ znan õigõvin, pod nãšin nì... Mõžda poda nîn Vëlkovin? ... Nõ znan, ne piši õto, nîs sigûra.).

...Sìlun se je sìlila da dõjde dõma jerbo nì tìla ostãti na pùtu digõli, da nõ bi býla mãkla više ka bi ostãla, õã jã znãn... I dõšla je dõma (bila je mlãda nedìla!) kroz mìsu vèlu, kad je zdõla hodila (o Tabõle gõri, pût za u põje je tudõr bì) da ju je pokõjna Štofãnija vídila pa da je sãma sõbun røkla: „Ma kã prosjakìna vo grõ?“ (U ròbi o ditõtã, znãš vãõ je samiãla!). Ka je dõšla gõri Pod põd, Štefãnija je vídila kã je. I ùnda je šlà jãdna kroš õûkin dvõr dõma na postìlu. Mõja mãti t'e bìti u crìkvi bila. Sekřva t'e je bìti dõma bila (mojõ mãtere), nõva mãti [otõ õã je zgorila]. Mãti je bila u kùhiñi i nì zã ùu znãla. Štefãnija je šlà u crìkvu poviti i pobìga je s crìkve vã nìkovi... – bì t'e mûž (Břnãrdo) i mõj otãc vãla...

Ùmřla je nõt'un iza dvìh ùr. Òna mi je bila Mãnica ìme nadìla. Mãna su me zvãli ka san bila mãla jerbo je Marija bila viša. Dvì zìkve su bile, ùnda nas je díd¹¹¹ užã zìbãti (vãla je bì bõlestan, nõ znan...); bì bi zìkvu porìvã siñã nogûn oli rûkûn i pivulã: „Õna mãla s põpun spãla, õna vèla kût'u mèla!“ Mèni je bì bãš dõbar mõj díd, Bõg ga pomìlova. Svãku nedìlu san mu užãla nõge oprãti i nõhti posìt'i... Nisû sa lûdi¹¹² dõbri kako nikodõba. Ê — bogãstvo õini zlõt'u u lûdima!

¹¹¹ Tome õukin, brat kanõniga Jakova (Jakše õedomila).

¹¹² U Zadarskoj smotri (Špralja 2016a: 135) tiskano je pogrešno: lûdi.

Literatura

- Benić, Mislav. 2014. *Opis govora Kukljice*. Doktorski rad. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Boerio, Giuseppe. 1867. *Dizionario del dialetto veneziano*. Venezia: Reale tipografi adi Giovanni Cecchini edit.
- Brozović, Dalibor; Ivić, Pavle. 1988. *Jezik, srpskohrvatski / hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski* (Izvadak iz II. izdanja *Enciklopedije Jugoslavije*). Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod »Miroslav Krleža«.
- Damjanović, Stjepan; Jurčević, Ivan; Kuštović, Tanja; Kuzmić, Boris; Lukić, Milica; Žagar, Mateo. 2004. *Mali staroslavensko–hrvatski rječnik*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Delorko, Olinko. 1954. Matija Šešelja, kazivačica narodne poezije na Dugom otoku. *Zbornik za narodni život i običaje* knj. 38. Zagreb: JAZU: 223–232. (c) Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2015.
- Fabijanić, Marijana. 2017. Romanizmi u govoru Kolana. *Domaća rič 12* (Zbornik radova sa znanstvenoga skupa „Domaća rič 12“ održanoga 25. travnja 2015. u gradu Pagu): 33–46.
- Finka, Božidar. 1977. Dugootočki čakavski govori. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 4: 7–178.
- Finka, Božidar. 1998. Pogled na čakavski govor sela Zaglava. U: *Zaglav: 600 godina prvog spomena: 540 godina posvete crkve svetog Mihovila Arhandela*. Dino Čuka; Cvjetko Milanja; Izak Špralja, ur. Zaglav – Zagreb: Općina Sali, Mjesni odbor Zaglav: 31–48.
- Jernej, Branimir (ur.). 2005. *Talijansko-hrvatski, hrvatsko-talijanski: Dominović-Langenscheidtov univerzalni rječnik*. Zagreb: Naklada Nediljko Dominović.
- Juraga, Edo. 2010. *Rječnik govora otoka Murtera*. Murter – Šibenik: Ogranak Matice hrvatske Murter – Županijski muzej Šibenik.
- Kapović, Mate. 2008. *Uvod u indoeuropsku lingvistiku*. Zagreb: Matica hrvatska (Biblioteka Theoria).
- Lisac, Josip. 1996. *Hrvatski dijalekti i jezična povijest*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Lisac, Josip. 2003. *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*. Zagreb: Golden marketing–Tehnička knjiga.
- Lisac, Josip. 2009. *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*. Zagreb: Golden marketing–Tehnička knjiga.

- Lukežić, Iva. 1998. *Govori Klane i Studene*. Crikvenica: Libellus.
- Martinović, Žarko. 2005. *Rječnik iškoga govora*. Zadar: Gradska knjižnica Zadar.
- Milanja, Cvjetko. 1993. Jakša Čedomil (Jakov Čuka) kao skupljač narodnih pjesama na Dugom otoku. *Zadarska smotra* 42, 1-2: 367–382.
- Milanja, Cvjetko. 1998. Jakša Čedomil (Dr. Jakov Čuka) kao sakupljač dugotočkih narodnih pjesama. U: *Zaglav: 600 godina prvog spomena: 540 godina posvete crkve svetog Mihovila Arhandela*. Dino Čuka; Cvjetko Milanja; Izak Špralja, ur. Zaglav – Zagreb: Općina Sali, Mjesni odbor Zaglav: 151–174.
- Miličević, Marijana, ur. 2006. *Njemačko-hrvatski i hrvatsko-njemački rječnik*. Zagreb: Alfa.
- Moguš, Milan. 1977. *Čakavsko narječje: fonologija*. Zagreb: Školska knjiga.
- Oštarić, Ivo. 2005. *Rječnik kolanjskoga govora ili ričnik mista Kolana na otoku Pagu*. Zadar: Matica hrvatska.
- Piasevoli, Ankica. 1993. *Rječnik govora mjesta Sali na Dugom otoku oliti libar saljskih besid*. Zadar: Matica hrvatska.
- Runje, Petar. 1998. O šestotoj godišnjici Zaglava. U: *Zaglav: 600 godina prvog spomena: 540 godina posvete crkve svetog Mihovila Arhandela*. Dino Čuka; Cvjetko Milanja; Izak Špralja, ur. Zaglav – Zagreb: Općina Sali, Mjesni odbor Zaglav: 13–29.
- Šimunić, Božidar. 2013. *Rječnik bibinjskoga govora*. Zadar: Ogranak Matice hrvatske.
- Šimunović, Petar. 2009. *Rječnik bračkih čakavskih govora*. Zagreb: Golden marketing–Tehnička knjiga.
- Špralja, Robert. 2010. *Suncazapad*. Zadar: Gimnazija Vladimira Nazora.
- Špralja, Robert. 2016a. Iz zaglavske povijesti, kulture i civilizacije (s oglecima zaglavskoga govora). *Zadarska smotra* 65, 3-4: 119–138.
- Špralja, Robert. 2016b. Vokalizam govora Zaglava na Dugom otoku. *Čakavska rič* 44, 1-2: 5–78.
- Špralja, Robert. 2016c. Prozodija govora Zaglava na Dugom otoku. *Croatica et Slavica Iadertina* 12, 1: 65–96.
- Špralja, Robert. 2017. O prežicima starijega liturgijskog jezika i o vjerskom nazivlju u frazemima i izrekama na Dugom otoku. *Domaća rič* 12 (Zbornik radova sa znanstvenoga skupa „Domaća rič 12“ održanoga 25. travnja 2015. u gradu Pagu): 73–114.

INTERNETSKI IZVORI I KRATICE NAVEDENE U TEKSTU

- (URL¹) *Hrvatski jezični portal (HJP) : Rječnička baza.* <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> (Posljednji pregled: 06.02.2016.).
- (URL²) GROMAČA. <https://www.youtube.com/watch?v=RY5rzCZGHiQ> (Posljednji pregled 10.12.2015.).
- (URL³) MARKO MARULIĆ, *JUDITA.* <http://www.bulaja.com/Marulic/pdf/judita.pdf> (Posljednji pregled 11.12.2015.).
- (URL⁴) ČAKAVSKO ZVIZDOSLOVJE. http://hr.metapedia.org/wiki/%C4%8Cakavsko_zvizdoslovje (Posljednji pregled 16.12.2015.).
- (URL⁵) Loriger, Srećko. "Jargola, vrgola, rigola...". *Slobodna Dalmacija*, 2. 3. 2005. <http://arhiv.slobodnadalmacija.hr/20050302/mozaik04.asp> (Posljednji pregled 11.12.2015.).
- (URL⁶) "Vocabolario italiano – veneto". <http://www.dialettoveneto.it/Vocabolario%20Italiano/Voc-p6.htm> (Posljednji pregled 13.6.2016.).
- (URL⁷) Snoj, Marko. *Slovenski etimološki slovar.* <http://www.fran.si/iskanje?View=1&Query=etimolo%c5%a1ki&All=etimolo%c5%a1ki&FilteredDictionaryIds=193> (Posljednji pregled 26.4.2017.).

4. Gramatičke (i ostale) kratice i odrednice

A	akuzativ
arh.	arhaizam (dio pasivnog leksika ili u vrlo rijetkoj upotrebi) (= nekoć)
augm.	augmentativ/uvećanica
D	dativ
dem.	deminutiv/umanjenica
G	genitiv
gl.im.	glagolska imenica
gl.p.r.	glagolski pridjev radni
gl.p.s.	glagolski prilog sadašnji
gl.p.t.	glagolski pridjev trpni
hrv.	hrvatski
I	instrumental
i dr.	i drugo

i sl.	i slično
im.	imenica
imp.	imperativ
komp.	komparativ
L	lokativ
l	lice
m.r.	muški rod
N	nominativ
nekoć	= arh.
novije	većinom riječi primljene u govor u drugoj polovini 20. stoljeća
novo	riječ primljena u govor tek zadnjih desetljeća
nsv.	nesvršeni vid
ob.	obično
op. a.	opaska autora teksta
opr.	suprotno, u opreci s čime
perf.	perfekt
pl.	plural/množina
pl.	tantum pluralia tantum
pojed.	pojedinačna upotreba
prez.	prezent
prid.	pridjev
prov.	izreka/proverbij
prasl.	praslavenski jezik
rij.	rijetka upotreba
sl.	slično
s.r.	srednji rod
sg.	singular/jednina
stsl.	staroslavenski jezik
sv.	svršeni vid
top.	toponim
V	vokativ
zb.im.	zbirna imenica
ž.r.	ženski rod

Consonantism of the Local Dialect of Zaglav on Dugi Otok

The paper is based on ten years of field research followed by description of consonant features of the local dialect of Zaglav on Dugi Otok, which belongs to Middle Čakavian dialect. We were further motivated by omissions of previous researchers, as well as lightning-fast changes we are witnessing in the speech of younger generations. Therefore, the research was primarily oriented at older age group's speech, especially those speakers who satisfied dialectological criteria. However, middle and younger age group's speech was carefully researched, too, to determine the extent to which they preserved the typical Čakavian linguistic lines, i.e. what is the proportion of (Neo-Štokavian) innovations, and if the touch with neighboring speeches, especially of Sali, has left a kind of mark on their speech. The current situation was compared with the rest of Čakavian dialects of Dugi Otok, and sometimes, when it seemed useful, with some other speeches, and not just those of Middle Čakavian physiognomy. Principle is mainly synchronic and, if necessary, diachronic interpretations are given.

It was found that the speech of conservative speakers is characterized by keeping Čakavian elements, as well by some innovations, which partially are attributable to the influence of Neo-Štokavian immigrants somewhere in the 16th, 17th centuries (e.g., *moždāni* 'brain', beside older Čakavian form *muženāli* | *muženāli*). The predominance of innovation is being witnessed in speech of non-conservative ones in the field of consonantism, with some exceptions (e.g., consistently keeping the *x*, *f*, *jd*, *jt*, differentiation of *č* and *t*).

It can be said that the intertwining of archaic and innovative elements marks consonantism of Zaglavian speech.

Key words: Čakavian, Middle Čakavian dialect, consonantism, archaisms, innovations, Zaglav